

Do nového ročníka...

Nielen národy a krajiny majú svoju históriu a osudy – majú ich aj inštitúcie a jednotlivci, ba aj knihy či časopisy. Svoju históriu a osudy majú aj jednotlivé múzeá na Slovensku a v súčasnosti ju „píšu“ v podmienkach, diktovaných ekonomickou krízou, čoraz viac sa premietajúcou aj do oblasti kultúry. Objem prostriedkov prúdiacich do kultúry za ostatných 20 rokov vždy skôr kopíroval a aj prevyšoval dynamiku poklesu v časoch pre krajinu hospodársky zlých a naopak v čase prosperity ani zďaleka zodpovedajúco nerástol. Preto nie je pre múzejníkov nič nového na situácii, ktorá nás núti hľadať nové cesty a spôsoby ochrany kultúrneho dedičstva, prehodnocovať doterajšie stratégie a pridávať k nim nové.

Rok 2009 pre časopis MÚZEUM znamená, že vstupuje do svojho 55. ročníka a tiež, že s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou vstúpia do platnosti nové legislatívne pravidlá nanovo upravujúce základné „pravidlá hry“ v oblasti múzejníctva. Nový zákon a vyhláška naň nadväzujúca stanovujú o. i. pre SNM nové úlohy a požiadavky na jeho metodickú pôsobnosť smerom k sieti múzeí na Slovensku. Teda nielen samotný vek „oslávencia“, ale aj táto nová skutočnosť si vyžaduje triezve prehodnotenie doterajšej a nové nastavenie koncepcie a disciplíny, diktovanej limitovanými finančnými prostriedkami, ale aj akcieschopnými ľudskými zdrojmi, ktorých spôsob práce tiež treba dostať na novú platformu. Vzhľadom

na takúto situáciu a úlohy, pred ktorými v tomto roku a v blízkej budúcnosti celé múzejníctvo na Slovensku stojí, sa vedenie Slovenského národného múzea rozhodlo ešte intenzívnejšie zapojiť do ich plnenia aj časopis MÚZEUM, jediné odborné špecializované periodikum pre zamestnancov múzeí a galérií, ktoré bude naďalej vychádzať v printovej i elektronickej podobe.

Z tejto potreby vychádzal aj výber nových členov novej Redakčnej rady a ich poverenie starostlivosťou o konkrétnu rubriku a problematiku práce v múzeách a galériách podľa ich vzdelania a dlhoročných skúseností, ako aj rozdelenie redakčnej práce medzi viacero osôb. Od prvého stretnutia novej Redakčnej rady nad príspevkami do tohtoročného prvého čísla sa odohralo niekoľko intenzívnych mailových komunikácií medzi všetkými členmi na rôzne témy, čo sa javí ako efektívny a operatívny spôsob práce Redakčnej rady, ako aj spolupráce redakcie MÚZEA s jeho autormi v čase medzi pravidelnými štvrťročnými zasadnutiami.

Cieľom týchto zmien je docieľiť, aby sa MÚZEUM efektívnejšie ako v minulosti stalo fórom životne dôležitých informácií, živým nervom nielen analýzy akútnych a chronických problémov, ale aj odovzdávania skúseností o spôsoboch a skúsenostiach s ich riešením v jednotlivých múzeách doma i v cudzine. Ambíciou Redakčnej rady, redakcie, vedenia SNM i vedenia ZMS je, aby sa časopis MÚZEUM stal ozajstným

a závažným fórom pre zmysuplnú diskusiu, pomáhajúcim nielen riešiť vzniknuté problémy, ale ich aj predvídať.

Ankety a prieskumy Muzeologického kabinetu SNM zistili, že múzejníci volajú po metodických príspevkoch k základným odborným múzejným činnostiam, ktoré sú alfou a omegou múzejnej práce a po príspevkoch analyzujúcich štruktúru a kvalitu zbierkového fondu, tak aby MÚZEUM naozaj zodpovedalo charakteristike „metodický, študijný a informačný časopis“ uvedenej ako jeho vizitka v tiráži. Vzhľadom na aktuálnosť riešenia problémov múzejnej praxe sa tieto problémy dostali aj do centra pozornosti vlastnej metodologickej činnosti Muzeologického kabinetu SNM. Preto boli na rok 2009 stanovené štyri hlavné témy MÚZEA: číslo, ktoré práve držíte v rukách je zamerané na problémy akvizičnej činnosti, dvojka sa bude venovať problémom katalogizácie, trojka problémom mobility múzejných zbierok predmetov a štvorka problémom stanovenia ceny a ohodnocovania múzejných zbierkových predmetov. Istou zmenou prechádza aj obsah, a tým aj členenie rubriky MÚZEA. V rubrike HLAVNÁ TÉMA nájdete články zamerané na ťažiskové problémy múzejnej práce, v rubrike VZDELÁVANIE A KOMUNIKÁCIA V MÚZEAČI aktuálne problémy múzejnej pedagogiky, koncepcie tvorby a realizácie interaktívnych programov, detských sprievodcov, ale aj čoraz dôležitejšiu oblasť múzejného marketin-

gu a práce s verejnosťou (PR). Rubrika **INFORMAČNÉ ZDROJE** bude okrem recenzií prinášať informácie o vybraných inovačných zdrojoch informácií, o práci a skúsenostiach s ich využitím v múzeách doma i za hranicami, rubrika **MÚZEJNÉ ZBIERKY** sa komplexne zameria na problémy práce s múzejnými zbierkami; problémom teórie a metodiky, ako aj dejín múzejníctva sa bude venovať rubrika **TEÓRIA A METODIKA**. Ako v minulosti, tak aj teraz budeme prinášať pravidelné informácie o expozíciách a výstavách múzeí na Slovensku, a to v rubrike **PREZENTAČNÁ ČINNOSŤ**, a samozrejme, svoju samostatnú rubriku dostanú aj **ODBORNÉ PODUJATIA**. Tak ako v minulosti, obsah čísel bude uzatvárať rubrika **PERSONÁLIE**, venujúca nevyhnutnú pozornosť pracovníkom múzeí, bez ktorých ani v minulosti ne-

bol a ani v budúcnosti nebude mysliteľný nijaký úspech, ani napĺňanie koncepcie práce v konkrétnom čase a na konkrétnom mieste. Keďže múzejníctvo na Slovensku sa musí dostať aj zo svojej, nielen jazykovej, ale aj duševnej „splendid isolation“, inováciou ročníka je aj zavedenie anglických abstraktov, ktoré sa stanú povinnou súčasťou každého článku.

Je to málo, alebo veľa? Už v minulosti sme konštatovali, že rozsah časopisu **MÚZEUM**, naposledy v roku 2007 rozšírený o celých dvanásť tlačených strán nestačí na pertraktovanie riešenia všetkých aktuálnych problémov slovenského múzejníctva, súčasná situácia však nedovoľuje rozšíriť periodicitu časopisu podstatnejším spôsobom. Musíme sa teda zatiaľ zaoberať len s vnútornou mobilizáciou rezerv, ktoré sa iste v práci prispievateľov, ale aj re-

dakcie či Redakčnej rady dajú nájsť. Doplnkové riešenia tohto problému v budúcnosti môže priniesť elektronická verzia časopisu **MÚZEUM** (jej koncepcné, finančné a technické riešenie je už na programe dňa), ktorá by sa mala zamerať na dynamické prvky riešenia (mala a mohla by ponúkať diskusie, koncepcné a študijné materiály, právne či technické normy, poskytnutie adresárov, linkov a prepojení, uľahčujúci prácu v múzeách aspoň urýchlením prísunu informácií a informačných technológií).

Nijaká koncepcia sa nemôže realizovať bez prispievateľov, ale aj adresátov. Čím živšia a aktuálnejšia bude ich odozva, tým lepšie bude môcť **MÚZEUM** prispievať k riešeniu aktuálnych úloh slovenského múzejníctva, pred ktorými stojíme.

Redakcia časopisu **MÚZEUM**

Noc múzeí a galérií 2009

Ani hospodárska kríza neodradí múzeá a galérie na Slovensku pripraviť piaty ročník podujatia *Noc múzeí a galérií 2009*, a to aj napriek tomu, že niektorí zo sponzorov a podporovateľov podujatia odstúpili od spolupráce práve kvôli nej.

Nechceme sa vzdať možnosti pripraviť našim verným návštevníkom, ale aj všetkým ostatným, zaujímavý program, ktorý ich zavedie až do nášho zákulisia.

Celoslovenská *Noc* sa tradične stáva súčasťou celoeurópskej *Nuit des Musées*, ktorú iniciuje Francúzsko pri príležitosti Medzinárodného dňa múzeí (18. 5.). Sviatok našich kultúrnych stánkov a ich pracovníkov oslávime v sobotu najbližšiu k tomuto dňu, teda 16. 5. 2009. V Bratislave otvoríme svoje brány už doobeda a to najmä pre

celodenných vytrvalcov a pre rodiny s deťmi, ktorí si chcú múzejno-galerijnú atmosféru vychutnať ešte pred sobotným obedom. Podujatie potrvá do neskorých večerných a nočných hodín.

Do podujatia sa zapoja viaceré kultúrne inštitúcie na Slovensku, ktoré okrem prehliadky expozícií a výstav ponúkajú bohatý sprievodný program. V programe nebudú chýbať prehliadky v sprievode s obyvateľmi hradov a zámkov. Najmä v noci si prídu na svoje strašidlá. Ukážky reštaurovania, archivovania, ošetrovania exponátov, či rôzne odborné činnosti, ktoré sa odohrávajú dennodenne za dverami našich depozitárov, predstavíme našim návštevníkom. O tom, že v múzeách a galériách nie sú len nehybné exponáty, ale že to tam žije, návštevníka presvedčia aj koncerty, workshopy, hudobno-

-dramatické predstavenia, tanečné vystúpenia, či tvorivé dielne... priamo v samotných expozíciách.

Vieme, že nájsť si čas na čokoľvek je v dnešnej dobe veľká vzácnosť. Nebojte sa ho venovať návšteve múzeí a galérií. My sa nebojíme vám sľúbiť, že to bude stáť za to.

JANA CHRAPPOVÁ

Akvizičná činnosť nielen v Slovenskom národnom múzeu

Gabriela Kochanová

SNM-Muzeologický kabinet, Bratislava

Acquisition Activities not just at the Slovak National Museum

Acquisition, one of the principal museum activities, characterizes every institution which handles collections. As with any professional work, the knowledge of basic terminology, rules and processes set by current legislation is necessary.

Responsible for the acquisition activity is the curator, a person highly qualified in the given field, one who not only knows and understands a collection in terms of its needs and potential growth within the museum's objectives, but also approaches his work systematically. Sufficient material, financial and personal security, which is the responsibility of institution's manager or founder, is of course an essentiality.

Záujem zbierať a uchovávať vybrané predmety má svoje základy v primárnej ľudskej túžbe obklopať sa vecami, ku ktorým nás viaže citový vzťah, a prostredníctvom ktorých ožívujeme svoje spomienky. Počas života človek nazhromaždí mnohé predmety, ktoré potrebuje, a ktoré považuje z citového či estetického hľadiska za cenné alebo niečím výnimočné. Tie sa napokon stanú materiálmi dokladmi jeho existencie pre nasledujúce generácie.

Pre zbierkotvornú inštitúciu ako je múzeum nie je nadobúdaný predmet už len objektom estetického záujmu či vzťahu jednotlivca. Rozhodujúcim kritériom sa stala jeho historická, vedecká a umelecká výpovedná hodnota. Základom činnosti múzea pri nadobúdaní predmetov je intencionalita a výber tých predmetov, ktoré má spoločnosť záujem zhromažďovať, ochraňovať a prezentovať. A preto majú múzeá voči

spoločnosti nemalú zodpovednosť.

Problematike akvizičnej činnosti, ako jednej z primárnych činností múzea, venujú múzejníci v súčasnosti zvýšenú pozornosť (alebo by mali), čo vyvoláva potrebu a nutnosť venovať sa tejto téme. V úvode preto považujem za potrebné v stručnosti spomenúť základné pojmy, princípy a postupy, vyplývajúce zo súčasnej legislatívy.

Akvizičnú činnosť možno odbornou definovať ako cieľavedomý a systematický proces zámerného prijímania vybraných predmetov a vytvárania múzejných zbierok a zbierkových fondov, ktorý sa uskutočňuje za účelom ich trvalého uchovávaného, následného odborného zhodnocovania a vedeckého skúmania, s cieľom využiť ich informačnú vedeckú, historickú, kultúrnu i umeleckú hodnotu v prezentačných a výchovno-vzdelávacích aktivitách múzea. Múzejný zbierkový predmet ako predmet múzejnej hodnoty, je v múzeu odbornou evidovaný a spravovaný. Predmetom múzejnej hodnoty je pôvodný hmotný alebo duchovný doklad, aj nehnuteľná vec, ktorý má schopnosť priamo alebo sprostredkovane vypovedať o vývoji prírody alebo spoločnosti a má trvalý historický, kultúrny, umelecký alebo vedecký význam. Múzejnú zbierku tvorí skupina autentických, vecne spolu patriacich predmetov z určenej špecifickej oblasti vývoja prírody a spoločnosti, vrátane ich dokumentácie, ktoré sú systematicky uložené v múzeu v súlade s pevne stanovenými odbornými muzeologickými kritériami. Ďalší materiál, vzťahujúci sa k zbierke, sa považuje za pomocný dokumentačný materiál. Služi taktiež na sprostredkovanie vedomostí a zážitkov tým, že zbierkové predmety dopĺňa. Múzejná zbierka je otvorený

súbor zbierkových predmetov a poznatkov o nich. Zbierkový fond je súbor všetkých zbierkových predmetov a zbierok múzea, systematicky usporiadaný na základe odborných kritérií, ktorý v komplexnosti vyjadruje profiláciu a špecializáciu múzea. Múzeum nadobúda zbierkové predmety a zbierky v súlade s profiláciou a špecializáciou stanovenou v zriaďovacej listine, zakladateľskej listine alebo svojom štatúte. Múzejná akvizícia, teda nadobúdanie zbierkových predmetov do zbierkového fondu múzea, nastáva akcesiou – prevzatím predmetov múzejnej hodnoty do správy, vlastníctva múzea. Predmety možno nadobudnúť výskumom a prieskumom, kúpou, darom, prevodom správy či zámenou.

Nadobúdanie zbierkových predmetov do odbornej správy múzea alebo galérie posudzuje Komisia na tvorbu zbierok, poradný orgán riaditeľa. Účelom jej zriadenia je posúdenie oprávnenosti nadobúdania zbierkových predmetov do zbierkového fondu, s prihliadnutím na odborné zameranie a špecializáciu inštitúcie, ako i posudzovanie návrhov na vyradenie zbierkových predmetov zo zbierkového fondu a spôsobov naloženia s nimi. Komisia by mala pri nadobúdaní zbierkových predmetov určiť ich finančnú hodnotu na základe posúdenia najmä ich kultúrneho, umeleckého, historického alebo vedeckého významu. V prípade, ak komisia nevie určiť nadobúdaciú finančnú hodnotu zbierkového predmetu, môžu byť na ohodnotenie alebo ocenenie zbierkových predmetov prizývaní ďalší odborníci, a to formou osobnej účasti na rokovaní komisie alebo formou vyžiadaného písomného posudku. Ich stanovisko pre komisiu má len odpo-

rúčajúci charakter. Znalecký posudok, využívaný aj pri poistných udalostiach, je formou prílohy súčasťou zápisu z rokovania komisie. Komisia môže posudzovať aj nadobúdanie obrazovej dokumentácie a zvukovej dokumentácie k dejinám a činnosti múzea, ktoré nemajú zbierkotvorný charakter.

KTZ pozostáva prevažne z piatich členov, ktorými sú interní odborní zamestnanci múzea s príslušným vysokoškolským vzdelaním a praxou alebo odborníci z príslušných vedných disciplín iných inštitúcií. Zasadnutie vedie predseda, v prípade jeho neprítomnosti ho zastupuje ním poverený člen. Výkon agendy a zabezpečenie organizačných a administratívnych prác, spojených s činnosťou komisie vykonáva tajomník, ktorým býva spravidla zamestnanec oddelenia dokumentácie. Tajomník nemá hlasovacie právo. Členov menuje a odvoláva riaditeľ, pričom on sám nemôže byť členom. Múzeum alebo galéria môže zriadiť aj viac komisií v závislosti od svojho odborného zamerania a špecializácie, o ich počte rozhoduje štatutárny orgán múzea alebo galérie. Komisia sa zvoláva na základe potrieb (najmenej raz ročne), jej zasadanie je neverejné. Platnosť jej rozhodnutia závisí od súhlasu nadpolovičnej väčšiny prítomných členov, pri rovnosti hlasov rozhoduje hlas predsedu. Všetky podrobnosti o činnosti komisie vymedzuje jej organizačný a rokovací poriadok, ktorý vydá riaditeľ.

Návrh na nadobudnutie zbierkového predmetu do zbierkového fondu múzea pri nadobudnutí kúpou, darom, prevodom správy majetku alebo zámenou sa predkladá na príslušnom tlačíve. Dary a dedičstvo môže múzeum alebo galéria prijať len v prípade, ak z podmienok darovania alebo dedičstva nevyplývajú pre múzeum neprímerané záväzky alebo zúženie dispozičného práva, ktoré sú v rozpore s predmetom činnosti múzea. Pri nadobúdaní zbierkových predmetov prevodom správy od iných právnických osôb je súčasťou návrhu aj návrh na prevod správy majetku, pri nadobúdaní záme-

nou ponuka na zámenu príslušného múzea, galérie a súhlasné stanovisko jeho Komisie pre tvorbu zbierok. Kúpu zbierkového predmetu môže komisia odporučiť aj od vlastného zamestnanca, ak predmetom kúpy nie sú také predmety múzejnej hodnoty, ktoré vznikli ako výsledok jeho odbornej činnosti v múzeu. Ak v múzeu vykonávajú odborní pracovníci archeologický alebo prírodovedný výskum, mali by pri nadobúdaní takýmto spôsobom vyhotoviť dokumentačné listy, ktorých obsah tiež stanoví legislatíva a tie sa ako návrh predkladajú komisii. Ak sa výskum realizoval v spolupráci s inou inštitúciou, je súčasťou návrhu aj kópia dohody o spoločnej prieskumnej alebo výskumnej činnosti.

Pri nadobúdaní zbierkových predmetov, ktorých počet nie je vyčísliteľný alebo je potrebné ich odborné vytriedenie, sa vedie registračná kniha formou a spôsobom, ktoré určí riaditeľ. Základný obsah registračnej knihy stanoví legislatíva.

Návrhy na nadobudnutie zbierkových predmetov do zbierkového fondu predkladajú komisii kurátori, ktorí sú prizývaní na prerokovanie svojich návrhov počas zasadnutia komisie. Na zasadnutie komisie spolu s písomnou dokumentáciou sa predkladá aj ponúkaný predmet, vo výnimočných prípadoch (napriek tomu, že je to nesprávne) je nahradený obrazovým záznamom. Komisia sa vyjadruje ku každému zbierkovému predmetu jednotlivo, a to aj v prípade súborov.

Návrh na vyradenie zbierkového predmetu zo zbierkového fondu múzea sa predkladá taktiež na príslušnom tlačíve. Komisia po vyradení zbierkového predmetu odporučí aj spôsob naloženia s vyradenými predmetmi. Stanovisko komisie k vyradeniu zbierkového predmetu zo zbierkového fondu múzea po schválení riaditeľom múzea je súčasťou žiadosti o vyradenie zbierkového predmetu, predkladanej zriaďovateľovi. Po schválení vyradenia zbierkových predmetov z odbornej evidencie múzea zriaďovateľom za-

bezpečí tajomník komisie vykonanie záznamu o vyradení v Knihe prírastkov a vyradenie katalogizačných lístkov z odborného katalógu.

Dokumentácia, týkajúca sa činnosti komisie, nadobúdania a vyradovania zbierkových predmetov, sa vykonáva písomne a tvorí neoddeliteľnú súčasť odbornej evidencie. Mala by byť uložená v dokumentačnom oddelení alebo u povereného zamestnanca.

Slovenské národné múzeum realizuje akvizičnú činnosť prostredníctvom svojich špecializovaných múzeí. Tieto sú povinné dopĺňať a rozširovať svoj zbierkový fond v zmysle určenej profilácie a špecializácie, ako to upravuje Organizačný poriadok SNM a Konceptcia akvizičnej činnosti SNM. Všetky nadobúdané zbierkové predmety, bez ohľadu na spôsob nadobudnutia, musí posúdiť Komisia na tvorbu zbierok špecializovaného múzea, menovaná riaditeľom špecializovaného múzea. Pri nadobúdaní predmetov kúpou nastáva špecifický proces. Každé z múzeí SNM musí nadobúdanie kúpou realizovať z účelovo pridelených finančných prostriedkov MK SR alebo z odpisov investičných prostriedkov (pokiaľ je múzeum schopné odpisy kryť a ich využitie na akvizičnú činnosť schválil generálny riaditeľ SNM), či z iných, napr. sponzorských finančných prostriedkov. Po pridelení účelovej dotácie MK SR na nákup zbierkových predmetov oznámi vedenie SNM špecializovaným múzeám výšku poskytnutých finančných prostriedkov, spolu s výzvou na predloženie návrhov na nákup zbierkových predmetov v danom kalendárnom roku. Múzeá predkladajú svoje návrhy zástupcovi GR SNM pre odborné činnosti (spôsob i forma sú presne určené).

Návrhy na nákup zbierkových predmetov posudzuje a odporúča Akvizičná komisia SNM (AK SNM). Komisia je poradný orgán generálneho riaditeľa SNM a schádza sa podľa potreby, minimálne dvakrát do roka. O konečnom pridelení finančných prostriedkov rozhoduje GR SNM na základe odporúčania AK

SNM; o výške dotácie na akvizície písomne informuje múzeá SNM tajomník komisie. Realizovať nákup zbierkových predmetov z účelového programu MK SR môže špecializované múzeum až po písomnom oznámení o schválení prideleného finančného príspevku. Následne sú návrhy na kúpu spolu s predmetmi predložené komisiám na tvorbu zbierok a po ich rozhodnutí múzeá uzavrujú s predávajúcimi kúpne zmluvy. Podpisujú ich riaditelia špecializovaných múzeí SNM, ktorí zodpovedajú za oznámenie o realizácii nákupu a predloženie dokladov o kúpe zástupcovi GR SNM pre úsek prevádzky a technický rozvoj. Na základe jeho podkladov GR SNM uvoľní konkrétne finančné prostriedky na účty špecializovaných múzeí.

Každé z múzeí SNM potrebuje v prípade zmeny predmetu kúpy po pridelení finančnej dotácie súhlas GR SNM. Pokiaľ špecializované múzeum k 30. 10. kalendárneho roka finančné prostriedky nevyčerpá, považujú sa tieto za voľné. Na svojom jesennom zasadnutí vyhodnotí využitie zostávajúcich finančných prostriedkov AK SNM. Záverečnú správu o akvizičnej činnosti celého SNM predkladá generálnemu riaditeľovi zástupca GR SNM pre odborné činnosti.

Za realizáciu akvizičnej činnosti zodpovedajú kurátori, i keď nie vždy možno hovoriť, z objektívnych i subjektívnych dôvodov, o aktívnej vyhľadávanej činnosti. V tejto oblasti je potrebné stanovenie priorit, základných kritérií a rozsahu výberu v zhromažďovaní predmetov. Múzejník vyberá z množstva predmetov, a preto odmietanie niektorých zbierkových predmetov by malo byť súčasťou práce kurátora. Rovnako tiež prehodnotenie zbierkových fondov, spojené s deakcesiou, by vnieslo potrebné „svetlo“ do niektorých múzeí. Prístup pri akvizícii musí byť vždy selektívny, základom je hodnota poznania, pretože z potencionálnych predmetov je potrebné vybrať len ten, ktorý je reprezentantom kultúrnej hodnoty. Predmety, vyňaté z pôvodnej rea-

lity, menia svoju funkciu a stávajú sa autentickými dokumentmi. Zbierkové predmety sa však stávajú plnohodnotnými až dokumentáciou na základe muzeologického výskumu.

Múzejní pracovníci realizáciou akvizičnej činnosti nesú mimoriadnu zodpovednosť za výsledky svojho konania pri tvorbe múzejného tezauru. Výberom predmetov ovplyvňujú vývoj spoločenského, kultúrneho a historického vedomia a konkrétnejšie sa výsledky ich činnosti prejavujú v stave zbierkového fondu – jeho zložení a kvalite. A tento obraz by mal byť najdôležitejším výpovedným kritériom pri posudzovaní odbornej úrovne pracovníkov a hodnotení múzea. Stav zbierkového fondu pritom ovplyvňuje aj kvalitu a obsah ostatných múzejných činností. Na kvalitnú akvizičnú činnosť musia mať samozrejme múzeá vytvorené materiálne, ekonomické a personálne predpoklady, ich nedostatok negatívne ovplyvňuje získavanie zbierkových predmetov. Slabé finančné krytie neumožňuje ani realizáciu vlastnej výskumnej činnosti múzea, ktorá by mohla významne prispievať k nadobudaniu zbierkových predmetov. Múzeá, ak vôbec, realizujú často len záchranný prieskum pri stavebných prácach súkromného investora. Chabé personálne zabezpečenie spôsobuje nedostatočné zastúpenie a kvalifikovanosť kurátorov zbierok a má za následok absenciu primárnej vedeckovýskumnej činnosti v niektorých vedných disciplínach, zameranú na dopĺňanie zbierkového fondu. Stav depozitárov a dostupnosť zbierkových predmetov je tiež jeden z faktorov, vplývajúcich na akvizičnú činnosť. Jedno z dôležitých hľadísk budovania zbierky spočíva v schopnosti múzea zabezpečiť zbierkovým predmetom vhodné podmienky, poskytnúť zbierkam kvalitné odborné uloženie a zabrániť tak ich poškodzovaniu. Je nesprávne, ak múzeum tieto podmienky nevie zabezpečiť a naďalej pokračuje vo svojej akvizičnej činnosti. Napriek všetkým negatívnym faktorom vplývajúcim na realizáciu akvizičnej činnosti

múzeá pokračujú v rozširovaní svojich zbierkových fondov.

Nedostatočné materiálno-finančné zabezpečenie je skutočne limitujúcim faktorom pri akvizícii. Často je však absencia aktívnej vyhľadávacej činnosti ovplyvnená nedostatočným poznaním vlastného zbierkového fondu a rezignáciou nad jeho nevyhovujúcim stavom. Základným predpokladom k budovaniu kvalitného zbierkového fondu je existencia koncepcie či vízie akvizičnej činnosti múzea, čiže konkretizácia obsahového a ideového zamerania pri nadobúdaní zbierkových predmetov. Koncepcia akvizičnej činnosti vychádza z analýzy zbierkového fondu, pričom sa zohľadňujú dlhodobé ciele múzea pri uchovávaní súčastí kultúrneho dedičstva. Uvedomelá systematická akvizičná činnosť, poznanie zbierkového fondu a odborná kvalifikovanosť v danom vednom odbore, by mali byť zárukou vytvárania kvalitného zbierkového fondu.

Treba povedať, že napriek často úprimnej snahe múzejníkov riadiť sa ideálnymi zásadami a sledovať vytýčené ciele, je akvizičná činnosť v múzeu (vlastne ako mnohé múzejné činnosti) priam „sizyfovskou prácou“. Ale každá ľudská činnosť by mala viesť k cieľu, ktorý máme stále pred sebou a k uvedeným „ideálom“ sa môžeme každodennou prácou približovať.

LITERATÚRA

- Zákon 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <http://www.zbierka.sk>
- Vyhláška 342/1998 Z. z. o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov a galerijných zbierkových predmetov v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <http://www.zbierka.sk>
- WADACHER, F.: Príručka všeobecnej muzeológie. Bratislava: SNM, 1999. 477 s. ISBN 8080600155.
- Akvizičná činnosť múzeí v súčasnosti – problémy, možnosti, perspektívy. Zborník príspevkov z odborného sympózia Hronec 2007. Bratislava: SNM a ZMS, 2007, 93 s. ISBN 9788080602161.
- Koncepcia akvizičnej činnosti Slovenského národného múzea. Bratislava: 2004-2005. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/04D620E5AE588FBBC1256DEB003ABA33?OpenDocument>

Nastal čas prehodnotiť akvizičnú činnosť

Marta Janovíčková
Múzeum mesta Bratislavy

It's High Time to Reassess Museum Acquisition Concept

The quality of museum acquisition activities concept shouldn't be evaluated according to the number of accessions only, but also according to the significance and expressive potential of individual artifacts or of a collection as a whole. Recently, thanks to various activities, and the 140-years of Museum's experience, the staff of Bratislava City Museum (BCM) have had the opportunity to reassess the BCM collections from several aspects, to re-evaluate their significance in accordance with the latest museum documentation requirements and to raise the issue of the concept and objectives of museums future acquisition policy. In the past, BCM's accessions were impaired because of a too wide collection range of separate fonds combined with deficiencies in defining target tasks related to the development of the Museum's collections. Moreover, for a relatively long period, the BCM's acquisition policy concentrated on acquiring unique items with the aim to demonstrate typological development, but unfortunately, it was done without the knowledge of the object's historical context and role. For the meaningful museum acquisition policy, it is necessary to re-formulate the concept of museum fonds division, review the content of separate collections and to define the priorities of their development. At present, the change of perception of museum documentation of Bratislava history from the aspect of wider social/societal, cultural and economic relationship is absolutely necessary.

Nadobúdanie zbierok bez systematického akvizičného programu môže v múzeách viesť iba k hromadeniu rôznorodých predmetov. Výsledky akvizičnej činnosti múzea preto nemôžeme posudzovať podľa počtu získaných zbierkových predmetov, meradlom jej kvality je výpovedná hodnota nielen jednotlivých artefaktov, ale aj zbierkového fondu ako celku.

Múzeum mesta Bratislavy (ďalej MMB) sa v poslednom čase naskytla možnosť preveriť obsahovú kvalitu zbierok z pohľadu súčasného názoru na dokumentáciu zamerania múzea. Takúto možnosť priniesla realizácia niekoľkých prezentačných podujatí a príprava publikácie o zbierkovom fonde múzea. Veľkou príležitosťou na dôkladnú preverku sa stalo aj sťahovanie zbierok, ktoré bude zavŕšené ich uložením do nových depozitárnych priestorov. Práca na týchto aktivitách umožnila vidieť zbierky z viacerých uhlov pohľadu a nastolila požiadavku riešenia ďalšieho smerovania akvizičnej činnosti.

Výstavy *Naše bývanie v 50. rokoch 20. storočia* a *Doba noblesy – 20. a 30. roky v Bratislave* boli projektmi zameranými na čo najkomplexnejšiu prezentáciu zariadenia domácností, v prípade *Doby noblesy* aj na prezentáciu spoločenského života. Realizácia expozície *Múzeum historických interiérov* v zrekonštruovaných priestoroch Apponyiho paláca sa zasa zamerala na predstavenie šľachtického i meštianskeho interiéru od konca 18. do konca 19. storočia. Tieto projekty poskytli možnosť zhodnotiť zbierkové predmety predovšetkým z oblasti kultúry všedného dňa. Táto predstavuje jednu zo základných tém zamerania múzea a do jej okruhu spadá pomerne obsiahla časť viacerých zbierkových fondov. Pod pojmom kultúra všedného dňa za

týmto účelom rozumieme zbierkové predmety týkajúce sa bezprostredne každodenného života človeka a môžeme ich definovať ako široké spektrum predmetov od zariadenia interiéru cez rôzne úžitkové a dekoračné predmety, hračky, odevy a odevné doplnky. Za súčasť interiéru považujeme v tomto prípade aj výtvarné umenie.

Zbierkotvorná činnosť múzea sa vo svojich počiatkoch orientovala predovšetkým na získavanie predmetov, zaujímavých historicky či umeleckohistoricky. V rámci nich sa do zbierok dostávali aj predmety spadajúce do spomínaného okruhu, spočiatku posudzované predovšetkým z hľadiska ich umeleckohistorickej hodnoty. Prvé myšlienky dokumentácie kultúry všedného dňa v celej jej šírke sa objavili v rámci budovania fondu novších dejín v 50. rokoch 20. storočia. K ich realizácii však došlo až pri dobudovaní expozície dejín mesta v 70. rokoch minulého storočia s cieľom dokumentovať život obyvateľov mesta v dobe ohraničenej rokmi 1849 až do začiatku druhej svetovej vojny. V posledných rokoch sa záber záujmu akvizičnej činnosti posunul smerom ku koncu 20. storočia.

Nadobúdanie zbierok múzea bolo v minulosti poznačené pomerne širokým rozsahom obsahovej náplne niektorých fondov spojeným aj s nejednoznačným definovaním ich zamerania. Do múzea sa takto dostávali aj podobné, niekedy takmer identické predmety. Takýmto spôsobom dochádzalo napr. aj k paralelnému zbieraniu predmetov z porcelánu, keramiky, skla či kovov v rámci novších dejín, umeleckého remesla i etnografie, a takýchto príkladov by bolo možno uviesť viac. Zbierky sa ukladali do depozitárov členených podľa fondov, ktoré spravovali jednotliví kurátori, čím sa vytvorila okolo nich

istá bariéra neumožňujúca získať prehľad o charaktere zbierkových predmetov. Ani na základe systému vtedajšej dokumentácie nebola možnosť vytvoriť komplexný prehľad o fondoch múzea z hľadiska súvislostí medzi jednotlivými zbierkovými okruhmi. Tento spôsob práce nebol iba špecifikom MMB, tu sa však prejavil v dosť vypuklej podobe aj z dôvodu nedoriešeného rozčlenenia starších fondov. Pri nadobúdaní zbierok sa dlho zotrvávalo pri filozofii získavania skôr jednotlivostí so zámerom chronologického vývoja bez ich zásadnejšieho zaradenia do dobovo ohraničených celkov prezentujúcich určité činnosti či deje v širších súvislostiach.

Základ pre výber exponátov spomínaných projektov tvorilo približne 25 tisíc predmetov nachádzajúcich sa vo fondoch starších i novších dejín, techniky, umeleckého remesla a výtvarného umenia. Pri zostavovaní jednotlivých interiérových celkov podľa slohových období sa potvrdilo, že akvizície sa vykonávali predovšetkým v zmysle výberu zaujímavých solitérov resp. súprav nábytku či iných doplnkov. Chýbal tu rozmer kompletizácie zariadenia a doplnkov ako dobového celku aj so všetkými drobnosťami, čo k nemu patria. Výstavy bolo možno realizovať v celej plánovanej šírke iba vďaka novým akvizíciám mapujúcim predovšetkým 20. – 50. roky 20. storočia. V prípade expozície tiež došlo k doplneniu nábytku o niekoľko predmetov, ktoré skompletizovali niektoré interiérové celky a k zapožičaniu časti obrazov z Galérie mesta Bratislavy. Paradoxne viaceré z nich pôvodne patrili do zbierkového fondu MMB.

Pri realizácii spomínaných projektov sa ukázalo, že dôležitú úlohu v múzeu zohráva aj zbierkový fond výtvarného umenia. Po roku 1948, keď začali postupne vznikať galérie ako špecializované zbierkotvorné inštitúcie pre výtvarné umenie, pristúpilo sa ku prevodom podstatných častí zbierok výtvarného umenia z viacerých múzeí. Týmto rozhodnutím došlo k narušeniu komplexnosti múzejných zbierok a k

ich ochudobneniu o najkvalitnejšie diela výtvarného umenia. V prípade MMB išlo o 12 843 predmetov a zbierkotvorná činnosť sa začala orientovať najmä na zbierky historické. Z výtvarného umenia sa realizovali sporadické akvizície najmä diel s pohľadmi na mesto dokumentujúcich premeny jeho podoby. K oživeniu akvizícií došlo v posledných rokoch, keď sa múzeu podarilo získať predovšetkým viacero portrétov bratislavských mešťanov.

Múzeum dokumentuje hmotné doklady života našej spoločnosti v ich celistvosti a jednou z ich súčastí je aj výtvarné a užité umenie. Pri nadobúdaní zbierok výtvarnej povahy a posudzovaní ich opodstatnenosti vo fondoch zohráva v múzeu dôležitú úlohu viacero faktorov. Okrem samotnej umelecko-historickej hodnoty či autorstva je významným kritériom budovania kolekcie aj dokumentačná hodnota výtvarného diela. Napríklad pohľad na konkrétne mesto či krajinu, znázornenie určitej činnosti, zariadenie interiérov, dobová móda či široké spektrum osobností od známych rodín až po predstaviteľov verejného života. Samostatnou kapitolou je sakrálne umenie tvoriace komplex viacerých artefaktov výtvarného umenia i umeleckého remesla. Kritériom nadobudnutia výtvarného diela do zbierok múzea by malo byť aj jeho budúce výstavné či expozičné využitie nielen ako solitéru, ale aj ako doplnku určitej témy.

Súčasťou zbierkových fondov múzeí je aj umelecké remeslo a užité umenie. Tieto fondy vznikali ako zbierky umelekohistoricky hodnotných predmetov delených podľa materiálov. Takto sa postupne vytvárali kolekcie, pri ktorých sa podľa možností kládol aj dôraz na domácu produkciu, avšak bez nejakého závažnejšieho systému

a dostatočného výskumu. Toto platí aj pre MMB. Konkrétni tvorcovia a miestna produkcia tu má zastúpenie najmä prostredníctvom predmetov zo starších období, dokumentácia 20. storočia je zatiaľ značne torzovitá. Nesystémovosť v budovaní tohto druhu zbierok v múzeách na Slovensku sa javí ako veľký *handicap* pri zhodnocovaní domácej produkcie užitého umenia. Absentuje tu múzeum umeleckopriemyselného typu, ktoré by sa systematicky venovalo akvizičnej i vedeckovýskumnej činnosti v tejto oblasti. Takéto múzeá v Európe vznikali už koncom 19. storočia nielen ako zbierkotvorné inštitúcie, ale aj ako centrá zohrávajúce dôležitú úlohu pri formovaní moderných trendov v tvorbe užitého umenia a systematickou akvizičnou činnosťou nepretržite dokumentujúce aj v súčasnosti produkciu domácich návrhárov či dizajnérov.

MMB dokumentuje dejiny mesta prostredníctvom širokého spektra zbierkových predmetov. Aj napriek spomínaným nedostatkom v komplexnosti tejto dokumentácie treba však zdôrazniť, že v priebehu 140 rokov tu vznikol veľmi hodnotný zbierkový fond s množstvom jedinečných artefaktov. Pre zmysluplnú akvizičnú politiku MMB treba v súčasnosti prehodnotiť doterajší systém členenia a obsahovej náplne jednotlivých fondov a stanoviť priority budovania zbierok. Najdôležitejšia je zmena názoru na múzejnú dokumentáciu histórie Bratislavy z hľadiska širších súvislostí jej spoločenských, kultúrnych, hospodárskych i sociálnych aspektov.

Kuchynka – hračka, 20. – 30. roky 20. storočia. Zo zbierok MMB.
Foto: E. Mišurová

Akvizícia audiovizuálneho dedičstva na Slovensku

Od štátneho monopolu cez divoký kapitalizmus, až po systémové riešenie

Martin Šmatlák

Slovenský filmový ústav, Bratislava

Acquisition of Audiovisual Heritage in Slovakia

(From the State Monopoly through Stone-age Capitalism to the System Solution)

Paper gives a short overview on problems of preserving items of audiovisual heritage in the Slovak Republic, their creating and professional processing by means of acquisition activities of the Slovak Film Institute in Bratislava. Author offers brief description of basic condition, legislative and administrative consequences of acquisition and public access to audiovisual works and accompanying documents. Author specifies main differences between the past acquisition method (under condition of the state monopoly in film production) and in contemporary free market condition of film production and distribution. In the context of archive and cultural heritage he stresses the significance of preserving audiovisual works and relating documents and brings the basic information on European and international legal documents and priorities in this field. Concluding, he quotes the new 'Audiovisual Law' from January 1st 2008 systematically governing conditions, rights and responsibilities in connection with the audiovisual heritage in the SR and correspondence with European legislative norms, securing thus systematic preservation and acquisition of audiovisual works.

Neoddeliteľnou súčasťou kultúrneho dedičstva sú filmy a iné audiovizuálne diela, zvukové či zvukovo-obrazové záznamy – významné autentické svedectvo o ľuďoch, dobe a spoločnosti, v ktorej vznikli. Prostredníctvom zvukových a zvukovo-obrazových záznamov sa uchováajú nielen filmy a iné umelecké diela, ale aj ďalšie kultúrne prejavy a hodnoty či vedomie o rozličných spoločenských udalostiach, osobnostiach a procesoch. Audiovizuálny záznam je nenahraditeľným prostriedkom na zachovanie hodnôt a prejavov nehmotnej kultúry – jazyka, zvykov, tradícií a iných jej súčastí. A hoci je filmové umenie či v širšom chápaní audiovizuálna tvorba umením aj obchodom, či kultúrou aj priemyslom, vo svojom základe zostáva najmä priestorom pre vznik, šírenie a uchovávanie kultúrnych hodnôt a spoločenských javov. Aj preto starostlivosť o audiovizuálne dedičstvo v európskom kontexte upravujú viaceré medzinárodné dokumenty, normy a inštitucionálne finančné nástroje kultúrnej politiky na medzinárodnej aj národnej úrovni.

V podmienkach bývalého štátneho monopolu na výrobu a distribúciu filmov, existujúceho na Slovensku prakticky od začiatkov kontinuálnej filmovej výroby až do roku 1996, ako aj v podmienkach monopolu štátu v oblasti televízneho a rozhlasového vysielania, bolo relatívne jednoduché zabezpečiť akvizíciu a archiváciu predmetov filmového a audiovizuálneho dedičstva. Monopolný výrobca – štátny filmový podnik alebo štátom riadený televízny či rozhlasový vysielateľ v rámci svojej pôsobnosti archivovali svoje audiovizuálne diela, zvukové alebo zvukovo-

-obrazové záznamy a zabezpečovali aspoň ich primárnu evidenciu alebo základnú katalogizáciu. Archív Slovenského filmového ústavu v Bratislave (ďalej ASFU), spolu s archívmi Slovenskej televízie (ASTV) a Slovenského rozhlasu (ASR), boli v kategorizácii archívnej správy zaradené medzi tzv. archívy osobitného významu. Neraz sa však práve táto archívna práca kombinovala aj s ideologickým dozorom či s cenzúrou, čoho prejavom boli viaceré „trezorové“ filmy a televízne alebo rozhlasové programy. Napriek tomu uchovávanie audiovizuálnych diel, zvukových a zvukovo-obrazových záznamov, vrátane sprievodného materiálu k nim, bolo v tom období kontinuálne a najmä v oblasti hranej filmovej tvorby takmer úplné (zachovali sa materiály k všetkým hraným filmom vyrobeným na Slovensku po roku 1945, výnimkou sú len dva medzinárodné koprodukčné filmy). Podarilo sa dokonca zachrániť pre archív aj tzv. zabezpečovací materiál – duplikát negatívu k filmu *Čisté ruky* (1956), ktorý komunistická cenzúra zakázala verejne premietť a rozhodla zničiť všetky materiály k nemu. Práve vďaka ilegálne zachovanému duplikátu sa tento film mohol napokon v roku 1968 prvý raz verejne uviesť.

Archiváciu filmov už v tom období zabezpečovala odborná inštitúcia, založená 1. apríla 1963 pod názvom Filmový ústav – najskôr ako bratislavská pobočka Československého filmového ústavu v Prahe, po roku 1969 ako Slovenský filmový ústav (SFÚ). Jeho súčasťou sa stala aj knižnica, dokumentácia a dovtedajší archív Slovenskej požičovne filmov, ktorý pod názvom SFÚ fungoval od roku 1958 vďaka

filmovému historikovi Ivanovi Rumanovskému. V súvislosti s federatívnym usporiadaním štátu od januára 1969 prešla štátna správa v oblasti kinematografie na slovenské Ministerstvo kultúry. Hlavnou riadiacou organizáciou v oblasti kinematografie sa stalo Ústredie slovenského filmu, pod ktoré patrili tri organizačné jednotky v oblasti výroby (Slovenská filmová tvorba, vrátane filmových laboratórií), distribúcie (Slovenská požičovňa filmov) a archivácie aj výskumu (SFÚ). SFÚ síce ešte nemal právnu subjektivitu, no v oblasti archivácie filmových materiálov zabezpečoval všetky hlavné činnosti – akvizíciu, evidenciu, dokumentáciu a sprístupňovanie filmov a sprievodných materiálov. Uvedené činnosti sa orientovali hlavne na slovenskú kinematografiu, no neoddeliteľnou súčasťou zbierok SFÚ sú od začiatku jeho existencie výberovo aj zahraničné filmy a materiály k nim.¹ Tie SFÚ získaval najmä po ukončení ich distribúcie na Slovensku, alebo výmenou s inými zahraničnými archívami. Ako člen Medzinárodnej federácie filmových archívov FIAF môže SFÚ tieto zahraničné filmy uvádzať na študijné, vedecké, výskumné a vzdelávacie účely vo svojom kine alebo na svojich iných technických zariadeniach. Po privatizácii bývalej monopolnej štátnej distribučnej organizácie (Slovenská požičovňa filmov) začiatkom 90. rokov prevzal SFÚ od nej aj kolekciu zahraničných filmov s ešte platnými právami na distribúciu. Táto kolekcia sa potom stala základom fondu filmov určených najmä pre filmové kluby na Slovensku. Dominantou archívnych činností SFÚ však naďalej ostali audiovizuálne diela, zvukovo-obrazové záznamy a ďalšie sprievodné materiály, týkajúce slovenskej kinematografie a audiovizuálnej kultúry.

Po faktickom a neskôr aj legislatívnym zrušení štátneho monopolu sa priority kultúrnej politiky v SR v audiovizuálnej oblasti po roku 1990 orientovali najmä na vytvorenie duálneho systému v televíznom a rozhlasovom vysielaaní (udeľovanie licencií jednotlivým vysie-

lateľom), na finančné a organizačné zabezpečenie verejnoprávnej televízie a sčasti aj na vytvorenie podmienok a mechanizmov pre finančnú podporu nezávislej filmovej a audiovizuálnej produkcie z verejných zdrojov. Oblasť audiovizuálneho dedičstva a najmä problematika akvizície nových diel do archívnych zbierok zostala na vyše desaťročie celkom mimo pozornosti kultúrnej politiky štátu. Po roku 1993 dochádzalo dokonca k anomáliám, akými bolo zrušenie právnej subjektivity SFÚ v roku 1997 a jeho začlenenie pod Národné centrum pre audiovizuálne umenia (NCAVU). Jeho prioritou nemali byť zbierkotvorné aktivity, ale rozličné „metodické“ a výskumné činnosti, zväčša bez reálneho základu, personálneho zázemia či výskumného potenciálu. Len pre ilustráciu možno v tejto súvislosti uviesť, že podľa oficiálnych dokumentov a rozhodnutí vtedajšieho MK SR mal byť organizačnou súčasťou NCAVU aj „Inštitút pre umelecké diela na počítačových sieťach“. Tento, podobne ako dve ďalšie organizačné súčasti NCAVU, však v praxi nikdy nevznikol. NCAVU počas svojej existencie takmer úplne rezignoval na akvizíčné činnosti filmového archívu a pre reálny výkon či rozvoj jeho odbornej činnosti mal len veľmi limitované podmienky.

Jednou z príčin uskutočnenia týchto nesytemových a z hľadiska akvizície aj ochrany audiovizuálneho dedičstva jednoznačne negatívnych či priam likvidačných opatrení boli aj komerčné záujmy vo vzťahu k archívu slovenských filmov, a to najmä z hľadiska ich obchodného využívania. Po vzniku súkromných televíznych vysielateľov v SR aj ČR a po čiastočných zmenách na distribučnom trhu (rozvoj videodistribúcie) sa totiž výrazne rozšíril priestor pre obchodné zhodnotenie starších slovenských filmov, a tým aj pre získavanie príjmov z predaja práv na ich televízne vysielanie alebo na vydávanie, predaj či požičiavanie ich rozmnoženín na videonosičoch. Slovenské filmy vyrobené do roku 1990 a práva k nim sa totiž nestali predmetom privatizácie majetku

ich bývalého výrobcu – štátneho podniku Slovenská filmová tvorba Bratislava-Koliba (SFT), ale prešli na SFÚ. Ten v roku 1991 získal právnu subjektivitu vyčlenením z organizačnej pôsobnosti SFT, stal sa samostatnou organizáciou s delimitovaným majetkom aj s nástupníckymi právami vo výkone práv k starším slovenským filmom a tiež s povinnosťami vyplývajúcimi z ich archivácie, ochrany a obnovy. Strata alebo zmena tejto právnej subjektivity mohla (a pravdepodobne aj mala) viesť až k priamemu ohrozeniu výkonu práv k starším slovenským filmom a k faktickému presunu filmového archívu pod priamy vplyv novozaloženej súkromnej akciovej spoločnosti Štúdio Koliba, ktorá v roku 1996 sprivatizovala majetok SFT. Jedným z krokov, ktoré napokon zabránili takémuto vývinu, bolo aj prijatie archívu SFÚ za pozorovateľa či tzv. predbežného člena (*provisional member*) Medzinárodnej federácie filmových archívov FIAF v roku 1997. Tá následne posudzovala splnenie kritérií na riadne členstvo SR a jej filmového archívu v tejto medzinárodnej organizácii.

Po roku 1998 sa situácia SFÚ postupne stabilizovala obnovením jeho právnej subjektivity v pôvodnej podobe z roku 1991 a zrušením nezmyselných „výskumných inštitútov“, ako organizačných zložiek bývalého NCAVU. Filmový archív začal postupne rozvíjať svoje odborné činnosti v oblasti ochrany a obnovy audiovizuálneho dedičstva, ako aj v oblasti akvizície zbierkových predmetov a archívnych fondov. Rekonštrukcia budovy SFÚ a priestorov pre depozit filmov i sprievodných materiálov, skvalitnenie technologického vybavenia archívnych priestorov pre uloženie filmových materiálov, prijatie SFÚ za riadneho člena FIAF v roku 2001, obnovenie edičnej činnosti SFÚ v oblasti filmovej literatúry a filmových diel na nosičoch DVD a najmä rozbehnutie dvoch hlavných dlhodobých projektov v archívnej činnosti SFÚ (postupná zachrana a obnova archívnych filmových fondov a prechod na elektronickú katalógizáciu zbierok prostredníctvom in-

formačného systému SK CINEMA) – to všetko boli kroky smerujúce k zabezpečeniu a najmä k rozvoju hlavných archívnych činností SFÚ v oblasti filmového a audiovizuálneho dedičstva SR.

Aj napriek tomu, že zbierky slovenských filmov a sprievodných materiálov k nim v ASFÚ predstavujú unikátnu súčasť európskeho aj slovenského kultúrneho dedičstva, ani po roku 2000 neboli stále vytvorené potrebné legislatívne podmienky na systematickú a najmä kontinuálnu akvizíciu predmetov audiovizuálneho dedičstva. Išlo hlavne o filmy, ktoré po páde štátneho monopolu vznikali v produkcii súkromných spoločností. Tieto spoločnosti nemali zákonom ani iným záväzným predpisom určenú povinnosť starať sa o archíváciu svojich filmov a sprievodných materiálov k nim. V SR po roku 1990 neexistovala ani žiadna dôsledná, ani zmysluplná štatistika, či aspoň základná povinná evidencia audiovizuálnej produkcie. Informácie o hraných, dokumentárnych, animovaných filmoch alebo iných audiovizuálnych dielach mohol SFÚ získavať len namáhavým oslovovaním jednotlivých subjektov, o existencii ktorých neraz nemal ani primárne informácie či kontakty, pričom viaceré subjekty zmenili orientáciu svojej činnosti alebo zanikli. Z dôvodu nedostatku finančných zdrojov a technologických kapacít veľa nových slovenských filmov vznikalo ako koprodukcie so zahraničnými partnermi, pričom originálne filmové materiály k týmto dielam boli zväčša uložené v zahraničí a v SR ostávali len ich použité distribučné kópie. K niektorým slovenským koprodukčným filmom vyrobeným po roku 1990 (napr. *Ruský román* alebo *Dobrá chuť, televízorček*) sa dokonca nezachovali v SR žiadne filmové ani sprievodné materiály a pátranie po nich je s odstupom času mimoriadne zložité. Namáhavá a neraz takmer nemožná je aj akvizícia viacerých dokumentárnych alebo informačno-propagačných slovenských filmov, vyrobených v tom období bez podpory z verejných zdrojov, pretože pri týchto dielach často neexis-

tovala ani ich základná dokumentácia či evidencia. Nenávratné straty množstva dokumentačného a archívneho materiálu k slovenským filmom spôsobila aj netransparentná privatizácia majetku bývalej štátnej organizácie Slovenská filmová tvorba a postupná likvidácia jej technologického aj kreatívneho zázemia².

Čiastočnou náhradou systematickej evidencie a kontinuálnej akvizície materiálov k slovenským filmom bola predchádzajúcim obdobím len viac alebo menej dôsledná administrácia MK SR pri rozdeľovaní verejných zdrojov určených na podporu vzniku a šírenia slovenských audiovizuálnych diel (v 90. rokoch fond kultúry Pro Slovakia, neskôr tzv. účelové transfery MK SR a grantový program Audiovizia). Súčasťou zmluvných podmienok pre poskytnutie tejto podpory bolo aj ustanovenie o povinnosti odovzdať SFÚ aspoň kópiu podporeného a dokončeného diela na filmovom materiáli alebo na elektronickom nosiči. Právna vymožitelnosť a najmä kontrola plnenia takejto povinnosti však bola nedostatočná a naďalej chýbala akákoľvek evidencia originálnych materiálov k slovenským filmom, možnosť akvizície sprievodných materiálov k nim, ako aj možnosti systematickej akvizície tých audiovizuálnych diel, ktoré vznikli bez priamej podpory MK SR.

Po roku 2000 sa o problematike systematického zachovania audiovizuálneho dedičstva a o potrebe vytvorenia legislatívnych, organizačných a finančných podmienok pre jeho archíváciu, obnovu, katalógizáciu a sprístupňovanie začalo intenzívne rokovať na európskej a inej medzinárodnej úrovni. V roku 2001 Rada Európy v Štrasburgu otvorila na podpis *Európsky dohovor o ochrane audiovizuálneho dedičstva* a nadväzne aj *Protokol o ochrane televíznej produkcie*. Obe tieto medzinárodné dokumenty vytvárajú pre oblasť audiovizuálneho dedičstva medzinárodný zmluvný rámec, ku ktorému pristúpila aj SR. Jeho hlavným cieľom je ochrana, obnova a sprístupňovanie au-

diovizuálneho dedičstva ako neoddeliteľnej súčasti kultúrneho dedičstva, aj ako formy kultúrneho vyjadrovania. Na účely dohovoru Rada Európy 30. júna 2008 zriadila stály výbor, do ktorého nominovala svojho zástupcu aj SR.

Pristúpením k dohovoru a protokolu ako k medzinárodným zmluvám sa SR zaviazala:

- všeobecne záväzným právnym predpisom alebo iným vhodným spôsobom uložiť povinnosť uschovávať zvukovo-obrazové záznamy, ktoré tvoria súčasť audiovizuálneho dedičstva a boli vytvorené na území SR (zákonný depozit predmetov audiovizuálneho dedičstva),
- určiť jeden alebo niekoľko archívov, ktorých úlohou je zabezpečiť uchovávanie, zdokumentovanie a reštaurovanie predmetov audiovizuálneho dedičstva (zákonný depozitár),
- zabezpečiť pre archívy potrebné prostriedky na plnenie úloh definovaných dohovorom a s ním súvisiacimi všeobecne záväznými právnymi predpismi prijatými členskou krajinou dohovoru,
- podporovať reštaurovanie predmetov audiovizuálneho dedičstva a povoliť ich reprodukovanie s cieľom reštaurovania,
- vykonať príslušné opatrenia na zabezpečenie ochrany audiovizuálneho dedičstva, podporiť rozvoj technológií a depozitov určených na uschovávanie a reštaurovanie predmetov audiovizuálneho dedičstva,
- podporiť dobrovoľné uschovávanie predmetov audiovizuálneho dedičstva vrátane sprievodného a zabezpečovacieho materiálu (dobrovoľný depozitár),
- podporovať vzájomnú spoluprácu archívov a dobrovoľných depozitárov členských krajín dohovoru s cieľom napomáhať najmä výmenu informácií o predmetoch audiovizuálneho dedičstva, zostavenie európskej audiovizuálnej filmografie (databázy), vytvorenie štandardného postupu na skladovanie, výmenu a aktualizáciu predmetov audiovizuálneho dedičstva, vypracovanie spoločnej normy pre elektronickú vý-

menu informácií a zachovanie zariadení na použitie a šírenie diel.

Ďalším medzinárodným dokumentom pre oblasť ochrany audiovizuálneho dedičstva je *Odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady o filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti súvisiacich priemyselných odvetví* (Film Heritage Recommendation), prijaté 16. novembra 2005. Ako právny základ návrhu Komisia určila článok 175 Zmluvy o ES – konkurencieschopnosť priemyslu, ktorý v tejto súvislosti uprednostnila ako „silnejší argument“ pred právnym základom založeným na kultúre (článok 151 ods. 4 Zmluvy o ES). Dôvodom na to bolo konštatovanie Komisie, že „kinematografické diela tvoria významnú súčasť európskeho kultúrneho a umeleckého dedičstva a súčasne predstavujú priemyselný potenciál, ako aj prvok konkurencieschopnosti; filmové dedičstvo je dôležitou súčasťou filmového priemyslu a podpora jeho zachovávanía, obnovy a využívania môže prispieť k zlepšeniu konkurencieschopnosti tohto priemyslu“. Cieľom odporúčania je podporiť lepšie využitie priemyselného a kultúrneho potenciálu európskeho filmového dedičstva podporou politík inovácie, výskumu a technologického rozvoja v oblasti zachovávanía a obnovy kinematografických diel. Členské štáty mali prijať príslušné opatrenia na zabezpečenie toho, aby audiovizuálne dedičstvo bolo systematicky zozbierané (akvizícia), zatriedené (katalogizácia), zachované (archivácia), obnovené (reštaurovanie) a sprístupnené verejnosti. V pozícii Európskeho parlamentu z r. 2005 sa uvádza, že „kinematografia je formou umenia, ktoré je zachytené na krehkom médiu, a preto si vyžaduje, aby orgány verejnej moci podnikli kroky na jej zachovanie. Kinematografické diela sú základnou súčasťou nášho kultúrneho dedičstva, a preto si zasluhujú plnú ochranu.“

V auguste 2008 vypracovala Komisia pracovný dokument SEC (2008) 2373 k implementácii predmetného odporúčania. Dokument okrem iného odporúča členským štátom:

- prijať dlhodobú stratégiu pre národné filmové dedičstvo a ročné vykonávacie plány pre špecifické oblasti (digitalizácia, obnova, vzdelávanie),

- pokračovať vo zvyšovaní interoperability filmových databáz a ich sprístupňovaní prostredníctvom internetu.

Výraznú pozornosť archivácii, obnove a sprístupňovaniu audiovizuálneho dedičstva venuje aj UNESCO, ktorého valné zhromaždenie 27. októbra 1980 prijalo odporúčanie na ochranu a obnovu pohyblivých obrazov (*Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images*). Ako výraz dôležitosti audiovizuálneho dedičstva v roku 2006 Valné zhromaždenie UNESCO určilo 27. október ako Svetový deň audiovizuálneho dedičstva, pričom zdôraznilo najmä to, že audiovizuálne dedičstvo je jedinečným a nenahraditeľným „svedectvom ekonomického, politického a spoločenského rozvoja, vývinu vzdelávania, vedeckého poznania a kultúrnej rozmanitosti, ako aj svedectvom o vývoji prírody a vesmíru.“

Uvedené medzinárodné dokumenty sa stali záväznými aj pre SR ako členský štát Európskej únie, resp. ako signatára Európskeho dohovoru o ochrane audiovizuálneho dedičstva a boli napokon aj impulzom pre uskutočnenie systémových a zásadných opatrení v oblasti audiovizuálneho dedičstva konečne aj v slovenskom kontexte. V roku 2006 došlo aj k realizácii dvoch dominantných úloh MK SR pre oblasť audiovizuálneho dedičstva. Prvou z nich bolo vytvorenie potrebného legislatívneho rámca pre akvizíciu, archiváciu a ochranu audiovizuálneho dedičstva (návrh tzv. audiovizuálneho zákona) a druhou bolo predloženie Projektu systematickej obnovy audiovizuálneho dedičstva SR s cieľom záchranu kinematografických a audiovizuálnych diel a ich sprístupňovania verejnosti.⁴

Národná rada SR schválila 20. júna 2007 *Zákon č. 343/2007 Z. z. o podmienkach evidencie, verejného šírenia a uchovávanía audiovizuálnych diel, multimediálnych diel a zvukových záznamov umeleckých výkonov a o zme-*

ne a doplnení niektorých zákonov (audiovizuálny zákon). Je to prvá komplexná zákonná norma pre oblasť kinematografie a audiovizie po roku 1989, pretože zákon č. 1/2006 Z. z. o audiovizii upravoval len niektoré podmienky použitia a šírenia audiovizuálnych diel⁵. „Dobiehanie“ legislatívy za filmovou praxou trvalo SR šesť rokov a na komplexnú úpravu, ktorá by bola kompatibilná s európskym právom, musela naša audiovizuálna kultúra a priemysel čakať celých osemnásť rokov. Audiovizuálny zákon nadobudol účinnosť 1. januára 2008.

V nadväznosti na uvedené medzinárodné dokumenty spočíva hlavná pôsobnosť audiovizuálneho zákona v definovaní podmienok, práv a povinností súvisiacich s ochranou audiovizuálneho dedičstva. Zákon určuje povinnosť evidencie všetkých slovenských audiovizuálnych diel, multimediálnych diel a zvukových záznamov umeleckých výkonov, ktoré sú určené na verejné šírenie a používanie.⁶ Všetky slovenské diela, ktorých sa zákon týka, tak musia byť pred svojím verejným šírením evidované v zozname, ktorý vedie MK SR. Súčasťou evidencie je aj nahlásenie povinných údajov ku každému dielu, aby tak bolo možné tieto diela identifikovať najmä podľa ich názvu, autorských údajov, výkonných umelcov, výrobcu, krajiny pôvodu, roku výroby, vekovej vhodnosti a niektorých ďalších filmografických údajov nevyhnutných pre následné odborné katalogizačné spracovanie jednotlivých diel. Činnosť, ktorú predtým SFÚ vykonával z vlastnej iniciatívy a v limitovaných možnostiach – získať korektné, overené a úplné informácie, tak konečne dostala zákonný rámec. SFÚ bude vo vzťahu k novým slovenským audiovizuálnym dielam pôsobiť aj ako národná agentúra pre medzinárodné štandardné číslovanie audiovizuálnych diel (ISAN).

Audiovizuálny zákon je kľúčovým právnym predpisom pre oblasť uchovávanía audiovizuálnych diel, ich ochrany, obnovy a sprístupňovania. Zákonom sa v legislatíve SR aplikovali aj viaceré

záväzky vyplývajúce z *Európskeho dohovoru o ochrane audiovizuálneho dedičstva*, ako aj z odporúčania Európskeho parlamentu a Rady o filmovom dedičstve, a to najmä:

- zavedenie zákonného depozitu audiovizuálnych diel a zvukovo-obrazových záznamov ako predmetov audiovizuálneho dedičstva (*audiovizuálií*),
- určenie archívov ako zákonných depozitárov (SFÚ, STV, SRo),
- zavedenie dobrovoľného depozitu,
- určenie akvizičnej činnosti,
- určenie subjektu pre výkon štátnej správy v oblasti audiovizuálneho dedičstva SR (SFÚ).

Audiovizuálny zákon v § 31 definuje audiovizuálne dedičstvo, ktoré je súčasťou kultúrneho bohatstva SR. Audiovizuálne dedičstvo je súborom audiovizuálií a iných zložiek fondu audiovizuálneho dedičstva dokumentujúcich históriu SR, ako aj vznik a vývin slovenskej audiovizie a kinematografie. Fond audiovizuálneho dedičstva SR podľa § 32 audiovizuálneho zákona tvoria audiovizuálie a sprievodné dokumenty súvisiace s výrobou, distribúciou alebo uvádzaním audiovizuálií na verejnosti. Audiovizuáliou podľa zákona sú slovenské kinematografické diela, slovenské audiovizuálne diela a slovenské zvukové záznamy umeleckých výkonov – s výnimkou spravodajských, politicko-publicistických, zábavných, hudobných alebo hudobno-zábavných programov televíznej programovej služby alebo rozhlasovej programovej služby. Tieto programy, ako aj ďalšie zvukovo-obrazové záznamy a zvukové záznamy môžu byť audiovizuáliou, ak majú audiovizuálnu hodnotu. Audiovizuálna hodnota je súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, umeleckých, vedeckých alebo technických hodnôt. Audiovizuálnu hodnotu týchto programov a záznamov posudzuje odborný orgán – komisia SFÚ pre audiovizuálne dedičstvo, v ktorej majú zastúpenie zákonní depozitári (SFÚ, STV, SRo), ako aj odborníci z oblasti múzejníctva alebo audiovizuálnej tvorby.

SFÚ podľa § 25 audiovizuálneho zákona pri výkone štátnej správy v oblasti audiovizuálneho dedičstva SR:

- plní úlohy zákonného depozitára audiovizuálií (audiovizuálnych diel a zvukovo-obrazových záznamov),
- metodicky usmerňuje katalogizáciu, ochranu a obnovu fondu audiovizuálneho dedičstva (fond audiovizuálneho dedičstva tvoria audiovizuálie podľa zákona a sprievodné dokumenty k nim),
- posudzuje audiovizuálnu hodnotu audiovizuálnych diel, zvukovo-obrazových záznamov a zvukových záznamov umeleckých výkonov,
- vykonáva dohľad nad plnením povinností dobrovoľných depozitárov a ostatných zákonných depozitárov (STV, SRo).

Pre SFÚ a najmä pre jeho hlavné činnosti, vrátane akvizície audiovizuálnych diel, zvukovo-obrazových záznamov a sprievodných materiálov k nim, má audiovizuálny zákon zásadný význam. Najdôležitejšie poslanie SFÚ vo vzťahu k audiovizuálnemu dedičstvu vyplýva z jeho postavenia, ako zákonného depozitára slovenských audiovizuálnych diel. V praxi to znamená, že SFÚ vykonáva úschovu originálnych materiálov ku všetkým slovenským audiovizuálnym dielam, na ktoré sa viaže depozitná povinnosť a ktoré ich výrobcovia nechcú uchovávať ako dobrovoľní depozitári (s výnimkou STV, ktorá je zákonným depozitárom vlastných audiovizuálnych diel). SFÚ tak bude mať priamo vo svojej úschove alebo v evidencii (ak je originál uschovaný u dobrovoľného depozitára) všetky originálne materiály k audiovizuálnym dielam, ktoré vzniknú po nadobudnutí účinnosti zákona. Dosiahne sa tak centrálna evidencia a odbornými kritériami usmerňované uloženie originálov všetkých audiovizuálnych diel, ktoré sú súčasťou audiovizuálneho dedičstva SR.

Zákon osobitným ustanovením určuje aj tzv. akvizičnú činnosť, podľa ktorej je každý výrobca audiovizuálneho diela povinný odovzdať SFÚ jednu novú kópiu diela, a to buď bezodplatne (ak na výrobu diela boli použité verejné

prostriedky), alebo za cenu neprevyšujúcu primerané náklady na výrobu takejto kópie. Takto nadobudnutá kópia je majetkom SFÚ, ktorý ju môže využívať na zabezpečenie svojich úloh a činností určených zákonom. Súčasťou depozitnej povinnosti a akvizičnej činnosti je podľa zákona aj akvizícia a uchovávanie sprievodných dokumentov k jednotlivým audiovizuáliám, ktoré sú tiež neoddeliteľnou súčasťou fondu audiovizuálneho dedičstva. Ide najmä o scenáre, fotografie, plagáty, výrobné listiny a ďalšie sprievodné dokumenty, ktoré SFÚ archivuje vo svojich rozsiahlych a rôznorodých zbierkach k jednotlivým slovenským filmom.

Z hľadiska sprístupňovania audiovizuálneho dedičstva (najmä slovenských filmov vyrobených pred rokom 1991 výlučne z prostriedkov štátneho rozpočtu) potvrdil audiovizuálny zákon aj postavenie SFÚ ako výrobcu týchto diel a tiež ako organizáciu vykonávajúcu všetky majetkové autorské práva k týmto dielam a k sprievodným či dokumentačným materiálom. SFÚ tak v otázke práv na sprístupňovanie audiovizuálnych diel a ďalších svojich rozsiahlych zbierok k nim (fotografie, plagáty, scenáre, výtvarné návrhy, partitúry a pod.) získal jednu z najvýhodnejších pozícií v medzinárodnom kontexte.⁷

Nový audiovizuálny zákon prvý raz v doterajšej histórii slovenskej kinematografie určil zriadenie, postavenie, úlohy a činnosti SFÚ priamo zo zákona. Určil aj základné smerovanie SFÚ v dlhodobom výhľade a vytvoril podmienky na to, aby sa zo SFÚ stala centrálna inštitúcia pre archiváciu, ochranu a obnovu audiovizuálneho a kinematografického dedičstva SR. Jeho systematická a najmä kontinuálna akvizícia tak audiovizuálnym zákonom dostala potrebné legislatívne zázemie a predpoklady na ďalší odborný aj technologický rozvoj.

POZNÁMKY

⁷ Ku koncu roku 2008 spravoval SFÚ zbierku 5245 zahraničných dlhometrážnych aj krátkych filmov, ako aj ďalšie rozsiahle zbierky sprievodných a dokumentačných mate-

riálov o zahraničnej kinematografii, filmoch, tvorcoch či podujatiach (fotografie, plagáty, výstrižky a pod.).

² Ako „nepotrebný“ bol napr. zlikvidovaný archív animovaného filmu, keďže súkromná spoločnosť Štúdio Koliba, a. s. ako nový vlastník celého majetku neplánovala rozvíjať tento druh filmovej tvorby. Doslova na smetisku tak skončili mnohé vzácne výtvarné návrhy a ďalšie unikátne dokumenty z histórie slovenskej filmovej animovanej tvorby.

³ V júli 2002 Vláda SR vyslovila súhlas s podpisom dohovoru s výhradou ratifikácie. Dohovor SR podpísala v roku 2003 a v roku 2007 sa obidva dokumenty dostali do konečnej fázy legislatívneho procesu na vyslovenie súhlasu NR SR a na ratifikáciu prezidentom SR. Obidva dokumenty vstúpili pre SR do platnosti 1. januára 2008.

⁴ Projekt systematickej obnovy audiovizuálneho dedičstva SR schválila Vláda SR 17. mája 2006. Na základe tohto dlhodobého projektu (výhľadovo plánovaného do roku 2020) boli vyčlenené účelovo určené finančné prostriedky na záchranu a obnovu filmo-

vých zbierok v ASFÚ v priemernej sume cca 1,5 milióna EUR ročne. Predmetom záchrany a obnovy sú najmä zbierky filmových materiálov k slovenským filmom v ASFÚ, ktoré v celkovom vyčíslení všetkých druhov filmových materiálov (negatív, zabezpečovanie a duplikačné materiály, pozitívne kópie) predstavujú ku koncu roka 2008 takmer 15 mil. metrov filmu. Za tri roky realizácie projektu sa podarilo zachrániť a obnoviť cca 10 % celkového objemu zbierkových materiálov. Tieto základné parametre ilustrujú časovú a finančnú náročnosť obnovy audiovizuálneho dedičstva, o to vyššiu, že u nás pre ňu ešte stále neexistujú žiadne technologické zariadenia (celý proces diagnostiky, záchrany a obnovy sa uskutočňuje v ČR – vo filmových laboratóriách v Zlíne).

⁵ Išlo najmä o označovanie audiovizuálnych diel z hľadiska vekovej prístupnosti, reklamu pri filmovom predstavení a niektoré podmienky pre jazykovú úpravu distribučných filmov. Hlavným významom zákona z roku 1996 tak bolo iba legislatívne zrušenie štátneho monopolu vo výrobe a distribúcii filmov, ktorý bol

ustanovený ešte Dekrétom prezidenta republiky z roku 1945 a následne uplatnený pre Slovensko nariadením SNR z roku 1947, no v kinematografickej praxi prestal byť účinný už v roku 1990.

⁶ Výnimkou je len televízna alebo rozhlasová reklama a vlastná propagácia, ako aj diela vyrobené výlučne pre televízne alebo rozhlasové vysielanie a diela určené výlučne na bezodplatné sprístupňovanie verejnosti (internet, amatérske filmy a pod.).

⁷ Otázka práv na sprístupňovanie audiovizuálneho dedičstva a na vytváranie digitálnych kópií (náhľadov) jednotlivých objektov a na ich zverejňovanie prostredníctvom internetu je pre mnohé zbierkové organizácie jedným z kľúčových problémov digitalizácie a sprístupňovania kultúrneho dedičstva v európskom kontexte. Potvrdenie výkonu autorských práv k slovenským filmom zákonom tak pre SFÚ dostatočne vyriešilo aj túto otázku, týkajúcu sa blízkej budúcnosti a začlenenia slovenského audiovizuálneho dedičstva do európskych projektov.

Dámske pečatidlo zo zbierok SNM-Múzea Červený Kameň

Daniel Hupko

SNM-Múzeum Červený Kameň, Časť A

The Ladies' Sealer from the SNM – Castle Museum Červený Kameň Collections

Among the recent acquisitions to the Slovak National Museum – Castle Museum Červený Kameň collections there appears a sealer, purchased in 2008. Author analyzes its heraldic marks and monogram letters. Specific is also the alliance coat-of-arms of the Pálffy and Csáky. According to owner's initials it belonged to the countess Apollónia Pálffy, nee Csáky (1796–1868). The author, curator of history collections of the Museum determines the time of origin of this sealer until year 1818 when Apollonia Csáky married count Vincent Pálffy (1792–1854), and the sealer considers as one of the exterior marks of contracting the marriage. The sealer is important reference artifact of the first quarter of the 19th century Hungarian aristocracy's lifestyle and belongs to the Museum's most valuable accessions in last years.

Slovenské národné múzeum-Múzeum Červený Kameň (ďalej SNM-MČK) nadobudlo v posledných rokoch kúpou, darom alebo zaevidovaním starších zvozov a konfiškátov niekoľko desiatok zbierkových predmetov, ktoré obohatili zbierkový fond múzea svojou umeleckou jedinečnosťou alebo priamym vzťahom k poslednému šľachtickému vlastníkovi hradu, rodu Pálfičov (Pálfičovcov). Spomedzi predmetov získaných kúpou v roku 2008 svojou výnimočnosťou, danou priamym vzťahom k pálfiovskému rodu, vyniká dámske (na obr.) pečatidlo získané do zbierok od súkromného zberateľa za 15 000 Sk (497,91 €).¹

Predmet bol múzeu ponúknutý na predaj ako pečatidlo s pálfiovským erbom. Predbežná analýza ukázala, že na pečatidle sa okrem pálfiovského erbu nachádza i ďalší heraldický znak, pričom usporiadanie oboch erbů zodpovedá aliancii. Rovnako bolo zrejmé, že ide o výnimočnú príležitosť na akvizíciu: tvaroslovie pečatidla napovedalo,

že by mohlo ísť o dámske pečatidlo, navyše na reverze pečatnej dosky bol vyrytý monogram.

V presvedčení, že nejde o pečatidlo iba s utilitárnou funkciou, nás utvrdila i skutočnosť, že jeho súčasťou je i luxusné dekoratívne etui vyrobené na mieru, o čom svedčí vnútorná strana puzdra presne kopírujúca tvar pečatidla. Etui i samotné pečatidlo sú vo výbornom stave a nevyžadovali žiadny konzervátorský zásah. Pečatidlo je dlhé 39 mm a široké 26 mm, pričom samotná pečatná doska je 22 mm dlhá, 19 mm široká a 3 mm hrubá. Rozmery etui sú nasledovné: D 55 mm, Š 35 mm V 9 mm.

Pečatidlo vyrobené z tvrdenej ocele je konštrukčne riešené tak, že oválna pečatná doska je obojstranná a k ozdobnému držadlu v tvare lýry je pripevnená na svojej dlhšej osi tak, že ju možno podľa potreby otáčať a na vytvorenie pečate použiť obe strany pečatnej dosky. Na jej averze sú zobrazené aliančné znaky tvorené dvoma

Celkový pohľad na pečatidlo i s luxusným puzdrom

tulipánovitými navzájom priklonenými štítmi ovenčenými girlandou a prevýšenými vznášajúcou sa grófskou korunou. Heraldicky vpravo sa nachádza rodový znak grófskej rodiny Pálfiovcov z Erdödu: v modrom štíte zelené trojvršie, spoza ktorého vyčnieva zlaté koleso. Z neho vyrastá vpravo hľadiaci zlatý jeleň.² Šrafovanie erbu je čiastočné: graficky sú znázornené len tinktúry štítu (modrá) a trojvršia (zelená). Ostatné tinktúry neboli vyšrafované pravdepodobne z dôvodu miniatúrnych rozmerov heraldických figúr. Druhý erb, nachádzajúci sa heraldicky vľavo, tvorí v modrom štíte odťatá krvácajúca vpravo hľadiacia hlava bradatého muža v končitej čiapke s lemom. Šrafovaním je daná len tinktúra štítu, tinktúry ostatných figúr erbu graficky vyznačené nie sú – pravdepodobne z rovnakého dôvodu ako pri pálfiovskom erbe.

Odťatá hlava, zvyčajne Turka či Tátára, je pomerne bežnou prirodzenou figúrou najmä v uhorskej a balkánskej heraldike, krajín, na územiach ktorých sa odohrávali protiturecké boje.³ Práve koniec 16. storočia je spojený so

začiatkom úpadku heraldiky na úkor jej stredovekej čistoty. V tomto období sa v spojitosti s vojnami proti Turkom do šľachtických erbov dostávajú rôzne krvavé výjavy a odťaté hlavy – prejav realistického morbídneho naturalizmu.⁴ To nie však je prípad erbu zobrazeného v nami analyzovanom pečatidle.

Štítové znamenie druhého erbu z pečatidla možno dešifrovať ako erb rodu Čákiovcov (Csákyovcov). Iván Nagy vo svojom genealogickom lexikóne publikuje takmer totožný erb.⁵ Od zobrazenia v našom pečatidle sa líši v tom, že z krku mužskej hlavy nekvapká krv. Takéto zobrazenie erbu bez krvácajúceho krku uvádza i Jozef Novák s konštatovaním, že pôvodným heraldickým znamením Čákiovcov bolo poprsie muža v červenom odeve s fúzatou a bradatou tvárou zobrazenou v profile s dobovým klobúkom na hlave.⁶ Dodáva však, že prinajmenšom od polovice 18. storočia sa v prameňoch objavuje i variant erbu, v ktorom krk hlavy krváca. Tento variant je pravdepodobne dôsledkom úpornej snahy o obnovenie používania starých heraldických symbolov rodu

objavujúcej sa v 19. storočí: pri výklade predlôh starých pečatí z 15. – 17. storočia, pravdepodobne čiastočne na okrajoch poškodených, bolo riasenie odevu poprsia bradatej mužskej hlavy chybne pochopené a interpretované ako kvapky krvi.⁷ Zobrazenie erbu na nami skúmanom pečatidle Novákove závery plne potvrdzuje.

Dôležité je všimnúť si aj umiestnenie oboch erbov: heraldicky vpravo na strane manžela sa nachádza pálfiovský erb a heraldicky vľavo na manželkinej strane je umiestnený erb čákiovský. Jednoznačne ide o aliančné erby, pri ktorých je spravidla figúra manželovho znaku (v tomto prípade pálfiovský jeleň) privrátená k manželkinmu erbu, aby mu nebola obrátená chrbtom.⁸ V prípade našej pálfiovsko-čákiovskej aliancie táto zvyklosť rešpektovaná nebola – pálfiovský jeleň hľadí heraldicky vpravo.

Reverz pečatnej dosky obsahuje zvislo šrafovaný ovál vyplnený trojicou písmen CAP umiestnených tak, že cez písmená C a P, ktoré sú v pozadí, je v popredí preložené písmeno A. Na

základe predchádzajúcej identifikácie aliančných erbov na averze možno dešifrovať monogram na reverze pečatnej dosky ako Apollonia comitissa Pálffy a vysloviť definitívny záver, že vlastníčkou pečatidla bola grófica Apollónia Pálfiová, rod. Čákiová, narodená vo Veľkej Ide 3. júna 1796 ako tretie zo šiestich detí grófa Antona II. Čákiho (1746 – 1806) a grófky Jozefíny, rod. Suňogovej (Szunyoghovej). V roku 1818 sa v deň svojich 22. narodenín vydala za grófa Vincenta Pálfiho (Červený Kameň 13. január 1792 – Červený Kameň 9. október 1854) z červenokamenskej línie staršej vetvy pálfiovského rodu, prešporského hlavného župana, c. a k. komorníka a jazdeckého kapitána, syna grófa Rudolfa II. Pálfiho (1750 – 1802) a grófky Márie Antónie, rod. Kolowrat-Krakowskej (1763 – 1842). Po odchode Vincenta do výslužby sa manželia usadili na hrade Červený Kameň, kde sa Vincent venoval spravovaniu rodinného majetku. Svojmu manželovi porodila Apollónia desať potomkov – štyroch synov a šesť dcér, z ktorých sa sedem dožilo dospelosti. Zomrela 8. januára 1868 v Prešporke vo veku nedožitých 72 rokov.⁹ Pochovaná bola po boku svojho manžela Vincenta v rodinnej hrobke červenokamenskej línie pri hrade Červený Kameň.

Odhalenie identity vlastníčky pečatidla potvrdzuje našu prvotnú domnienku, že ide o dámske pečatidlo, používané na rýdzo súkromné účely: na pečatenie osobnej korešpondencie a iných privátnych písomností. Dámskym ho robí nielen skutočnosť, že patrilo žene, ale i jeho útlosť a celková konštrukcia, neuspôsobená na každodenné pečatenie, existencia tzv. monogramovej pečate na reverze pečatnej dosky a luxusné puzdro, v ktorom je pečatidlo uložené. Veľkosťou a spracovaním sa nemôže rovnať v literatúre publikovanému dámskemu pečatidlu vojvodkyne Alžbety z Meklenburgu (1854 – 1908),¹⁰ je však veľavravným dokladom životného štýlu uhorskej aristokracie prvej štvrtiny 19. storočia.

Múzeum Červený Kameň vlastní nie-

Averz a reverz pečatidla K 1538 zo zbierok SNM-MČK

Foto: J. Tihányi

koľko šľachtických pečatidiel, ktorých erby však doteraz neboli podrobené heraldickej analýze alebo boli určené nesprávne. Jedno z pečatidiel v zbierkach múzea je veľmi podobné nami skúmanému pečatidlu. Konštrukčne je riešené podobne: má obojstrannú pečatnú dosku, na averze obsahujúcu zatiaľ neznámy šľachtický erb a na reverze monogramovú pečať.¹¹ Či aj v tomto prípade ide o dámske pečatidlo, ukáže až ďalší výskum.

Dôležitou otázkou, ktorú treba zodpovedať, je i obdobie vzniku pečatidla. Vzhľadom na tvaroslovie štítov použitých pri aliančných erboch na averze pečatidla možno skonštatovať, že vzniklo v období empiru. Najpravdepodobnejšie je, že bolo vyhotovené v roku 1818 pred alebo krátko po uzatvorení sobáša s Vincentom Pálfiom a bolo tak popri prijatí manželovho priezviska jedným z vonkajších znakov uzatvorenia manželstva.

Pečatidlo grófky Apollónie Pálfiovej je dôkazom, že i dnes možno do múzejnej zbierky získať kvalitný a remeselné aj umelecky cenný predmet s vysokou výpovednou hodnotou. Bez pochyb možno toto pečatidlo vzhľadom na jeho múzejnú hodnotu a priamy vzťah k dejinám rodu Pálfiovcov zaradiť medzi to najhodnotnejšie, čo sa Múzeu Červený Kameň za posledné roky podarilo akvizíčnou činnosťou získať.

POZNÁMKY

¹ Pečatidlo je v zbierkovom fonde múzea evidované pod č. K 2400 ab, ČK 82/2008.

² Pálfiiovský erb je dostatočne známy a bol často publikovaný. Pozri napr.: NOVÁK, Jozef: Rodové erby na Slovensku I. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1980, s. 190–191, VRTEL, Ladislav: Osem storočí slovenskej heraldiky. Martin: Matica slovenská, 1999, s. 173 alebo SOKOLOVSKÝ, Leon. Súčasné poznatky o erbe Pálfiiovcov. In MALEČKOVÁ, Katarína (ed.). Pálfiiovský rod – dejiny, osobnosti, stavebné aktivity, mecenášstvo a zbierky. Bojnica: SNM-Múzeum Bojnica, 2000, s. 4–14.

³ BUBEN, Milan. Encyklopedie heraldiky. Praha: Libri, 2003, s. 174.

⁴ Udelovanie erbov s takýmito figúrami je spojené predovšetkým s vládou cisára Rudolfa II. Najznámejším šľachtickým rodom, ktorý vo svojom erbe dodnes nosí odfatú tureckú hlavu, je rod Schwarzenbergovcov. Pozri: BUBEN, ref. 3, s. 174. Hlava Turka ako erbová figúra sa objavuje i v erboch iných rodov: napr. v erbe Tótovcov, Okoličianskych alebo v klenote erbu Medzihradských. Pozri: VRTEL, ref. 2, s. 152 a 211 a NOVÁK, Jozef. Rodové erby na Slovensku II. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1986, s. 106–107.

⁵ NAGY, Iván. Magyarországi családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal C – GY. Pest: b. v., 1858, s. 78 a 87.

⁶ NOVÁK, ref. 2, s. 74–75.

⁷ Tamže, s. 75.

⁸ BUBEN, ref. 3, s. 42.

⁹ Bližšie k životopisným dátam pozri: JEDLICSKA, Pál. Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához 1401 – 1653 s gróf Pálffy-ak életrajzi vázlatai. Budapest: Stephaneum nyomda R. T., 1910, s. 617, NAGY, ref. 5, s. 88 a NAGY, Iván. Magyarországi családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. P – R. Pest: b. v., 1862, s. 73 a 75.

¹⁰ BECK, Friedrich – UNGER, Manfred. ... mit Brief und Siegel. Erfurt: Staatlichen Archivverwaltung der DDR, 1979, s. 158. Fotografia pečatidla vojvodkyne Alžbety z Meklenburgu je prevzatá z tejto publikácie.

¹¹ Ide o pečatidlo evidované pod č. K 1538, ČK 291/75, nesprávne určené ako pečatidlo grófskej rodiny Wilczekovcov. Navyše katalogizačný lístok sa vôbec nezmieňuje o averznej strane pečatnej dosky s monogramom.

Novinky v múzejnej komunikácii v SNM-Múzeu Červený Kameň

Andrea Jamrichová
SNM-Múzeum Červený Kameň, Častá

New Approaches in Museum Communication at the Slovak National Museum – Červený Kameň Castle Museum

Paper describes how the SNM branch – Červený Kameň Castle Museum at Častá has extended topics and ways of museum communication with visitors in few past years. Each season (May to September) the Museum has added one topic bringing new information about museum background and has chosen appropriate place for it – northern bastion, itself well worth a visit. The simple system of displaying photographs and informative panels has been set up by museum staff. The first topic selected in 2006 has been preservation of the originally 16th century Castle as a monument of cultural heritage. In 2007, museum's curators have aimed to get visitors acquainted with the fact how they look after thousands of items, not just those exhibited at the Castle. For this purpose have been selected photos of collection items no longer in common use, offered to visitors, who should guess (by choosing right answer out of three) their right function. In 2008, Museum has showed work of one its curators and displayed photos of the Castle's last noblemen owners as children along with a brief background information about each one. Every family member has had three photos as the child accompanied by two photos in adult age and only one of them has shown the same person as the child. Visitors have been asked to guess the right person and exclude the wrong one in order to imagine little part of curator's job. In the next sea-

son we aim to inform our visitors about results of a project involving the primary school in Častá (village close to the Castle) the purpose of which has been to compile surviving memories and records (incl. photos) on the past times when the Castle was under aristocratic ownership.

Múzeum môže, priam by malo, komunikovať širokým spektrom spôsobov o témach, ktoré patria do jeho kompetencie (čo všetko to môže byť by vydalo za poriadne rozsiahly článok), keďže mu to umožní ponúknuť pestrejšiu paletu nehmotných i hmotných produktov konkrétnym segmentom jeho návštevníkov/zákazníkov.

O rozšírení tém a spôsobov komunikácie v Slovenskom národnom múzeu-Múzeu Červený Kameň (ďalej ako SNM-MČK), by vás rád v krátkosti informoval tento článok.

V roku 2005 sme v SNM-MČK cítili potrebu k témam, spracovaným v expozícii (múzejný okruh) a rozvíjaným na výstavách t. j. k témam spojených so špecializáciou múzea, ktorou je vývoj bytovej kultúry šľachty na Slovensku a s históriou sídla múzea – hradu Červený Kameň (okruh renesančná pevnosť) pridať i tému, ktorá prinesie návštevníkom informácie o múzeu samotnom. Z reakcií viacerých návštevníkov, i radov vlastnej rodiny (treba podotknúť, že vzdialenej), sa totiž autorka tohto článku dozvedela, že na hrade sa predávajú vstupenky, utiera sa prach na exponátoch, o ktorých čosi rozpráva sprievodca, sem-tam sa niečo vystaví a niečo sa pod to napíše a občas sa zorganizuje nejaká bitka. Nešlo o žiaden

kvalitatívny, kvantitatívny, deskriptívny či kauzálny výskum. Ako základnú metódu výskumu sme použili pozorovanie a neštrukturované rozhovory.

Spôsob, akým sme si predstavovali sprostredkovať návštevníkom informácie o múzeu sme chceli uchovať jednoduchý, priamočiary, zároveň poučný a ak to pôjde, tak samozrejme aj zábavný. A to tak, aby to bolo každú sezónu (od mája do septembra) chutné predjedlo alebo dezert pre návštevníkov expozície, či osviežujúce občerstvenie pre tých, čo už v expozícii boli, no radi sa vracajú do exteriérov hradu.

Výber miesta padol rýchlo. Jedna zo štyroch bášť hradu – severná – ktorá má ako jediná vchody do všetkých troch podlaží z nádvorja. Na ňom sú situované aj vstupy do expozície, kaviarne, toalet a pokladne.

Vrchné podlažie severnej bašty – terasa – je už roky obľúbeným vyhladkovým miestom. Stredné a spodné podlažie slúžili múzeu na iné účely, ale zmenili sme ich. Veď sama architektúra bašty, významného prvku vo fortifikácii hradu z rokov 1539 – 1540 stojí za videnie, takže sme nezabudli umiestniť do nej pôdorys a iné zaujímavé informácie.

Do stredného podlažia severnej bašty sme v roku 2005 inštalovali malé *lapidárium* a spodné podlažie sme sa rozhodli využiť na náš zámer – predstavenie práce múzea.

Špecifický priestor spodného podlažia – kruhový pôdorys s delovými komorami, zaklenuť na stredový stĺp, otvorené strielne, kazematy a neomietnuté steny – vymedzil spôsob komunikácie s návštevníkom. Žiaľ, iba s návštevníkom, ktorý nemá zníženú

motoriku, pretože doň vedie prudko klesajúce schodisko, dodávajúce, na druhej strane, priestoru pravú hradnú atmosféru.

S vystavením zbierkových predmetov sme v ňom nepočítali nielen preto, že klimatické a bezpečnostné podmienky to neumožňujú, ale hlavne, že na výstavy zo zbierkového fondu máme vhodnejšie priestory a tento spôsob komunikácie sme nechceli realizovať ako obligátnu výstavu, ktorá má vyššie nároky a potreby.

Z dielni múzea vyšiel jednoduchý závesný systém, na ktorý sme sa rozhodli umiestňovať fotografie s krátkymi výstižnými textami, predstavujúcimi fakty, ktoré chceme návštevníkom sprostredkovať. Tým pádom si môžeme dovoliť ponechať im voľnosť a nemusíme zamestnať ani jednu dozorkyňu navyše.

Prvou predstavenou návštevníkom na spodnom podlaží severnej bašty v roku 2006 bola obnova kultúrneho dedičstva zvereneného SNM-MČK – teda generálna rekonštrukcia hradu a predhradí. Z archívu múzea sme vybrali fotografie jednotlivých častí hradu spred rekonštrukcie a šli sme tie isté časti hradu (podľa možnosti z toho istého uhlu) odfotografovať. Fotografie sme zavesili pod seba, takže stačil jeden pohľad a bolo jasné, koľko práce sa na konkrétnej časti hradu urobilo. Popisky doplnili informácie o čase vzniku fotografií, keďže rekonštrukcia hradu a predhradí trvala vyše 17 rokov. Mnohí návštevníci sa rozpamätali, ako to kedysi na hrade vyzeralo a aj tí, čo ho nikdy predtým nevideli, si uvedomili (i ocenili) koľko sa v posledných rokoch na ňom zrekonštruovalo.

V sezóne (máj – september) roku 2007 sme návštevníkom chceli v severnej bašte povedať,

Lektorka pri práci

že múzeum nemá iba predmety, ktoré vidia v expozícii, ale že sa stará aj o tisíce ďalších predmetov. Pre múzejníkov absolútne samozrejماً vec – pre mnohých návštevníkov prekvapivá informácia.

Zamerali sme sa na predmety kedysi patriace k vybaveniu šľachtických a neskôr i meštianskych domácností. Jedny viac – druhé menej zmenili svoju formu, niektoré sa prestali používať úplne. Potom sa môže aj nám múzejníkom stať, že ich prvýkrát uvidíme a opýtame sa: „A toto je čo?“ Rozhodli sme sa položiť túto otázku našim návštevníkom, nech si skúsia maličkú časť z práce kurátora. Odfotografovali sme vybrané zbierkové predmety a opýtali sa:

„A toto je čo?“ Pridali sme tri možnosti, z ktorých bolo treba vybrať

za pomoci vlastných vedomostí a fantázie tú správnu odpoveď. Samozrejme na konci sme všetky správne odpovede uviedli spolu s poďakovaním za návštevu, ktorou dávajú týmto (a mnohým ďalším) predmetom šancu na ďalší život.

Hľadať správne odpovede sme nechali aj deti s pomocou rodičov počas Hradného večera pre deti v júni 2007 – nejedna rodina sa pri tom zabavila i potrápila. Zo sladkej odmeny sa však tešili všetky deti, a aj niektorí rodičia...

V roku 2008 sme v severnej bašte od mája do septembra predstavili prácu kurátorky zbierky archívnej povahy, ktorá identifikovala mnohé fotografie bývalých vlastníkov hradu – Pálfiocov (Pálffyocov) a iných osôb vo fonde jej zverenom na výstave nazvanej *Aj Pálfiocvi boli detmi*. Vybrala na ňu dosiaľ depozitár nikdy neopustiacie, detské podobizne posledných členov rodu Pálfi, ktorí žili na Červenom Kameni, pre každého tri fotografie v rôznom veku, a k nim pridala popis predstavujúci osobnosť každého dieťaťa. Detektívnu prácu, ktorú pri identifikácii fotografií odvieďla, sme aspoň trochu návštevníkom priblížili a umožnili sa do nej zapojiť tým, že sme k trom detským portrétom pridali ďalšie dve fotografie

A toto je čo? – uhádnite?

- nožničky na zastrihávanie fúzov husárov, zvané bajúzy
- nožničky na zastrihávanie/krátenie knôtu, zvané kratiknôt
- nožničky na zastrihávanie husieho brka používaného na písanie, zvané brky

správne je b) – kratiknôt

Vojtech Pálfi,
1903

Peter Pálfi,
1903

osôb v dospelom veku. Háčik bol však v tom, že iba na jednej bola osoba, ktorá kedysi bývala dieťaťom z tých troch fotografií. A nechali sme ich hádať, ktorá je tá správna – bystrý návštevník to zistil, nielen podľa osobných črt, ale aj podľa dobového oblečenia apod.

Kto chcel vedieť o fotografiách zo zbierok múzea alebo o posledných Pálfiovcoch viac, mal na to možnosť priamo v spodnom podlaží v jednu septembrovú nedeľu. Nové veci sa však nedozvedali iba návštevníci, ale aj odborní pracovníci múzea, a to od jednej z návštevníčok. Tá vytiahla z tašky ďalšie fotografie posledných Pálfiovcov z Červeného Kameňa... Komunikácia začala fungovať naplno – teda obojsmerne.

Pre takúto komunikáciu chceme vytvoriť podmienky i počas sezóny 2009 na výstave, nazvanej *Vtedy za grófov*, podľa rovnomenného programu Školy v múzeu, ktorej bude výsledkom. Čo je jeden z radu ďalších projektov, rozvíjaných v múzeu.

Fotografie a spomienky, ktoré chceme predstaviť, prinesie výskum múzea a Základnej školy v Častej, prebiehajúci v školskom roku 2008/2009 u pamätníkov časov, keď Červený Kameň a časť okolitého panstva patrila grófom z rodu Pálfi. Jeho výsledky doplnia mozaiku udalostí o miznúce informácie – ľudské osudy, spomienky a fotografie, ktoré sa nenájdú v žiadnom archíve. Samozrejme je nevyhnutné ich, tak ako každý iný prameň, podrobiť kritickému zhodnoteniu. Realizáciou tohto projektu sa SNM-MČK, múzeum špecializované na vývoj bytovej kultúry šľachty s celoslovenskou pôsobnosťou, prihlasuje i k úlohe inštitúcie, uchovávajúcej pamäť miesta, regiónu a hľadá si spôsob komunikácie s miestnym spoločenstvom, ako aj zakotveniu v okolitej komunite, do ktorej pamäti hrad, kde SNM-MČK sídli, neodmysliteľne patrí.

Po troch rokoch fungujúcej komunikácie s návštevníkom v severnej bašte hradu si podľa reakcií našich návštevníkov a kolegov myslíme, že sme ten priestor využili dobre.

Teraz ešte pár riadkov k spomínanému rozšíreniu spôsobov múzejnej komunikácie v SNM-MČK. Uvažovali sme o ňom v roku 2008, začneme s ním v roku 2009. Základná myšlienka je rozšíriť možnosti/spôsoby poznávania expozícií (resp. jej vybraných častí, vybraných zbierkových predmetov) a hradu – konkrétne pre segment návštevníkov, ktorý sme si sami nazvali *laici s prehľadom a záujmom*.

Je to všeobecne obľúbený segment. No málokde dostane viac ako štandardný (viac či menej kvalitný) výklad sprievodcu. Ten však nemôže vždy pokryť jeho potreby, keďže prirodzene vyžaduje viac času na hlbší prienik do témy, ktorá ho zaujíma a o ktorej už nezriedka veľa vie.

Ako mu ponúknuť viac?

Rozhodli sme sa stavať na spôsob kurátorských a konzervátorských rozprávání, avšak nie formou klasických prednášok (na ktorých sa zvyčajne sedí, premietajú sa fotografie a koná sa raz do roka), ale prechádzkami časťami hradu a expozície, týkajúcimi sa vybraných tém. Samozrejme otázky a poznatky návštevníkov sú viac ako vítané.

Na rok 2009 sme sa s tromi kurátormi a jedným konzervátorom zhodli na jednej téme pre každého, v ďalších rokoch pridáme ďalšie. Do výberu týchto tém by sme radi zapojili i našich návštevníkov – robíme to predsa pre nich. Takže pripravíme anketu, v ktorej sa ich opýtame, o čom z toho, čo hrad ponúka, chcú počuť a vidieť viac.

Termíny sme v roku 2009 určili na dve júnové a dve septembrové nedeľné popoludnia. Po týchto termínoch návštevníci dostanú možnosť objednať si jednotlivé rozprávania pre štyri až šesť osôb, aspoň desať dní vopred, na termín, ktorý im i nám bude vyhovovať.

V nami určených termínoch poskytneme túto službu zadarmo (resp. za vstupné do predhradi vybrané cez sezónu), v objednané termíny to už bude za úhradu stanoveného vstupného.

A aké témy si naši kurátori a konzervátor pripravili na rok 2009?

Zbieram, zbieraš, zbierame – historické zbrane

(14. júna o 15:15 hodine)

Trochu sme si ten náš dom/hrad predstavali...

(28. júna o 15:15 hodine)

U Pálfiho doma v roku 1882

(13. septembra o 15:15 hodine)

Každý má doma stoličku

(27. septembra o 15:15 hodine)

Fungovanie tohto spôsobu komunikácie po uplynutí dostatočne dlhjej doby vyhodnotíme a radi sa s vami podelíme o jeho pozitíva aj negatíva. A samozrejme – na každé rozprávanie ste všetci srdečne zvaní.

Foto: J. Tihányi
a Fotoarchív SNM-MČK

Vzdelávanie v múzeách a galériách

Marcela Lukáčová

SNM-Oddelenie múzejnej pedagogiky, Bratislava

Education in Museums

Museums offer unique chance to develop people's knowledge, broadening it through aspects of emotional intelligence, ability to approach personal experiences meaningfully, and to understand and enjoy it. They may provide a space for interactive learning and education, experiments and practical testing of one's knowledge and skills in practice. Ample supportive evidence is presented in this article, written by a specialist in museum education.

Múzeá a galérie sú vzdelávacie organizácie. Píše sa to v ich zriaďovacích listinách a štatútoch. Medzi službami, ktoré poskytujú verejnosti, sa čoraz častejšie objavuje aj ponuka vzdelávacích programov. V poslednom čase sa už aj v našom prostredí hovorí, že múzeá a galérie majú v oblasti vzdelávania veľký potenciál. Čo to však presne znamená?

Nezastupiteľná úloha múzeí a galérií v oblasti vzdelávania detí, mladých i dospelých ľudí spočíva v ich hlavnej podstate – v zbierkach – autentických dokladoch vývoja prírody a spoločnosti. Rôzne špecializované múzeá vytvárajú široké spektrum zbierok a zbierkových fondov, mapujúcich našu spoločnosť a históriu od najstarších čias až po súčasnosť. Galérie zase zbierajú a prezentujú originálne umelecké diela – nenahraditeľný autentický materiál, odrážajúci našu minulosť a súčasnosť. Tento zbierkový materiál v galériách a múzeách je nezastupiteľný učebnými pomôckami a prostriedkami formálneho vzdelávania. Vďaka nemu a v spolupráci s novými prístupmi pedagogiky majú tieto organizácie jedinečnú príležitosť rozvíjať vzdelávanie ľudí, doplniť ich vzdelávanie a výchovu o aspekty

emocionálnej inteligencie, schopnosti vzťahovať sa k svojmu prežívaniu zmysluplným spôsobom, rozumieť mu a mať z toho potešenie. Múzeá a galérie dokážu pre svojich návštevníkov vytvoriť priestor na aktívne poznávanie a učenie sa, na pokusy a overovanie si vedomostí v praxi. Deti tu môžu objavovať ako fungujú veci okolo nich, vyvoláva to v nich zvedavosť a bádatelský postoj, vedúci k aktívnemu poznávaniu veľmi dôležitému ich ďalší život a spoločenskú participáciu. Významným momentom je tiež neformálnosť tohto vzdelávania. Múzejná/galerijná pedagogika stavia práve na špecifikách učenia sa v múzeu/galérii a na neformálnosti tohto prostredia. Deti si v ňom oveľa jednoduchšie osvojujú nové zručnosti a získavajú dôležité kompetencie. Často je toto prostredie veľmi podnetné práve pre deti, ktoré nie sú v rámci školského vyučovania úspešné a napr. nevedia dobre komunikovať alebo majú poruchy správania (špeciálne im vyhovujú napr. programy založené na princípoch objektového učenia). Súvisí to aj s tým, že ďalším z kľúčových aspektov vzdelávania v múzeu/galérii, pre deti a mladých ľudí veľmi dôležitým, je jeho dobrovoľnosť. V porovnaní s formálnym vzdelávaním je múzejná a galerijná pedagogika dobrovoľným štýlom vzdelávania. Navyše je často spojená so zážitkom a intenzívnym prežívaním poznávania, vychádzajúcim práve z toho, že stavia na originálnych historických prameňoch či umeleckých dielach. Zážitok je pritom často umocnený aj jedinečným priestorom múzea či galérie, architektúra niektorých výstav či špecifická atmosféra priestoru môžu v celkovom vnímaní a poznaní vecí zohrať dôležitú úlohu. Týmto sa trochu dostávame aj k otázke, čo presne zastrešuje a obsahuje pojem galerijná/múzejná pedago-

gika či vzdelávanie v múzeách a galériách? Sú to iba vzdelávacie programy, ktoré kultúrne organizácie ponúkajú školám a skupinám návštevníkov? Pre mňa má tento pojem širší význam. Vieme, že ide o pedagogickú disciplínu, stavajúcu na špecifikách učenia sa v múzeu/galérii a na predpoklade zážitku z vnímania autentického umeleckého diela či historického objektu. Je to tiež jeden zo spôsobov, ako sprístupniť naše múzeá/galérie verejnosti, ako lepšie sprístupniť verejnosti naše aktivity i význam fungovania múzeí/galérií v spoločnosti. Pre múzejného pedagóga je vzdelávanie v múzeách a galériách aj istým špecifickým prístupom. Prístupom v komunikácii s našimi návštevníkmi i spôsobom prezentácie diel a zbierkových predmetov verejnosti. Je to múzeám a galériám vlastný uhol pohľadu a mal by byť zahrnutý už v koncepcii výstavy, v sprievodných textoch, v katalógu, na webových stránkach. Tento potom možno ďalej rozvíjať rôznymi formami vzdelávacích programov, ako sú animačné programy, múzejné kufríky, výtvarné workshopy, diskusie, prípravou didaktických materiálov či metodických pomôcok pre učiteľov atď. Obrovský potenciál galerijnej/múzejnej pedagogiky spočíva aj v tom, že dokáže meniť postoje ľudí. Cez poznávanie histórie, prírody, miestnej kultúry a umenia alebo akejkoľvek konkrétnej témy spoznáваме predovšetkým vlastnú históriu, súvislosti, javy okolo seba. Môžeme tak lepšie spoznať samých seba, prostredie v ktorom žijeme, svoju rodinu. Vytvárame si tak lepšiu predstavu o histórii či nejakom jave a tiež lepší vzťah k miestu, kde žijeme, ku krajine, kultúre, svojej identite a pod.

Mnohé organizácie však zostávajú len pri realizácii jednorazových vzdelávacích aktivít (lektorské výklady, tvorivé

dielne a pod.), ktoré môžu byť veľmi dobre pripravené a kvalitné, ale naplnenie ambicióznejších vzdelávacích cieľov a vyššie spomenutých princípov neumožňujú. Reálna zmena postojov či vzťahu ľudí ku kultúrohistorickému dedičstvu alebo k múzeu môže nastať iba realizáciou dlhodobých a systematických programov prepojených s reálnym životom. Naše oddelenie v roku 2008 napríklad prvý raz realizovalo denný letný tábor (zameraný na huma-

nitné vedy), pri ktorom sme si tento rozdiel opäť uvedomili. Formát tábora nám poskytol dostatok priestoru a času na úzku spoluprácu s deťmi a ich rodičmi. Ich týždňový pobyt v múzeu, na našich výstavách, depozitoch, nádvoriach, chodbách a niekedy aj kanceláriách, päť dní intenzívnej práce a komunikácie s nimi nám umožnilo poskytnúť im dostatok podnetov, podpory, nových zručností a vedomostí i zážitkov na to, aby si vytvorili vzťah k histórii i k orga-

nizácií, ktorá ju predstavuje. Galerijná a múzejná pedagogika je na Slovensku mladou disciplínou. Nemá ešte vybudované dobre teoretické zázemie, jej terminológia je nejasná a do vysokoškolských štruktúr sa jej tiež ešte celkom nepodarilo preniknúť. Mnohé kultúrne organizácie však už pochopili, že pre ich organizáciu i návštevníkov môže byť veľmi prínosná a že je jedným z pilierov ich ďalšieho rozvoja.

Výlety za umením*

Vladislav Malast

Oddelenie pre výchovu a vzdelávanie SNG, Bratislava

Jaunts to the World of Art

In 2009, the Slovak National Gallery (further SNG) in Bratislava is again participating in an education program for schools called Jaunts to the world of art, in which already in 2008, 3500 basic school pupils from all over Slovakia were involved. With its seven topics, the Program enables children to get acquainted with regular collections and actual short-term exhibitions of SNG. The topics have been chosen in order to give the children deeper insight into the world of fine art.

A team of lecturers introduces captivating interactive ways of creative work, which elucidate the essence of artistic metaphor, the means of dealing with social/age problems, the world of emotions, the use of humour, play and mysteries in the 'young art', the artistic 'play' with light and darkness, etc., as well as various materials.

Od predstavy k realite

Pracujete v galérii, kde realizujete vzdelávacie programy pre školy a o záujemcov o vaše služby nie je núdza. Nepretržite k vám prichádza niekoľko školských skupín nielen z mesta a okolia, kde pôsobíte, ale z celej krajiny. Jeden, dva a niekedy aj tri autobusy k vám smerujú každý jeden deň, a to aj z tých

najvzdialenejších východoslovenských miest a obcí. Výstavné sály sú plné žiakov, ktorým sa venuje celý tím lektorov od otvorenia galérie až po záverečnú. Hlasný smiech sa strieda s momentmi ticha, jednohlasné „nie“ vystrieda zvedavé „prečo?“, citoslovcia údivu preruší výkrik „ja viem!“ – o niečom sa živo diskutuje...

Situácia, ktorú si na Slovensku vieme predstaviť skôr ako námet pre akýsi novovytvorený literárny žáner kultúrnej science-fiction sa vďaka iniciatíve finančného partnera Slovenskej národnej galérie stala skutočnosťou a reálnou výzvou. Ten ju v uplynulom roku oslovil konkrétnym podporným projektom, ktorý vzápätí umožnil vyše 3 500 žiakom v osemdesiatich zájazdových autobusoch pricestovať do hlavného mesta SR a zažiť stretnutie s umeleckým dielom-originálom vo vrcholnej zbierkovej inštitúcii. Touto výzvou, akú znamenal takto (šľachetne) stanovený cieľ bolo pripraviť dobre skoncipovaný interaktívny program, záruku kvalitného a naozaj nezabudnuteľného zážitku pre dieťa.

Ako tvorca jednotlivých typov programov (súčasť ponuky, resp. náplne toho, čo mohli žiaci v galérii zažiť), sa ich na tomto mieste pokúsím podrobnejšie popísať a zhodnotiť. Neostanem

však len pri „pohľadoch späť“. Príspevok totiž nestráca aktuálnosť najmä pre skutočnosť, že aj v tomto kalendárnom roku vstupuje SNG do druhého ročníka *Výletov*. Tie budú prebiehať od 31. marca do 5. júna 2009, a školy, ktorých sa program týka, t. j. triedy piateho ročníka ZŠ, môžu registrovať svoju návštevu podľa pokynov na internetovej stránke projektu: www.vyletyzaumenim.sk.

Akou formou a čo z čoho?

Napriek tomu, že mnohé vzdelávacie aktivity pre žiakov v SNG vrcholia kreatívnou časťou realizovanou v tzv. tvorivej dielni, špeciálne utvoreného priestoru pre výtvarnú činnosť detí inšpirovanú návštevu zbierok, v tomto prípade to tak nie je. Žiaci z mimobratislavských miest a obcí prichádzajú zažiť zvyčajne prvý kontakt s dielami v SNG. V niektorých prípadoch prvý kontakt s priestormi galérie vôbec. Program sa preto zameriava na tento moment bezprostredného stretnutia, na intelektuálnu a emočnú stránku ľudského vnímania umenia v danom detskom veku. Prím tu hrá sila slova a potenciál diel podnecovať k zvedavosti. Stačí to však? Neboli by predsa len vítané a zároveň žiaduce aktivity s rôznym pomocným materiálom, pracovnými listami, zábavnými cvičeniami, drama-

tickými a pohybovými hrami? Odpoveď na túto otázku nechávam mierne otvorenú. Je možné, že by boli vítané a že sa neskôr do programu dostanú. Určite je dnes správna a dosiaľ nikdy nie plne dostatočná snaha väčšiny galérií na Slovensku robiť a využívať čo najviac didaktických pomôcok, pripravovať hravé aktivity. K týmto snahám sa pripája aj činnosť Oddelenia pre výchovu a vzdelávanie SNG, no v prípade *Výletov* volí čistou formu, nerozptyľovanú žiadnym iným elementom, než tým, čo môže na 60 minút udržať tú najpriamejšiu sústredenú pozornosť na vnímanie originálneho diela. Stavia na živom dialógu.

Tie stále zbierky SNG, ktoré sú späté s kultúrnou minulosťou (a prítomnosťou) Slovenska, sú rozčlenené do štyroch základných expozičných celkov: umenie gotiky, baroka, 19. a 20. storočia na Slovensku. Ako však môžeme predstaviť tieto celky tak, aby školská skupina, povedali by sme „z druhého konca republiky“, dostala možnosť vidieť „všetko“, kontraproduktívne sa pritom nevyčerpala a predovšetkým, dokázala sa pri niektorom diele zastaviť, plne ho prežiť a vnímať, dokonca kriticky zhodnotiť, uvažovať o ňom z perspektívy vlastného života, prostredia, skúseností a preferencií? Je tu akoby konflikt medzi snahou predstaviť zbierku galérie ako celok, ktorý je však rozsiahly, a snahou vniknúť hlbšie a bližšie k dielu. Pri skupinách z hlavného mesta a blízkeho okolia takýto problém nevzniká, lebo je predpoklad viacnásobnej návštevy. Avšak cieľovej skupine, i tej detskej, ktorá prichádza zďaleka na jednorazovú návštevu je spoločne s kvalitou potrebné predstaviť aj určitú kvantitu. Okrem hĺbky zaručiť určitý prehľad, vedľa zážitku sprostredkovať istú prezentáciu.

„Výlet“ od diela k dielu

Je preto obmedzená skupina vybraných diel, ktoré sa „tešia“ na svoju školskú triedu. Do programu sa registrujúca škola má možnosť výberu spomedzi niekoľkých tém, kde v každej

figuruje štvorica diel reprezentujúcich štyri rôzne časové a kultúrne celky. Od poschodia k poschodiu a od sály k sále sa potom „cestuje“ vždy za vybraným dielom. Tieto nie sú vybrané podľa kľúča „*the best of*“, ale sústredia pozornosť žiakov aj tam, kde iní návštevníci niekedy prejdú bez povšimnutia. Po rozprave pred daným dielom nasleduje krátka úloha smerujúca ďalej do celého zvyšku sály. Dieťa je vedené konkrétnym zámerom nájsť na dielach niektorý prvok, o ktorom bola dosiaľ reč. Pozerá sa na celú sálu z perspektívy rozoberaného príkladu.

To je teoretický základ, ale v praxi musí byť program živý, prístupný a interaktívny. Umelecký predmet či už z obdobia stredoveku alebo nedávnej minulosti by sa mal dieťaťa týkať, nachádzať v ňom miesto pre jeho vlastný aktuálny svet. Rozhodujúci je preto výber tém, ich obsahovej náplne a lektorovo vystupovanie. V uplynulom ročníku bolo v rámci programu šesť tém ku stálym zbierkam. Teraz nás čaká spolu sedem tém, pričom dve ostávajú z pôvodných, tri sú nové a ďalšie dve sa budú vzťahovať na aktuálnu výstavu.

„Deti navždy deťmi – naši rovesníci v storočiach minulých“

Takto znie názov najpopulárnejšej, teda najčastejšie vyberanej témy, ktorá ostáva aj v tomto roku.

Do sveta stredovekého chápania umenia vchádza žiak prostredníctvom jedného úvodného pozorovania: dieťa v Máriiných rukách vyzerá ako dospelé... Skrze tento prekvapujúci a trošku smiešny výzor detskej postavy objavuje významami nabitú symboly a gesta dávneho obdobia. Na ranobarokovom diele sa šľachtické deti správajú tak odmerane, že je ťažko predstaviť si ich ako nových spolužiakov v škole. Ako by sa k nám správali a my k nim? K akým zvláštnym situáciám by prichádzalo a prečo? Navyše, postavy sú bohato odeté a zdobené, držia špecifické predmety, sprevádzajú ich erby a nápisy, takže zvedavosť a komentáre žiakov nemajú konca. Devätnáste sto-

ročie reprezentuje portrét chudobného dievčatka s bábikou od Júliusa Bencúra. Citovo bohatý psychologický portrét pozýva žiakov vcítiť sa do situácie postavy, premýšľať nad dôvodmi jej smútku v nečakanom protiklade s veselým klaunom v rukách. Okrem toho je obraz „ako živý“, takže nás pozýva ísť čo najbližšie a obdivovať majstrovstvo maliara pri zobrazení toho-ktorého detailu. Naproti tomu dieťa v náručí *Slovenskej madony* od Ľudovíta Fullu, posledné zo štvorice diel, je akési „iné“. Zložené z geometrických tvarov, „jednooké“ a vôbec také... odvážne. „Alebo nepodarené? Vedel ten maliar vôbec malovať?“

„Čo má perie, všetko letí – metafora krídel v živote a umení“

Druhá z tém, ostávajúcich v aktuálnom ročníku. Je akousi zámienkou na to, aby žiaci objavovali skryté symboly a príbehy v umení. Aby spoznávali metaforickú reč výtvarných prostriedkov, línií, farieb, kompozície, výrazu. A pritom všetkom si „iba lietajú“ od obrazu k obrazu, kde je určitý okrídlený motív...

Lektor
OVV SNG
pri práci
s deťmi

Pri *Madone z Ruskinoviec* sa žiaci dozvedia, akú nečakanú a dramatickú symboliku môže mať vtáčik v ruke dieťaťa, navonok tak roztomilý motív. Čo-to sa dopočujú aj o „krídlových“ oltároch a o období, keď mal umelec „krídla trochu pristríhnuté“ a bol chápaný skôr ako remeselník. Obdobie baroka približuje mytologická scéna s okrídleným bohom Merkúrom. Avšak „vzletná“ bola celá baroková kultúra so živým vzťahom k pohybu a zachyteniu časového momentu. Od takejto najprv náboženskej a potom mytologickej scény sa naráz prenesú do sveta obdivu k prírode, monumentálnej skalnatej krajine, ktorej dominuje hlboký priestor, nespútané živly prírody a v ich objatí vznášajúci sa dravec, orol. Žiaci si spomenú na diela romantických básnikov, no najmä svoje vlastné túžby, ktoré ich vynášajú vyššie nad zem. Začnú uvažovať o konflikte medzi vôľou po „volnom lete“ a potrebou prekonávať rôzne životné prekážky. Posledným príkladom je *Lužnianska madona* Janka Alexyho, kde je nielen zobrazenie okrídleného anjela, no predovšetkým samotná kompozícia celého obrazu „letí“, alebo sa hojdá v snahe o modernistické a metaforické vyjadrenie maliarových túžob.

„Au, to bolí! – Kedy má človek starosti a ako ich prejavuje?“

Nasledujú témy z minulého ročníka a táto vyzerá byť azda len pre odvážnejších, ktorí sa neboja problémov, starostí a negatívnych stránok ľudského bytia. Alebo pre málokoho, kto by dal prednosť smutnej téme pred veselou. V skutočnosti práve tu ožije dielo v plnej sile urobiť na pozorovateľa dojem. Navyše, väčšina v tomto výbere má veľkorysé rozmery a pracuje s napätím, náladou a vystupňovanými emóciami. Jedným z takýchto diel je obraz *Noční pútnici při kríži* od Ladislava Medňanského, a žiaci takmer „vstupujú do obrazu“. Kto sa bojí, nech nechodí do lesa... Téma je dobrým motívom aj na to, že sa umenie predstaví vo svojej komplexnejšej úlohe. Reflektuje život človeka vo všetkých polohách a teda nie je len „pekne“.

„Miss krásy 1408!

– Ako sa mení náš ideál krásy?“

Ako je už z titulu zrejmé, téma je zameraná na rôzne podoby ľudského zobrazovania naprieč obdobiami. Diela sa stávajú potenciálnymi súťažiacimi prechádzajúcimi sa na móle či pódiu pred hodnotiacou porotou. Reprezentantmi sú pritom rôzne „krásavice“, často matky s dieťaťom. Tak možno porovnať napríklad stredovekú madonu s Galandovou a pod. Žiaci sú tu veľmi kritickí, nie každá sa im páči na prvý pohľad, ale zrazu sa ich postoj mení. Spoznávajú, prečo bolo v období baroka dôležité, aby postava robila určitú „grimasu“, mala plnšie a rozhýbanejšie tvary. Takže objavujú krásu aj tam, kde ju pred chvíľou nenachádzali.

„Všetko zlato, čo sa blyští...“

– Prepych na umeleckých dielach“

Tu sa žiaci stávajú „zlatokopmi“ objavujúcimi tie najrôznejšie motívy i metafory reprezentácie „zlata“ a nádheru na vybraných dielach. Tou metaforou môže byť dielo *Spomienka na Benátky* od Ľudovíta Fullu. Obraz žiari zlatistými farbami, kúpe sa v plnom slnku, oslavuje teplo a veselú hru farieb na odraze vody a na starých fasádach domov mesta v lagúne. Iným príkladom je na obdiv vystavovaná uniforma baróna Imricha Fischera, uhorského správcu šesnástich spišských miest. Je plná zlatých výšiviek potvrdzujúcich vážnosť postavenia a zodpovednú úlohu portretovaného. Ale na obraze je ešte toľko ďalšieho zaujímavého: napríklad obraz v obraze a nápis na lístku v barónovej ruke. Mimochodom: je neuveriteľné, ako dlho tie decká vydržia sedieť pred jedným jediným dielom...

„Z rúčky do rúčky – ukáž mi, čo držíš a ja ti poviem, kto si“

Posledná z tém sa zameriava na úlohu atribútu v dielach. Žiaci objavujú reč obrazu prostredníctvom príbehov a vzťahov, ktoré sa ukrývajú za predmetmi prítomnými na soche či obraze. „*Prečo je hoblík v dielni sv. Jozefa taký skutoč-*

ný, odretý, špinavý, ako naozaj? A prečo má tamtá na oltári meč v krku, fúj, to vyzerá hrozne...“ Predmet môže byť aj nepatrne malý, ako prsteň na obraze od Skuteckého, a predsa má rozhodujúci význam pre „čítanie“ deja v diele.

Skúsenosť

Možnosť pravidelne pracovať s určitou vekovou skupinou detí prichádzajúcich každý deň z iného kúta Slovenska sa stáva pre lekora zdrojom zaujímavých pozorovaní a skúseností. Niekedy sa nevyhne istému porovnávaniu, hodnoteniu i chceným či nechceným emóciám. Zážitkom je najmä vďačnosť takýchto skupín zo skutočnosti, že škola dostala možnosť voľne sa presunúť do Bratislavy s pocitom, že ju tam čaká špeciálny program v SNG, stretnutie s dielami a lektor, ktorý ich s nimi oboznámi. A na začiatku býva dominantným výrazom na tvárach detí zvedavosť a očakávanie. Máloktorú skupinu počuť na vyšších poschodiach, takže prekvapí aj ich disciplína, ticho a stále opäť... očakávanie. Vystupňované po dlhej ceste autobusom. Lektor má teda veľkú úlohu: musí ho naplniť a premeniť na životný zážitok. Našťastie nie je sám. Prím hrá „aura“ diela i jeho potenciál rozprávať samo za seba.

Tohto roku čakajú *Výlety za umením* opäť triedy piateho ročníka ZŠ z celého Slovenska s nasledujúcimi témami:

V stálych zbierkach:

1. Čo má perie, všetko letí. Metafora krídel v živote a umení
  2. Deti navždy deťmi. Naši rovesníci v storočiach minulých
  3. Zavri oči, pozeraj sa! Svetlo, tma a protiklady v umení
  4. Štetcom dieru nezašiješ? Šaty a móda v soche i maľbe
  5. V slzavom údoľi... Pocity a nálady vo výtvarných dielach
- K výstave „Osemdesiate“:
6. Čo máme, to dáme. Rôznosť materiálu v diele „odvážnych“
  7. Pozor, prekvapenie! Humor, hra a tajomstvo v „mladom“ umení.

* Pozn. aut. Príspevok je prezentáciou špeciálneho vzdelávacieho programu prebiehajúceho v SNG v Bratislave.

Foto: A. Mičúchová

Mlynka Ladislav – Haberlandová Katarína

Technické pamiatky

Vydavateľstvo Dajama, Bratislava, 2007, 108 str., farebné fotografie, mapky, reprodukcie starých pohľadníc.

Mlynka L. – Haberlandová K.

Monuments of Technology.

Dajama, Bratislava 2007, 108 pp., color photographs, maps, reproductions of old picture postcards.

Until today, Slovakia has preserved about 450 monuments of technology, registered in the National Register of Cultural Monuments of the Slovak Republic, ranging from the 15th–16th C. bridges until 20th C. modern industrial constructions, covering the whole scale of technologies, typical for the territory (such as mining of metals, salt, opals, metalurgy, folk wooden mills, railroads and transport means, astronomic observatories, etc.). Some of them are suggested or already registered in the World Heritage List. The book was published in Slovak and English version.

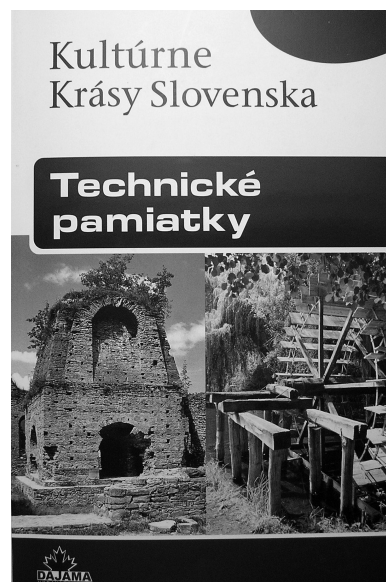
Na slovenský knižný trh sa koncom roka 2007 po tituloch *Drevené kostoly, Najkrajšie mestá a Hrady – najkrajšie zrúcaniny* dostala v poradí štvrtá publikácia novej edície *Kultúrne krásy Slovenska* Vydavateľstva Dajama, nadväzujúca na časopis *Krásy Slovenska*. Edícia systematicky spracúva jednotlivé pozoruhodnosti SR, súvisiace s kultúrnym dedičstvom. Už výber autorov titulu *Technické pamiatky* dáva tušiť kvalitné spracovanie témy.¹

Úvod publikácie autorská dvojica venovala stručnej charakteristike *technických pamiatok* ako súčasťou kultúrneho dedičstva, pričom rôznym dejinným obdobiam priradila typické pamiatky technického charakteru. Nevynechali ani prvé kroky smerujúce k systematickej ochrane tohto druhu pamiatok v SR a súčasný trend v oblasti ich záchranu a obnovy. Autori pri štruktúrovaní publikácie použili vžitú členenie technických pamiatok, a to na *pamiatky výroby, pamiatky techniky a pamiatky vedy*.

Prvým je venovaných úctyhodných 53 strán, s logickým členením na ľudové technické pamiatky, banské pamiatky, hutnícke pamiatky a priemyselné pamiatky.

K *ľudovým technickým pamiatkam* radíme tradičné výrobné stavby, zariadenia alebo dielne, pracujúce na princípe mechanických strojov poháňaných vetrom, vodou, prácou zvierat alebo ľudí, ale aj špecializované dielne so zabudovanou technológiou. Z ich prvej skupiny sa čitatelia publikácie oboznámia so zastúpením rôznych typov mlynov na území SR. Popri nich patrili k najrozšírenejším tradičným výrobným zariadeniam vo vidieckom prostredí i kovárske vyhne. Z tejto skupiny pamiatok autori publikácie prinášajú podrobnejšie informácie o vyhniach v Moldave nad Bodvou, Poľanovciach a Jasení. Z hrnčiarskych dielní, vyskytujúcich sa na území SR v každom historickom regióne pri kvalitných ložiskách hlíny sú v publikácii opísané dielne v Pukanci, Pozdišovciach a Stupave. Z dielní na výrobu modrotlača boli do publikácie spracované informácie o Trnkovej dielni v Púchove, Roštárovej dielni v Brezne a dielni v Hranovnici.

Fakt, že sa Slovensko, vďaka pomerne bohatým náleziskám drahých kovov, železných aj neželezných rúd, stalo už v predhistorickom období významným strediskom nielen ich ťažby ale aj spracovania, sa odzrkadľuje aj v množstve *banských pamiatok* na Slovensku. Publikácia prináša základné informácie o banskotechnických pamiatkach Banskej Štiavnice (štiavnické tajchy, štôlna a dedičné štôlna, banícka klopačka), technických pamiatkach Kremnice (dedičné štôlna, ťažné veže, šachty s elektrickým ťažným strojom, turčekovský vodovod, banícka klopačka), technických pamiatkach Španej Doliny (ťažná veža, špaňodolinský banský vodovod, banícka klopačka). Z banských pamiatok autori nevynechali ani unikátny komplex objektov a technologických zariadení slúžiacich na ťažbu soľanky a výroby soli v Solivare, pôvodne Soľnej Bani, dnes už miestnej časti Prešova. Jediným drahokamom, vyskytujúcim sa na území SR je opál. Vyskytuje sa v lokalite Dubník v Slanských vrchoch na východe SR. Ťažba je zrejme oveľa staršia, než

prvá písomná zmienka o dubníckych opáloch (1597). O zachovaných dokladoch ich ťažby (dedičné štôlna, banské chodby a šachty), tzn. taktiež banských technických pamiatkach, autori publikácie prinášajú textové i obrazové informácie.

So spomenutým nerastným bohatstvom súvisia bohaté tradície hutníctva a železiarskej výroby. Z pamiatok dokladujúcich tradície tavenia železnej rudy, výroby železa, ako aj jeho spracovania, teda *hutníckych pamiatok*, sú v publikácii uverejnené informácie o hámroch v Medzeve, vysokých peciach v Červeňanoch, Nižnej Slanej, Vlachove, Osrbíli a Podbieli.

Samostatnú kapitolu autori venovali *Priemyselným pamiatkam* ako podskupine pamiatok výroby. Podrobnejšie je opísaný vývoj Kremnickej mincovne, manufaktúry na majoliku v Modre, manufaktúry na fajansu v Holíči a sklárni v Lednických Rovniach. Sem sú zaradené aj dve technické pamiatky modernej architektúry, a to plnoautomatizovaný mlyna vodojem v Trnave. Podkapitola *Priemyselné pamiatky Bratislavy* oboznamuje s genézou priemyselnej časti hlavného mesta SR.

V rámci *Pamiatok techniky* hovoríme o mostoch, železničných pamiatkach a pamiatkach vodného hospodárstva a energetiky.

Civilizačný vývoj krajiny a jej technickú vyspelosť odzrkadľujú historické mostné stavby. Z *drevených mostov* sú opísané jediná zachovaná pamiatka na drevené mostné staviteľstvo – drevený krytý most

pri Kluknave z roku 1832 a nový trémový most postavený v roku 2000 pre návštevníkov areálu lodného mlyna v Kolárove. Od 12. storočia sa na najvýznamnejších komunikáciách stavali *kamenné mosty*, na území SR doložené najmä z 15.–16. storočia. Zo zachovaných sú v publikácii opísané renesančný kamenný štvorklenbový most v Spišskom Hrhove, most v Poltári, Novej Vsi nad Žitavou, Bátovciach, ďalej kamenno-tehlový most v Kráľovej pri Senici a pamiatka na tri liatinové mosty odliate v rokoch 1810–1915 v Hronci. Z mostných stavieb prvej polovice 20. storočia pozornosť čitateľov neunikne kúpeľný kolonádový most v Piešťanoch.

V skupine *Železničných pamiatok* sa tradične vydeľujú lesné železnice, železničné pamiatky hlavnej železničnej siete a železničné pamiatky Bratislavy. Okrem všeobecných informácií o rozvoji železničnej dopravy v podmienkach Slovenska sa v publikácii nachádzajú cenné informácie o unikátnej pamiatke registrovanej pod názvom Úvratová lesná železnica: Vychylovka – Tanečník, navrhovaná aj na zápis do zoznamu svetového dedičstva. Nechýbajú samozrejme opisy Čiernohronskej lesnej železnice Hronec – Čierny Balog, zachovanej pamiatky na Čiernovážsku železniciu a lesnú železniciu v Ľubochni. Zo železničných pamiatok hlavnej železničnej siete sú uverejnené informácie o Telgártskej slučke, železničnom úseku trate Červená Skala – Margecany, mimoriadne bohatom na konštrukčne náročné technic-

ké diela. Autori nevynechali ani lanovkovú dopravu a čitateľom ponúkajú informácie o lanovke na Lomnický štít. S technickými pamiatkami dokladujúcimi úroveň hydrotechnických stavieb a neskôr aj energetických vodných diel sa čitateľa publikácie oboznámi v podkapitole *Pamiatky vodného hospodárstva a energetiky*.

Posledná kapitola titulu je venovaná *pamiatkam vedy*. Ide zväčša o historické budovy vedeckých zariadení. Aj keď je v podmienkach SR vo fonde nehnuteľných pamiatok ich zastúpenie veľmi zriedkavé, aj z tejto skupiny technických pamiatok sa v publikácii objavili cenné informácie o Observatóriu v Hurbanove a Astronomickom observatóriu na Skalnom Plese.

Bodkou na záver je prehľad múzeí SR, špecializujúcich sa na dokumentáciu vývoja techniky. Autori uvádzajú, že pri výbere technických pamiatok do publikácie vychádzali z aktuálneho zoznamu kultúrnych pamiatok, ktorý vedie Pamiatkový úrad SR. Možno len kvitovať, že okrem registrovaných pamiatok do publikácie zaradili napr. hydrocentrálu v Ladcoch, ako uvádzajú: „...*hodnotné technické dielo významného architekta Jindřicha Merganca, ktoré doposiaľ v zozname chýba*...“. Sami priznávajú nevyváženosť v zastúpení moderných továrenských komplexov z prelomu 19. a 20. storočia a prvej polovice 20. storočia, čo je však odrazom obsahu samotného ústredného zoznamu pamiatkového fondu (momentálne uvádzajúcom 379 technických pamiatok z ob-

lasti baníctva, hutníctva, pamiatok dopravy a ľudovej techniky).³ Publikácia vyšla v slovenskej a anglickej jazykovej mutácii a ako sme spomenuli už v úvode, vízia vytvorenia publikácie o technických pamiatkach v SR slúžiaceho ako sprievodca po týchto, ešte stále z úzadia nesmeli vystupujúcich súčasť kultúrneho dedičstva, sa stala realitou. Za zmienku stojí aj invenčné spracovanie obálky brožovaného vydania publikácie, mapa so zakreslením miesta výskytu jednotlivých technických pamiatok, ako aj prehľadný register. Tieto drobnosti isto pomôžu nielen pri orientácii v publikácii, ale aj pri plánovaní trás čoraz populárnejšej kultúrnej turistiky.

ZUZANA ŠULLOVÁ
Slovenské technické múzeum, Košice

POZNÁMKY

¹ Ladislav Mlynka – etnológ, bývalý pracovník pamiatkového úradu, pracovník katedry etnológie FFUK v Bratislave. Zaoberá sa najmä na technickými pamiatkami ľudového staviteľstva. Má veľký podiel na zastúpení mlynov v ústrednom zozname pamiatkového fondu SR v celej ich typologickej šírke.

Katarína Haberlandová – absolventka štúdia dejín výtvarného umenia v Olomouci, pracovníčka Ústavu stavebníctva a architektúry SAV v Bratislave. Venuje sa histórii modernej priemyselnej architektúry, problematike jej ochrany a ďalšieho využitia.

² Počet nehnuteľných pamiatkových objektov k 1. 1. 2007 bol 13 212, z toho pamiatok vedy a techniky 449. Okrem ochrany pamiatok – objektov ako solitérov je pamiatkový fond chránený aj plošne v pamiatkových územiach – pamiatkových rezerváciách a pamiatkových zónach, pričom v rámci toho sa hovorí o 484 pamiatkach techniky. Zdroj: <http://www.pamiatky.sk/pamiatky/pamiatkovy-urad/evidencia-kulturnych-pamiatok-na-slovensku/>, cit. 11.10.2008.

Aillagon Jean-Jacques (ed.)

Rome and the Barbarians. The Birth of a new World.

Benátky 2008. 692 str., farebné a čiernobiele fotografie v texte.

Aillagon J.-J. (ed.)

Rome and the Barbarians. The Birth of a new World.

Venice 2008, 692 pp., color and black-and-white photos inside text.

Venetian Palazzo Grassi in the first half of 2008 hosted the exhibition *Rome and the Barbarians. The Birth of a new World. Its organizers gathered the artifacts from 27 (!) lands, among them also U. S. and Tunisia. Short report on exhibition reviews also its catalog.*

Benátky bývajú tradičným miestom konania výnimočných, veľkoryso koncipovaných a sponzormi podporovaných výstav. Výstavné sály v *Palazzo Grassi* sa v prvom polroku 2008 stali priestorom, kde bola vinyštalovaná výstava „Rim a barbari“, na ktorej organizátori sústredili artefakty z 27 (!) štátov. Medzi nimi boli okrem európskych krajín zastúpené aj Spojené štáty a Tunisko. Počet inštitúcií, ktoré požičali predmety zo svojich zbierok možno počítať na desiatky.

K výstave, ktorá v druhom polroku 2008 poputovala, hoci už nie v pôvodnej zostave, aj do Bonnu v SRN, vyšiel hrubý katalóg rozsiahleho autorského kolektívu pod odborným vedením U. Roberta a Y. Riviéra.

Na prvé stránky katalógu netradične (a veľmi efektne) zostavovatelia zaradili prehľadné mapy zobrazujúce geopolitický vývoj Európy a mediteránnej oblasti od roku 138 (t. j. obdobia vlády rímskeho cisára Hadriana) po počiatok 9. storočia (vlastne po smrť Karola Veľkého), teda obdobie, doložené exponátmi na výstave. V ďalšej časti boli pred úvodnými prejavmi uvedení

všetci aktéri výstavy a katalógu, t. j. politici (päť prezidentov), pod ktorých záštitou sa akcia konala, členovia čestného výboru, realizátori, vedeckí pracovníci.

Samotný katalóg sa skladá z dvoch častí. Prvú tvorí šesť príspevkov venovaných výstavou prezentovanej náplni. V skutočnosti ide o odborné, fundované štúdie renomovaných bádateľov, zaoberajúce sa jednotlivými aspektmi predmetnej témy. Autori sledujú otázky vnútorného vývoja v Rímskej ríši na jej historickom úpadku z hľadiska spoločenských problémov, krízy identity, vnútornej konfrontácie a pod. Ako protipól tohto vývoja sa v ďalších kapitolách rozoberajú pomery v „barbarskom“ svete, príčiny konfrontácie s antickou civilizáciou, hľadajú korene a dôsledky zlyhania

Rímskej ríše a v záverečnej štúdii sa analyzuje proces transformácie sveta primitívnych kmeňov do stredovekej civilizácie, pričom dominantnú úlohu pripisujú po zásluže karolínskej Európe. Štúdie z historického pohľadu spĺňajú náročné požiadavky nielen z hľadiska katalógových textov, ale aj ako vedecké výstupy. Na základe tohto kritéria má publikácia predpoklad, že sa stane jednou zo základných monografií pre štúdium rímsko-barbarských vzťahov a problematiky formovania stredovekej kultúry, vzdelanosti a umenia.

Druhá, podstatne menšia časť publikácie obsahuje informácie, pomáhajúce návštevníkovi výstavy a čitateľovi zorientovať sa v reáliách a dejinách neskorej doby rímskej až včasného stredoveku. Je to pre-

dovšetkým chronológia udalostí od roku 58 pred n. l. (dobytie Gálie) až po rok 843 (Verdunská zmluva). Na záver je zaradený katalóg vystavovaných artefaktov. Každá položka – predmet – sa uvádza krátkym popisom, údajom o materiáli, rozmeroch a inventárnom čísle príslušného múzea. Katalóg predmetov je dosť neprakticky rozdelený podľa krajín ich pôvodu pôžičky, pričom sa uvádza aj to, ktoré predmety budú vystavené iba v Benátkach, resp. iba v Bonne. Pre úplnosť, Slovensko je zastúpené dvoma hrobovými celkami (nálezy z kniežacích hrobov) zo Zohoru zo zbierok Slovenského národného múzea – Archeologického múzea.

V. T.

Bibliografia článkov časopisu Pamiatky a múzeá

Vlastivedný časopis, ročník 1–55, roky 1952–2006, zostavila Marta Čomajová, CD-ROM Bratislava, Slovenské národné múzeum 2008. ISBN 978-80-8060-233-8

Bibliography of contributions to the Pamiatky a múzeá

(Vlastivedný časopis (Memorials and Museums/Regional History Review),

years 1–55, 1952–2006.

Compiled by Marta Čomajová,

CD ROM Bratislava, Slovenské národné múzeum 2008.

ISBN 978-80-8060-233-8

Slovenské národné múzeum v Bratislave vydáva odbornú retrospektívnu *Bibliografiu článkov časopisu Pamiatky a múzeá (Vlastivedný časopis), ročník 1–55 za roky 1952–2006.*

V roku 1952 začal vychádzať časopis s názvom *Pamiatky a múzeá*, ktorý vychádzal do roku 1960 so štvrtročnou periodicitou. V roku 1961 bol časopis premenovaný na *Vlastivedný časopis* a s týmto názvom vychádzal do roku 1991, keď vyšli iba tri čísla. V tom istom roku sa opäť vrátil časopis pôvodný názov *Pamiatky a múzeá*. V tomto roku vyšli dve čísla. Odvtedy časopis vychádza dodnes. V roku 1961 pri desiatom výročí vzniku časopisu v čísle 4, 1961, ročník 10, s. 184–192, redaktor Štefan PISOŇ vydal *Bibliografiu príspevkov*

časopisu Pamiatky a múzeá, roč. I.–IX. a Vlastivedného časopisu, roč. X. Bibliografia obsahovala 623 záznamov a bola bez registrov.

V roku 1971 ako voľný hárok bola vložená do *Vlastivedného časopisu Bibliografia príspevkov ročník XI.–XX. (1962–1971)* od záznamu 624 – 1341 s autorským registrom. Ako samostatná príloha *Vlastivedného časopisu roč. 31, 1982, 16 strán, vyšla Bibliografia príspevkov ročník XXI.–XXX. (1972–1981)* od záznamu č. 1349–2031 so súhrnným autorským registrom za roky 1952–1981, s odkazmi na záznamy číslo 1–2031.

V prílohe časopisu *Pamiatky a múzeá v roku 1992 vyšla Bibliografia príspevkov Vlastivedný časopis ročníky XXXI.–XL. (1982–1991)* od záznamu 2032–2730 s autorským registrom, ktorú zostavil Jozef Medvecký. Koniec 80. a začiatok 90. rokov zaznamenal prevratné zmeny v spracovaní a sprístupňovaní informácií, čo spôsobil prudký nárast informačných technológií. Knižnice implementovali do knižničnej praxe rôzne automatizované knižnično-informačné systémy, prípadne vymieňali prekonané novými.

Knižnica SNM v Bratislave predkladá odbornej verejnosti kompletnú elektronickú podobu bibliografie článkov časopisu *Pamiatky a múzeá (Vlastivedný časopis)* ročníky 1–55 za roky 1952–2006 na CD ROM-e s rozsiahlym vyhľadávacím aparátom. Obsahuje spolu 3 488 bibliografických záznamov, opatrených predmetovými deskriptormi.

Zostavovateľka bibliografie týmto dielom (552 s.) poskytuje používateľom a záujemcom komplexný pohľad na genézu jedinečného odborného periodika z oblasti pamiatok, múzeí a vlastivedy v najširšom rámci, ktorý sa takmer za šesťdesiat rokov prepracoval na modernú revue.

-mč-

Bibliografiu si záujemcovia môžu objednať na adrese:

Slovenské národné múzeum

Knižnica

Vajanského nábrežie 2, P. O. BOX 13

810 06 Bratislava

tel.: +421 2 529 24 343;

+421 905 408853

e-mail: comajova@snm.sk

www.snmkniznica.sk

cena: 4,98 EUR (150.– Sk)

Koruna na Tóru

Michal Vaněk

SNM-Múzeum židovskej kultúry na Slovensku, Bratislava

Torah Crown

For many years, the SNM – Museum of Jewish Culture endeavors to search out objects, linked with life and culture of Jewish community within Slovakia. Indispensable part of Museum's work is also the research of ritual objects of Jewish religion, such as the filigree Torah Crown, the most interesting acquisition in 2007.

Oblúčková
koruna
na Tóru

Múzeum židovskej kultúry sa dlhodobo snaží vyhľadávať predmety spojené so životom a kultúrou židovskej komunity na Slovensku. Neoddeliteľnou súčasťou je aj výskum rituálnych predmetov židovského náboženstva. Výsledkom podobného výskumu je aj jedna z najzaujímavejších akvizícií Múzea židovskej kultúry v roku 2007, získaná z pozostalosti istej košickej rodiny. Týmto predmetom, za ktorého kúpu vďačíme predovšetkým ústretovosti mi-

Detail
filigránu

nistra kultúry SR Marka Madariča je koruna na Tóru, používaná ako dekorácia, zdôrazňujúca „kráľovské“ postavenie zvitkov Tóry v synagóge.

Koruna na Tóru neznámeho autora je z hrubšieho filigránu, tvorená základnou obrúčkou, ôsmimi oblúčkmi a štylizovanou vrcholovou korunkou. Základným konštrukčným materiálom je pás obdĺžnikového prierezu, ornamentálne výplne sú z naplocho valcovaného dvojitého stáčaného drôtu. Obrúčku tvoria spojené rozety a kvapky, vo vnútri je k nej pripojená konštrukcia na nasadenie tyčí zvitkov s možnosťou nastavenia rozostupu. Zložené kvapky a veľká rozeta tvoria oblúky, ktoré sú vzájomne vždy na dvoch

miestach prepojené. V miestach spojenia visia zvončeky. V križení oblúkov je na krčku v tvare stlačenej gule usadená štylizovaná korunka s privesenými zvončekmi. Po konzultácii s Jaroslavom Kuntošom, kurátorom Židovského múzea v Prahe, sme sa zhodli, že ide o novodobý, pravdepodobne izraelský výrobok, najskôr z obdobia okolo roku 1970. Tvar koruny je pomerne štandardný, až na vrcholovú korunku. Jej tvarovanie je dosť neobyčajné. Ani filigránový ornament nevykazuje zvláštnosti. Vzácnosťou je však samo použitie tejto techniky na tento druh predmetu. Ak sa filigrán používal na väčšie predmety, tak vždy len ako ozdobný doplnok a základná konštrukcia bola vyrobená z plného materiálu (napr. chanukije typu Baal Šem Tov). Udaná rýdzosť materiálu sa bežne používa iba od nedávnej minulosti, najmä po 2. svetovej vojne. Výnimočné je použitie techniky filigránu na tento druh predmetu a neobyčajné tvarovanie vrcholovej korunky.

Zhotovená je zo striebra rýdzosti 925, váha 1900 g, výška 300 mm, priemer 280 mm.

Foto: V. Kamenická

System vzdělávání pro muzejní profesi

Zbyněk Zbyslav Stránský
Brno

Educational System for the Museum Profession

Sketching the early endeavors to introduce the museology education in the 18th c. and its situation at the beginning of this century, the author characterizes the present time by quantitative reference to the number of educational centers and the aspects of their problems. These are balanced against postmodern trends which put in question the very existence of museums and their role in society. An advocate of indispensability of science and culture, he defines the role and goals of museology. If it is to shape the person's understanding of reality it must be professionalized, and universities worldwide are just where this professionalization ought to be realized.

The education should be based on the system of museology derived from museality and musealization process in its entire theoretical a.w.a applied, museographical scope. This basic learning program should then be worked out within the bachelor, magister and doctorate studies. Without such scientific basis no educational program can carry out its role or react to society's development.

Je tomu již přes tři sta let, kdy profesor Wilhelm Moller vydal v Altdorfu v roce 1704 titul *Commentation de Technophysiotameis* – muzejně programující titul v relaci k dílům Quiccheberga a Majora, ve kterém požadoval speciální, velmi náročné a svým zaměřením obšápné vzdělávání pracovníků působících v muzeích (BERLINER 1928). A mezi následovníky byl i Čech Kliment Čermák, který po skoro dvou stech letech

napsal v roce 1901: „*Před padesáti roky prohlásil J. E. Turkyň, ... že i přírodovědec může být vychován. Chtěl bych podobně prohlásit, že i muzeolog může být vychován*“ (ČERMÁK 1901).

Z iniciativy katedry muzeologie brněnské univerzity se sešli první vyučující a zájemci o tuto výuku z Evropy v roce 1967 na univerzitě v Brně. Pod předsednictvím Raymonda Singletona, osnovatele *Museum Studies* na univerzitě v Leicesteru, dali podnět k ustavení ICOM – International Committee Training of Personnel – ICTOP.

Tuto tendenci pak dovršila rezoluce UNESCO-ICOM z roku 1969, která zdůraznila potřebu muzeologické výuky na univerzitní úrovni, jako nezbytnou bázi vzdělávání pracovníků muzeí.

ICTOP za předsednictví Singletona vypracoval a v roce 1971 předložil *Common Basic Syllabus for Professional Museum Training*. Jako náplň výuky vymezil: úvod do muzeologie, organizaci muzeí, tvorbu a ochranu sbírek, jejich prezentaci, práci s veřejností i kulturní a výchovné aktivity.

K jak velkému kvantitativnímu nárůstu došlo v závěrečných letech minulého století, dosvědčuje srovnání katalogů výukových center ve světě, vydaném v redakci Huge Evelyny (1970), později Gary Epsona (1995). Poslední poukázal v úvodu nejen na četnost výukových center, ale i výrazné rozdíly v zaměření a náplni výukových programů.

Zabýval jsem se touto problematikou již od počátku budování katedry muzeologie na MU a také v souvislosti s UNESCO *International Summer School of Museology* – ISSOM a soustřeďoval jsem dokumentaci výukových programů. To mně umožnilo zpracovat komplexní studii, ve které jsem v mezinárodním měřítku dokumentoval problematiku pojetí tohoto studia z hlediska

jeho vědecké a odborné úrovně i vlastního poslání (STRÁNSKÝ 2005).

Se vstupem do nového století se v důsledku globalizace a neoliberalismu dostalo celé lidstvo do krizové situace. V důsledku toho se oslabuje pozice filozofie a vědy a degraduje kultura i výchova. Tato situace vedla nedávno představitele české inteligence ku zveřejnění výzvy *Všem jejichž hlas je slyšet*, ve které mimo jiné se poukazuje na to, že ...*“na řadě škol jsme svědky soustavného snižování požadavků na znalosti a dovednosti” a „ve sdělovacích prostředcích je často zpochybňována role paměti ve vzdělávání.”* (BEČVÁŘ 2007).

V tomto kontextu i muzea se dostávají do krizové situace a hledají přerůzná zábavná a panoptikální spásná stébla, bez ohledu na podstatu muzea. To se obráží v řadě publikací autorů jako např. Dieter Kamer (2005), Michael Parmentier (1996) či Čech Ivo Budil v titulu *Za obzor Západu: bez nevěstince a muzea?* (2001).

Tato mezná situace muzeí motivovala také ICOM k zaměření generální konference ve Vídni (2007). V ICOM Mission Statement bylo uvedeno, že *„Úloha muzeí ve společnosti je postižena podstatnými a rychlými proměnami... muzea jsou v nebezpečí, že ztratí svou hlavní pozornost k sbírkám... Sbírký jsou však i nadále základní bázi vědění, odpovědnosti a hodnoty muzeí“*.

Je přirozené, že tato existenční problematika muzeí se obráží nejen v přístupu k muzejnímu fenoménu, ale také v jeho výukových programech. Svědčí o tom i oficiální příručka, vydaná ICOM pod redakcí Patrica Boylana *Running a Museum: A Practical Handbook* (2004). Jak svým obsahem, tak přímo poukazem uspořadatele, že posláním je uvést zájemce do „best prac-

tice“, vystihuje plně soudobý přístup k muzejnímu fenoménu.

A byl to také P. Boylan, kdo jako prezident ICTOP na společném semináři s *Committee for Management – INTERCOM* a *International Committee for Museology – ICOM* v Barceloně v roce 2001 zdůrazňoval, že revoluce v muzejním managementu vyžaduje revoluci v profesionální výchově a vzdělávání. To také plně promítl do navrhovaného výukového programu.

Tato jednostranná orientace na management, tj. organizaci a řízení muzeí silně ovlivnila výukové programy ve světě a více či méně se promítá i do posledního *ICOM Curricula Guidelines for Museum Professional Development*.

V takto orientovaných výukových programech je mnoho přínosného. Muzejní praxe se bez osvojování těchto poznatků, metodik a technik také neobejde. Promítá se sem však základní problém: je to otázka vztahu muzeí ke skutečnosti, jinak řečeno: motivace a specifčnosti tohoto osvojování si skutečnosti, problematika, kterou nelze řešit formou plenární diskuse, jak navrhoval ICOM pro konferenci ve Vídni. Ale ani zaštitovat vědecky muzejně nespecifikovanými termíny *sběratelství*, *materiální kultury* nebo podřazovat vágnímu termínu *universal heritage* (univerzální dědictví). Tento termín se dnes stává přímo kultem a obrází především politické tendence vycházející z ekonomické globalizace světa.

Můžete jistě vznést námitky proti preferování filozofie a vědy – vždyť nedokázaly řešit existenční situaci lidstva, s připomenutím komunistické totality právě naopak. Ale ať se nám to líbí či nelíbí, bez vědy a vědeckého poznání se neobejdeme, a podle mého soudu ani v našem případě, pokud chceme výukové programy postavit na odpovídající a funkční bázi. Jistě mnozí řeknete, ano, vždyť máme archeologii, historii, etnografii, dějiny umění, stejně jako geologii či zoologii. Ale jsou i takové obory, do jejichž rámce po určité stránce spadá muzejní fenomén, ať se již jedná např. o informatiku, komuniko-

logii, sociologii, psychologii či pedagogiku.

Poznatkový i metodologický přínos těchto oborů je důležitý a mnohdy nesuplovatelný. Ale tak jak funguje soudobý systém vědy, interdisciplinarita či transdisciplinarita, neřeší vlastní poznávací doménu toho či onoho vědního oboru. A tak je tomu i v našem případě. Tyto aplikovatelné obory se také zaměřují na explikaci přírodní i společenské skutečnosti, ale nikoli z hlediska jejího muzejního, přesněji řečeno, *muzeálního osvojování* (STRÁNSKÝ 2001).

Kompennia a studie týkající se podstaty muzeologie, které vydali v posledních desetiletích autoři, jako Peter van Mensch (1993, 1996), F. Waidacher (1993, 2005), I. Maroevič (1998) či Katharina Flügel (2005) toto potvrzují, i když nejnovější *Muséologie* od André Goba a Noemie Drouguet (2003, 2006) se ještě stále drží představy, že objektem poznání je muzeum, a proto poukazují na její víceoborovost, aniž něco vědí o kognitivním trendu v soudobé vědě.

Specifčnost poznávací domény muzeologie spočívá – jak prokazují ve svých pracích – v identifikaci takových onticky autentických svědků minulé i soudobé přírodní a společenské skutečnosti, které mají kulturotvorný význam a jejich selekce, uchovávání i prezentace má zásadní kulturno-paměťový a kulturotvorný význam pro člověka a celou společnost. Muzeum je institucionálním prostředkem realizace tohoto vztahu. Jeho poznání a poznání realizačních metodik a technik je podmiňováno určující poznávací doménou. Proto odlišujeme teoretickou muzeologii a aplikovanou či muzeografii. V zájmu uvědomování si odlišnosti těchto poznávacích rovin potlačují používání termínu *muzejnictví*, které má význam jako školství, zahradnictví či holičství, a prosazují pojem *muzejní kultura*. Je to právě toto muzealizační osvojování skutečnosti, které produkuje věcnou kulturu, ale ovlivňuje také kulturní povědomí a vědomí společnosti. A to je právě to, co je smyslem muzeí a vymezuje

jejich nesuplovatelnou úlohu ve vývoji společnosti, ale i v překonávání krizové situace.

Má-li však muzeologie hrát úlohu vědecké báze muzealizačního osvojování skutečnosti, nemůžeme ji jen pěstovat jako privátního koníčka, ale musíme ji *profesionalizovat*. A jsou to právě – obdobně jak je tomu i u jiných vědních oborů – výuková centra či katedry především na univerzitní půdě, která by se měla v celosvětovém měřítku stát profesionálními centry jak vědeckovýzkumné práce, tak výuky oboru muzeologie. Tím nepodceňuji možnou úlohu muzejně poradenských, metodických a dokumentačních center či možnou aktivitu některých pracovníků muzeí.

Věnovat se však na profesionální úrovni muzeologii je – i když se to mnohým nebude zdát – velmi náročný úkol. Vyžaduje to multidisciplinární orientaci s oborovou specializací, zabezpečením odpovídající dokumentační báze, kritické sledování celosvětové muzeologické produkce, ale i přímou koncepční a realizační muzejně-teoretickou praxi. Nesuplovatelným předpokladem je i ovládnutí několika světových jazyků.

Ale nemějte obavu: to nejsou požadavky na všechny pracovníky působící v muzeích a galeriích. To se týká pouze muzeologů, kteří se zabývají vlastním výzkumem muzealizačního osvojování si skutečnosti, tj. těch, kteří se podílejí na formování teoretického systému tohoto oboru. Ale sama realizace tohoto osvojování – jak jsem již naznačil – vyžaduje institucionalizaci, tj. osvojení si i celé plejády dalších poznatků, metodik a technik z aplikovatelných oborů a technologií. Platí však, že tato aplikace, tj. muzeografický systém, musí odpovídat muzeologické teorii, která mu dává směr. Pouhé užití zdánlivě vhodných praktik jen problematizuje úroveň realizace muzealizačního osvojování skutečnosti.

A co nakonec vyplývá z výše uvedeného pro zaměření, pojetí a profilování muzejní či muzeologické výuky? V první řadě si musíme uvědomit, že sbírky – určující prostředek muzejní

kultury nejsou nějakou *manou* padající z nebe, ani jen výsledkem nějaké subjektivně motivované sběratelské vášně, což věděl u nás již před osmdesáti roky J. A. Augusta ve své *Rukoveti sběratele* (1927). Ale i ze soudobého *ICOM Code of Ethics for Museum* a definice muzea se zdá, že sbírky přicházejí do muzeí ze své iniciativy nebo z nebes či pekla. O tom, že by k tomu bylo třeba nějakého specifického poznávacího přístupu nebo dokonce muzeologie se nikdo nikde nezmiňuje. Ale nemohu si pomoci: podle mého soudu muzeologické poznání a hodnocení v procesu muzealizace je rozhodující. Právě svou vědeckostí skýtá objektivitu a systémoství i soustavnost muzejní praxe.

V druhé řadě z uvedeného však neplyne, že všichni v muzeu se věnují *sbírkotvorné činnosti*. Tento pojem jsem zavedl a nyní již zdomácněl. Ale uživatelé si žel neuvědomují jaký je rozdíl mezi sběratelstvím a sbírkotvornou činností, tj.: něco pouze sbírám, zatímco tvorba sbírkové soustavy je vědeckopoznávací a hodnotící proces (STRÁNSKÁ – STRÁNSKÝ 2008). I v našich muzeích by bylo žádoucí zavést dělbu práce, tj. diferencovat muzejní profesie. V zahraničí se používá pro osnovatele sbírek pojem *kurátor*. Mějme také na zřeteli, že ne každý má pro takto odpovědnou a specializovanou práci nadání i vědomostní předpoklady.

Požadavek dělby práce by měl vycházet z poznávacích rovin muzeologie a muzeografie a jejich návaznosti. Věnuje-li se někdo selekci, teauraci a prezentaci, je třeba si uvědomit, že vedle ovládní teorie těchto muzealizačních fází, musí si osvojit i poznatky a metodiku týkající se dokumentace, konzervace i vizualizace. A opět, ne každý má pro to předpoklady. Stávající amaterismus, jak se s ním setkáváme ve všech třech fázích, je varovný.

Nejinak je tomu však v rovině muzeografické. Zde se nelze uspokojovat pouze přejímanými poznatky z aplikovatelných oborů a technologií, ale tuto aplikaci je třeba realizovat v intencích muzeologického přístupu. A opětně

se to týká v obráceném vztahu stejně tak managementu, architektury, dokumentace, konzervace, výstavnictví či práce s veřejností. Vnitřní specializace pracovníků by se měla promítnout do diferenciací typů muzeí a galerií. Nejde o odlišení, zda jde o velké či malé muzeum, ale o to jaké funkce plní a které jsou dominantní. Tomu by měla odpovídat specializace pracovníků. Všechna muzea by nemusela plnit všechny funkce. Zejména by bylo třeba odlišit ta, která na vědecké úrovni zabezpečují sbírkotvornou činnost vlastní bázi muzejní kultury a ta, která pouze výstavními formami působí na kulturní vědomí společnosti.

Tím se dostávám k závěru, k zodpovězení otázky systému vzdělávání pro muzejní profesii: Základ výukového programu by měl tvořit systém muzeologie. V souladu s diferenciací bakalářského a magisterského stupně by bylo třeba zaměřit základní stupeň na poznatkovou bázi muzejního fenoménu. Tuto tematiku je však třeba uvést globální orientací v muzeologii, tj. objasnit její poznávací doménu a místo v systému věd. Magisterský program by se měl orientovat na vlastní náplň muzeologie včetně muzeografie, tj. osvojit si především metodologii muzealizace a naučit posluchače základům selekce, teaurace a prezentace. Studium doktorandské by mělo klást důraz na samostatnou muzeologickou explikaci zvolené tematiky.

Tento základní výukový systém je třeba rozpracovat do dílčích témat a současně prezentovat v kontextu systému soudobé vědy a kultury. Bez užití muzeologického systému nemůže výuka tohoto oboru naplňovat své poslání.

LITERATURA

- AUGUSTA J. H.: Rukovět sběratelova, Praha 1927
 BEČVÁŘ J.: Všem, jejichž hlas je slyšet. In: Pedagogický web Stolzová, 2007
 BERLINER R.: Zur älteren Geschichte der Allgemeinen Museumslehre in Deutschland. In: Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst, NF 5, 1928
 BOYLAN P. (ed.): Running a Museum. A Practical Handbook, ICOM, Paris 2004
 BUDIL I. T.: Za obzor Západu: Proměny

- antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase, Praha 2001
 ČERMÁK K.: Výchova v muzeologii. In: Věstník československých muzeí a spolků archeologických, 1901, 4
 EPSON G. (ed): International Directory of Museum Training, London-New York 1995
 EVELYN H. (ed.): Training of Museum Personnel, London 1970
 FLÜGE L. K.: Einführung in die Museologie. Darmstadt 2005
 GOB A. – DROUGUET N.: La Muséologie, histoire, développements, enjeux actuels, Paris 2006
 KAMER D.: Alte Schätze und neue Weltansichten, Frankfurt a/M 2005
 MAROEVIČ I.: Introduction to Museology, Munich 1998
 MENSCH, van P.: What Museum, what Success? In: Art Museum and the Price of Success, Amsterdam 1993
 MENSCH van P.: Grondslagen van de museologie, Amsterdam 1996
 PARMENTIER M.: Der verkannte Zweck. Pädagogische Anmerkungen zur Krise des Museums. In: Neue Sammlung, 1996, 1
 ROTH H.: Der Anfang der Museumslehre in Deutschland: das Traktat Inscriptines vel tituli theatri amplissimi von Samuel Quiccheberg, Berlin 2000
 STRÁNSKÁ E. – STRÁNSKÝ Z. Z.: Zákady štúdia muzeológie, Banská Bystrica 2000
 STRÁNSKÁ E. – STRÁNSKÝ Z. Z.: Ozvlášťňovanie skutočností: sběratelství a sbírkotvorná činnost. In: Mít a být, Praha 2008
 STRÁNSKÝ Z. Z.: Musealisierung und neue wissenschaftliche und kulturelle Paradigma. In: Curiositas, 2001, 1
 STRÁNSKÝ Z. Z.: Archeologie a muzeologie, Brno 2005
 STRÁNSKÝ Z. Z.: Hat die Museologie einen Sinn? In: Schimpf-Führ (eds.): Historia in Museo, 2004
 STRÁNSKÝ Z. Z.: Museum Studies auf der Suche nach sich selbst. In: Museum Aktuell, No 114, 2004
 WADACHER F.: Handbuch der Allgemeinen Museologie, Wien-Köln-Weimar 1993
 WADACHER F.: Museologie – knapp gefasst, Wien 2005

Prachovnica a prachovnička

Tibor Díte

Tnava

Powder and Priming Flasks

In Europe, the first fire arms were known probably already in the 13th C., the first powder flasks appear much later. The autor analyses their typology, occurence and functioning and highlights museum detailed cataloguing of these artifacts – a rarity among museum collections, as he claims.

Riadne vyplnená karta druhostupňovej evidencie a jedna čiernobiela fotografia zobrazujúca celý zbierkový predmet, to bol ideálny stav spracovania zbierkového predmetu v poslednej štvrtine 20.

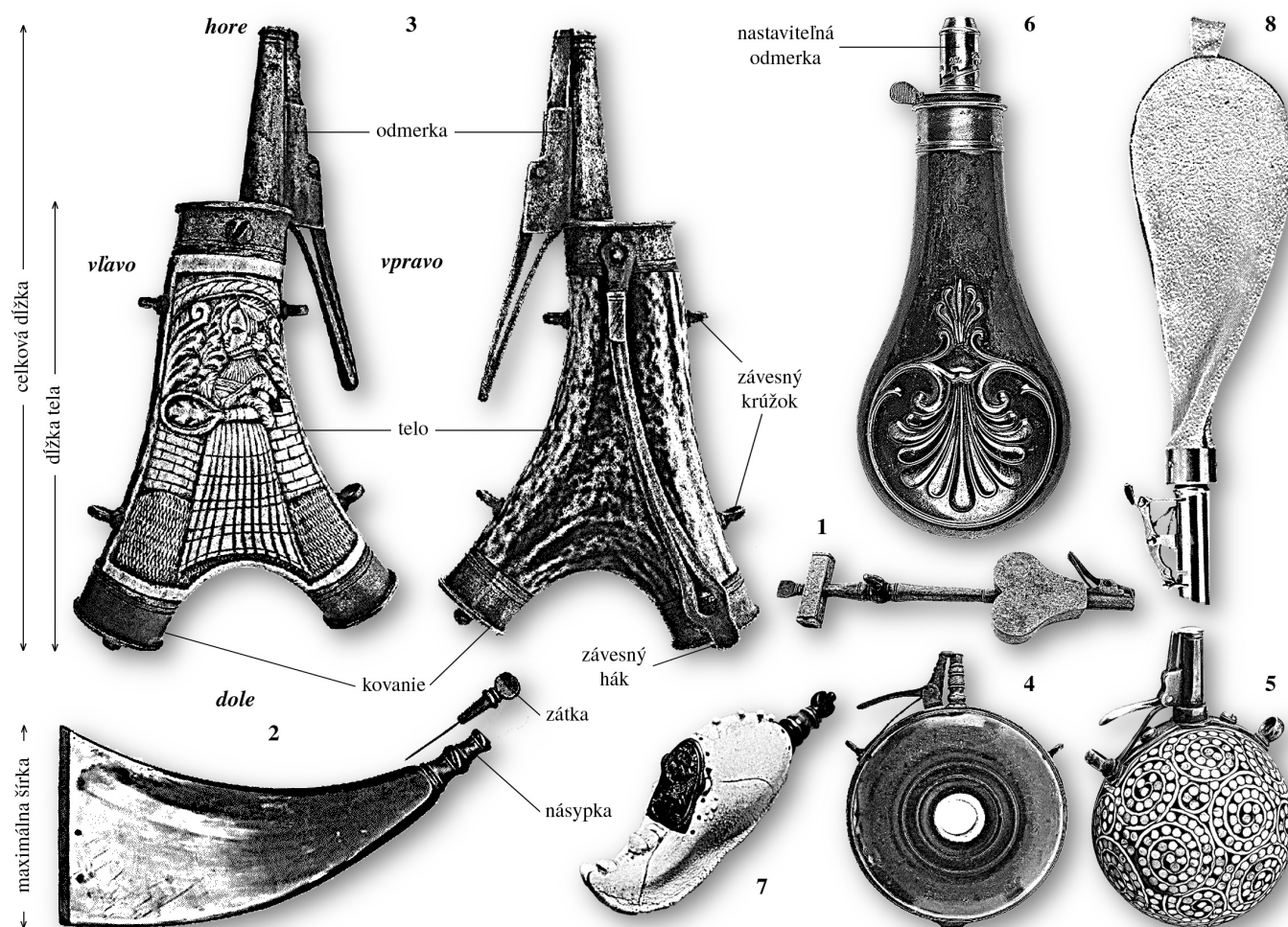
storočia. Karty pekne uložené v plechových zásuvkách kartoték podľa prírastkového čísla, bez akejkoľvek možnosti vyhľadávania, nosenie si obsahu depozitára v hlave a prehľadávanie zbierok pred každou pripravovanou výstavou bola bežná prax. Desiatky zbierkových predmetov „stratených“ v čiernej diere nevedomia a pravidelne sa objavujúcich po odchode zodpovedného pracovníka na zaslúžený odpočinok. V múzeu totiž platí, že o čom neviem alebo to neviem nájsť, to neexistuje.

Mnohí tvrdia, že sa doba zmenila. Zavádza sa výpočtová technika, je snaha riešiť páľčivé problémy riadených slovníkov, triedenia, syntaxe atď.

Verím, že to všetko smeruje k naplneniu snov nás skôr narodených o použiteľnom katalógu v podmienkach, ktoré jeho realizáciu umožňujú. Že táto cesta nie je a nebude jednoduchá a zdolanie prekážok, ktoré bude treba prekonať, nemožno nechať iba na niekoľkých „osvietených“ jedincoch, je cieľom tohoto príspevku, ktorý sa snaží poukázať na problém, ktorý predstavujú vzťahové stránky zbierkových predmetov. Aby to bolo zrozumiteľnejšie, kvízová otázka:

prachovnica je v priamom vzťahu a patrí teda k palnej zbrani, napr. ako jej príslušenstvo – A áno, B nie?

Pokiaľ ste odpovedali kladne, odpovedali ste nesprávne.

Prachovnica (čes. *prachovnice*, maď. *puskaporos palack*, rus. *porochovnica*, nem. *Pulverflasche*, tal. *fiasca da polvere*, portapolvere, franc. *poire à poudre*, ang. *powder flask*), vodotesná, uzatvárateľná nádoba slúžiaca na prenášanie čierneho prachu určeného na nabíjanie ručnej palnej zbrane – predovky, pri love, športovej streľbe alebo v boji.

Napriek tomu, že objav čierneho prachu a vznik prvých ručných palných zbraní v Európe siahajú s najväčšou pravdepodobnosťou do 13. storočia, prvé prachovnice sa objavujú až omnoho neskoršie. Ich používanie podmienila zmena technológie výroby čierneho prachu a vznik palných zbraní použiteľných pri love. Pretože raných prachovnic sa zachovalo veľmi málo a iba zriedkavo sú datované, je možno rámcovo určiť dobu začiatku ich používania iba na základe archívnych prameňov. Najstaršie použitie palnej zbrane pri love dokladá erbová listina, ktorú vystavil v roku 1509 Wladislaw II. pre Benedeka Kántora, ktorý pred jeho

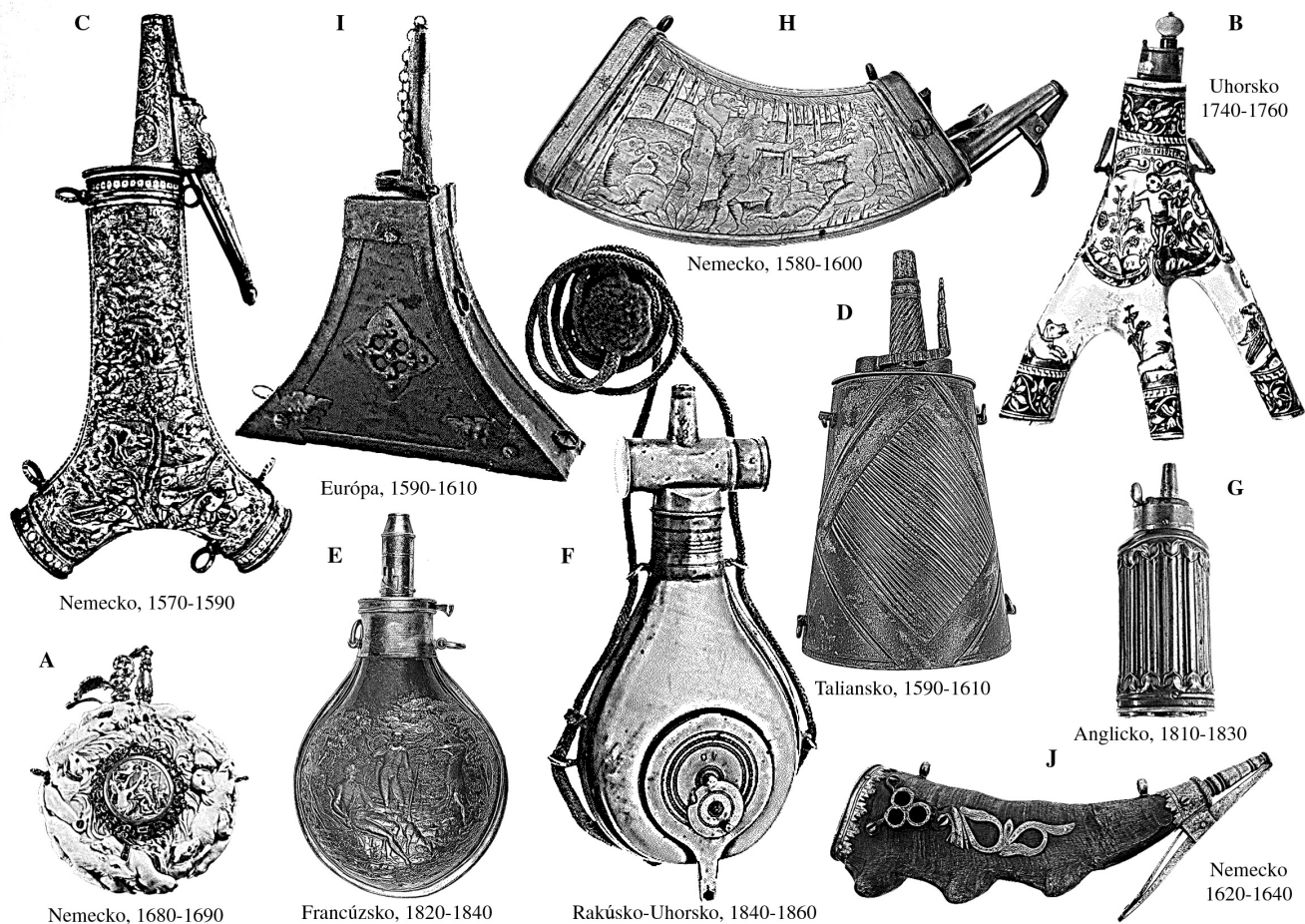
očami ulovil jeleňa výstrelom z pušky.¹ Prvá známa, datovaná prachovnica, pochádzajúca s najväčšou pravdepodobnosťou z územia Uhorska, je o deväťdesiatpäť rokov mladšia. Pochádza z roku 1604.²

Skutočný rozvoj výroby prachovnic nastáva v druhej polovici 16. storočia v návaznosti na zavádzanie palných zbraní do výzbroje armády.

V praxi sa môžeme stretnúť s dvoma základnými skupinami nádob určených na transport čierneho prachu. Okrem *prachovnic* sa niekedy vyskytujú aj malé prachovnice na jemnozrný panvičkový prach, ktoré označujeme termínom *prachovnička* (nem. *Zündkrautflasche*, franc. *poire à amorce*, ang. *priming flask*) (2, 4, 5, 7, A). Od prachovnic sa líšia iba rozmermi a vzhľadom na svoju veľkosť niekedy tvoria rukoväť kľúča na ťaženie kolieskovej zámky (1). Prachovnička tvorila neoddeliteľnú súčasť výstroja mušketera – bandoliéru, širokého koženého remeňa zaveseného cez prsia na ramene, na ktorom

boli pripevnené drevené patróny obsahujúce odmerané dávky čierneho prachu na jeden výstrel, kožené vrečko na strely, luntu a kresadlo. Prachovničky vo všeobecnosti nemajú dávkovací mechanizmus a pokiaľ sú uzatvorené zátkou, táto býva často zakončená ihlou na čistenie zátravky – kanáliku spájajúceho panvičku s vývrtom hlavne (2). Prachovnice sa nosili na šnúre alebo závesnom háku za opaskom, na boku alebo na chrbte, prachovničky na prsiach na šnúre. Pokiaľ nie je prachovnica vybavená závesným zariadením, pochádza s najväčšou pravdepodobnosťou z garnitúry zbrane, ktorá bola dodaná v kazete.

Výber materiálu používaného pri výrobe prachovnic determinoval hygroskopický čierny prach, ktorý musel aj za extrémnych poveternostných podmienok ostať suchý. Prachovnica musela byť okrem toho dostatočne pevná, a preto najčastejšie používaným materiálom na výrobu prachovnic bola rohovina, parohovina, korytnačina, slonovi-

na, kov alebo drevo. Výnimočne, najmä pri orientálnych prachovniciach, sa možno stretnúť aj s lisovanou kožou.

I keď prachovnice nehýria tvarovou rôznorodosťou a tradičné tvary spolu s použitým materiálom sa používali bezo zmeny po stáročia, treba sa aspoň v skratke tejto problematike venovať. Najstaršie prachovnice majú rozoklané telo (3, B) a boli vyrábané z jelenieho parohu. Predpokladá sa, že parohovina nebola iba vhodným materiálom, ale jej boli pripisované aj určité magické účinky na strelný prach a tým aj na presnosť strelby. Túto teóriu podporuje existencia kovových prachovnic tvarom imitujúcich pôvodný prírodný materiál (C). Medzi jedny z najstarších prachovnic možno radiť aj tie, ktorých drevené telo má tvar kruhového prstenca (torusu) (4), polgule (5) alebo zrezaného polkužela (D). Telo prachovnice z 19. storočia má zväčša hruškovitý tvar (6, E, F) ale môže byť aj valcové (G). Na začiatku 17. storočia sa objavujú prachovnice vyrábané z lisovanej rohoviny, typického segmentového, k násypku sa zužujúceho tvaru (H). Spravidla sú zdobené biblickými výjavmi, výjavmi znázorňujúcimi lov alebo súboj s mytologickými zvermi a vzhľadom na ich častý výskyt možno predpokladať manuálnu výrobu. Rohovina sa vďaka svojim vlastnostiam stala najpoužívanejším materiálom na výrobu prachovnic a používala sa až do ich zániku. Podľa lichobežníkového tvaru prachovnice, najmä pokiaľ je vyrobená z dreva, niekedy potiahnutého textilom so železným kovaním, možno identifikovať vojenské prachovnice európskej proveniencie (I). Vyrábali sa v takmer zhodnej forme od Škandinávie až po Španielsko. Vo výstroji európskych armád ostala prachovnica do konca 17. storočia (cca 1686), kedy ju v súvislosti so zavádzaním zbraní s kresadlovou zámkou do výzbroje armád nahradili papierové patróny. Tento krátky exkurz však neznamena, že nejestvujú aj prachovnice a prachovničky vyrobené z klepiet kôrovcov (7), mušlí, kamzičích rožkov a podobne. Nevyčerpatelné sú

aj techniky výzdoby od jednoduchej rytiny a rezby až po jemné vykladanie kostou, mosadzou, perleťou, emailom alebo zlatom.

Na to, aby strelec mohol zbraň nabiť a aby výstrel bol efektívny, potreboval rozdeliť prach v prachovnici na menšie, relatívne presné dávky. Pokiaľ bola prachovnica iba nádobou, potreboval na to odmerku, čo počas lovu nebolo to najideálnejšie riešenie. Preto už v 16. storočí sa na prachovniciach objavujú prvé dávkovacie mechanizmy. Úlohu odmerky plnila násyпка. Najjednoduchší dávkovací mechanizmus tvorila otočná závera umiestnená vo vnútri prachovnice, ktorej otočením sa oddelil priestor prachovnice od priestoru násycky. V praxi to vyzeralo tak, že lovec prstom uzatvoril ústie násycky, otočil prachovnicu ústím násycky dolu a aktivoval závoru. Potom už stačilo prach z násycky dostať do hlavne. Táto konštrukcia dávkovacieho mechanizmu sa udržala v rozličných modifikáciách až do 19. storočia. Na sklonku používania prachovnic sa objavuje aj zvláštny, valcovitý dávkovací mechanizmus umiestnený medzi hrdlom tela prachovnice a násypkou, ktorej objem možno meniť (F). Prachovnice boli od svojich prvopočiatkov kombinované s kľúčom na naťahovanie kolieskovej zámkou (J), niekedy s mieškom na strely a v 19. storočí sú tiež kombinované so zásobníkom na zápalky (F). Koniec výroby a používanie prachovnic predznamenal vynález bezdymného strelného prachu, konštrukcia jednotného náboja s vlastným tesnením a rozšírenie používania zadoviek v druhej polovici 19. storočia. Po takmer storočnej prestávke zažíva prachovnica svoju renesanciu v podobe výroby kovových replík určených u nás výhradne pre potreby strelby z historických zbraní.

Z muzeografického hľadiska je dôležitá identifikácia prednej, zadnej, hornej a dolnej strany prachovnice. Prednú stranu identifikujeme podľa prevládajúceho dekoru a vertikálnu orientáciu určujú závesné prvky prachovnice. Pokiaľ má prachovnica závesný hák alebo zá-

vesné krúžky po oboch stranách tela, odmerka alebo násyпка smeruje nahor. Pokiaľ sú závesné krúžky umiestnené iba na jednej strane, odmerka alebo násyпка spravidla smeruje vpravo.

Zvláštnym, často s prachovnicou zamieňaným náradím je zásobník na broky (8), ktorý sa od nej líši materiálom, z ktorého je vyrobený (v prevládajúcej miere koža) a konštrukciou dávkovacieho mechanizmu. Tiež spôsob nosenia bol odlišný. Na rozdiel od prachovnice sa zásobník na broky nosil ústím násycky dolu.

Správna odpoveď na kvízovú otázku v úvode teda znie, že prachovnica je príslušenstvom čierneho strelného prachu, streliviny, patriacej do obrovskej skupiny artefaktov kategórie munícia, podobne ako odmerky na prach, zakružovačky, patrónašky, sumky, zásobníky na zápalky, lovecké nábojové pásy atď. A to aj napriek tomu, že muníciu ako kategóriu neobjavila doposiaľ ani jedna z vedných disciplín participujúcich na činnosti múzea.

Možno namietnete, že môj príklad súvstažnosti prvkov múzejného zbierkového fondu je príliš ojedinelý. Súhlasím, s dvoma výhradami. Prvá je, že aj takéto výnimočné vzťahové otázky budeme musieť vyriešiť. Druhú si uvedomíte v okamžiku, keď sa pokúsite odpovedať na otázku, aký je vzťah podkovy ku kováčovi, zápalky k náčiniu alebo mince k človeku. Pokiaľ odpovieme skutočne správne, naplníme jeden zo stupňov vízie sľubujúcej ľahké a rýchle získanie širokých a navzájom sa obohacujúcich informácií o akýchkoľvek predmetoch múzejnej hodnoty v správe alebo vlastníctve ktoréhokoľvek subjektu – interoperabilite³.

POZNÁMKY

¹ BORSOS, B.: *Alte Jagdpulverhörner*, Budapest 1982, s. 30.

² Tamže.

³ JURKOVIČ, J.: *Múzejné zbierky a informatika*. In: *MÚZEUM*, 3, 2006, s. 7.

LITERATÚRA

- KALMÁR, J.: *Régi magyar fegyverek*, Budapest 1971.
 MEINZ, M.: *Pulverhörner und Pulverflaschen*, Hamburg, Berlin 1966.
 RILING, R.: *The Powder Flask Book*, New York 1953.

Múzejný tezaurus

Viera Majchrovičová
SNM-ÚOČ – Muzeologický kabinet, Bratislava

Museum Thesaurus

The Museum Thesaurus is an explanatory dictionary for description museum artifacts. It was created within the scope of project – Museum Collection Central Catalogue (CEMUZ). URL for the dictionary database is founded on <http://www.cemuz.sk> and the methodics on http://www.snm.sk/cemuz_/?prispevok=193.

Ide o riadený výkladový slovník výrazov, ktoré sa v rámci projektu CEMUZ budú používať pri katalogizácii zbierkových predmetov. Potreba tvorby slovníka vyplynula aj z nutnosti riešiť problém „roztrieštenosti“ dodávaných dát do Centrálnej evidencie múzejných zbierok – CEMUZ. Exportovať informácie z akéhokoľvek katalogizačného systému do spoločnej databázy nepredstavuje až taký veľký problém (postačí možno kvalitný výmenný formát, možno nejaké úpravy softvéru...). Problémom je, že pokiaľ všetci autori informácií nepoužívajú pri spracovaní rovnaké výrazy, sú tieto informácie minimálne vyhľadateľné. Výhodou je, ak človek pozná presnú formu výrazu, skatalogizovanú v lokálnom múzejnom informačnom systéme; prípadne skúša šťastie použitím synonymím alebo znakov * a %. V existujúcej databáze CEMUZ (<http://www.cemuz.sk>) sa môže ktokoľvek presvedčiť.

Synonymá, archaizmy a rôzne jazykové ekvivalenty, ktoré múzejníci používajú a majú rovnaký obsah, sú v tezauri spracovávané v spoločnom zázname. Ak potom kurátor pri katalogizácii zbierok použije ktorýkoľvek z daných výrazov, je záznam o predmete ľahko nájdiť. Nie je účelné budovať databázu kvôli databáze (aj keď nám to prikazuje legislatíva); podstata je práve v práci s informáciami, a najmä ich využitím. Preto sa múzejný tezaurus vo veľmi

blízkej budúcnosti stane súčasťou katalogizácie zbierkových predmetov v systéme ESEZ.

Pri tvorbe slovníka sa katalogizátori riadia presne stanovenými pravidlami (medzinárodnými i národnými, katalogizačnými i jazykovednými) bez ohľadu na to, či im osobne vyhovujú. To je hádam najväčší rozdiel medzi pôvodnými číselníkmi lokálnych databáz a kontrolovanou centrálnou databázou – nie je dovolené vytvárať vlastné pravidlá. Tie sú jednak implementované v samotnom systéme, jednak sa nachádzajú na adrese: http://www.snm.sk/cemuz_/?prispevok=193.

Obsah tezaura tvoria štandardizované preferované názvy výrazov, ktoré slúžia k unifikácii (zjednoteniu) selekčných (vybraných) údajov (v knihovníckej terminológii aj autority): osobné mená (aj personálne autority), korporácie (aj korporatívne autority), geografické názvy (aj geografické autority), predmety (preferované štandardizované názvy výrazov, ktoré predstavujú konkrétny typ múzejných zbierkových predmetov), pojmy (preferované štandardizované názvy výrazov, viac-menej abstraktných, používaných pri spracovaní zbierkových predmetov).

Rozhodli sme sa, že tezaurus začneme budovať ako súbor dát, ktorý nebude len súčasťou katalogizačného systému, ale funguje aj mimo neho. Prístup k finálnej verzii všetkých záznamov v plnom rozsahu bez obmedzení má bežný používateľ na adrese <http://www.cemuz.sk>.

V systéme múzejného terminologického slovníka majú jednotlivé záznamy svoju hierarchickú štruktúru a podľa významu svojho obsahu sú zaradené do istej kategórie (fazeta, hierarchické meno, hlavný pojem, kvalifikátor, navigačný pojem). Práve táto štruktúra po-

súva slovník oproti klasickým abecedným slovníkom do inej odbornej roviny. Dôležité pre spracovateľa je stanoviť tú najvhodnejšiu rodičovskú zložku výrazu. Bez ohľadu na kategóriu sa záznam o každom výraze vyplní v samostatnom formulári, kde sa presne uvedie aj jeho pozícia v celkovej štruktúre. Rôzne významy homoným sa tiež spracúvajú osobitne, práve so zreteľom na hierarchickú štruktúru. V každom zázname sa okrem názvu (daného preferovaného výrazu) uvádzajú aj iné jazykové ekvivalenty (cudzozajčné, krajové a pod.), pričom je možné na každý z nich vytvoriť samostatný záznam a vzájomne ich prepojiť (systém vzájomných vzťahov a odkazov). Takýmto spôsobom sa spájajú nielen jazykové ekvivalenty, ale všetky záznamy s výrazmi, ktoré spolu súvisia. Prostredníctvom protokolu Z39.50 môžeme vyberať a spájať spracované výrazy aj z iných elektronických databáz (Báze národných autorit na stránkach Národnej knihovny České republiky, Library of Congress Online Catalog.). K výkladu pojmov v slovníku sa môžu pripájať aj obrázky, záznamy o konkrétnych zbierkových predmetoch v databáze CEMUZ, alebo sa pri spracovaní môže použiť Google Maps.

Spracovateľ slovníka má v záznamoch priestor uvádzať akékoľvek zdroje informácií, použité pri výklade, či odporúčané zdroje v tlačenej i elektronickej podobe (pričom zápisom URL sa otvorí aj internetové prepojenie). Uverejnením informačných zdrojov sa záznamy stávajú hodnovernejšími a informácie v nich obsiahnuté možno overiť.

V závere by som chcela upozorniť na to, že celá práca okolo spracovania pojmov sa deje elektronicke – spôsobom online (tvorcovia podobných báz informácií pred érou informatizácie by to vedeli oceniť najlepšie). V takto budovanej báze dát nie je nič trvalo dané a nemenné (vrátane celej štruktúry tezaura a výkladov pojmov). Vzhľadom na existujúci systém vzťahov a odkazov sa však informácie nestratia. Aktualizovať informácie môžeme denne a klientom sú takmer okamžite prístupné.

Štefan Sommer

Príspevok k dejinám slovenskej muzeológie

Pavol Valachovič
Filozofická fakulta UK, Bratislava

Štefan Sommer and his Contribution to History of Slovak Museology

In the 1920 'ies, S. Sommer became an officer in the state administration in Slovakia and a professional museum worker in the Gallery Department of the Slovak National History Museum in Bratislava (Slovenské vlastivedné múzeum), where he was in charge to elaborate works of graphic art. In the years 1924–1938 he was charged with museum acquisition, scholarly research including publishing of some collections and organizing exhibitions of fine arts.

Š. Sommer
v rokoch
1918 – 1938
Foto: autor
neznámy

základné biografické údaje. V prípade Štěpána Sommera, ktorý si určite zariadenie medzi významných slovenských múzejníkov zaslúži, nedostupnosť údajov spôsobila, že jeho biografické heslo je dodnes neúplné. Preto sme sa rozhodli upozorniť na jeho osobu.

Narodil sa 14. 12. 1886 v Litomyšli v rodine obuvníka Václava Sommera². Tu aj študoval na gymnáziu v r. 1898–1906 a 16-ročný sa r. 1902 vydal na prvú „zahraničnú“ cestu do Terstu a neskôr aj do Benátok, kde sa stretol s M.

R. Štefánikom, ktorý mu tu poskytol informácie o cestovaní³. V Litomyšli 27. 6. 1906 s vyznamenaním zmaturoval⁴ a aj po dlhých rokoch s láskou spomínal na gymnaziálne roky, predovšetkým na profesora Voborníka⁵. Neskôr študoval právo na univerzitách vo Viedni, Innsbrucku a od 3. semestra 1907/08 pokračoval na právnickej fakulte Karlovej-Ferdinandovej univerzity v Prahe. Štúdium ukončil a promoval 17. 12. 1912⁶. Po skončení prvej svetovej vojny sa Sommer stal úradníkom štátnej správy na Slovensku. Dostupné dokumenty ho označujú ako „radcu politickej správy“⁷. V jeho pôsobení u nás je však dôležitejšia iná skutočnosť.

V r. 1924 vznikla v Bratislave Spoločnosť Slovenského vlastivedného múzea a jej múzejná inštitúcia Slovenské vlastivedné múzeum (ďalej SVM)⁸. Okrem politických dôvodov na založenie nového múzea prevládli praktické potreby novovznikajúcej Univerzity J. A. Komenského. Predovšetkým Lekárska a neskôr založená Prírodovedecká fakulta, ale aj Filozofická fakulta a odbory ako história, dejiny umenia, etnológia, prípadne ďalšie nevyhnutne potrebovali v pedagogickom procese pre svojich študentov rozsiahle múzejné zbierky a rôzny študijný materiál, uložený v múzeu. Preto sa už v štádiu plánovania vzniku SVM angažovali vysokoškolskí profesori rôznych vedných odborov, neskôr predstavujúci jeho hlavné vedecké kádre.

Administratívna činnosť

Už v prípravnej fáze v prvom období existencie Spoločnosti SVM a SVM aktívne pracoval aj Sommer. Stal sa prvým tajomníkom Výboru Spoločnosti SVM a bol vlastne po predsedovi druhou

osobou Spoločnosti a SVM. Do jeho kompetencie patrila všetka organizačná a administratívna práca SVM, zabezpečovanie financií, hospodárenie s nimi a ďalšie činnosti, v múzeu nepopulárne. Sommer ich s úspechom zvládal a výsledkom boli pravidelne vydávané správy o činnosti, budovanie archívu o činnosti Spoločnosti a SVM. Pri 10. výročí vzniku SVM napísal aj prvú knižnú prehľadovú správu o jeho činnosti⁹. V nej rekapituluje dovtedajší vývoj, zaraďuje prácu SVM do širších kultúrnych a politických pomerov, ba nevyhýba sa ani problémom.

Vo funkcii Sommer vydržal až do r. 1928, keď sa pre zdravotné problémy a v spojitosti s určitými osobnými nezhodami medzi niektorými funkcionármi Spoločnosti SVM funkcie vzdal¹⁰. Prechodne ho nahradili najprv J. Roland a major Bárta. Sommer sa r. 1932 opäť vrátil na svoje miesto.

Medzitým sa však Sommer zúčastnil na dôležitých rokovaniach predstaviteľov dvoch vtedajších významných múzejných inštitúcií na Slovensku. Od počiatku vzniku SVM sa predstavitelia Slovenského národného múzea v Martine (SNM) ohradzovali voči vzniku novej múzejnej inštitúcie. Dochádzalo medzi nimi ku kompetenčným sporom, do ktorých zasahovalo aj ministerstvo školstva a národnej osvety (MŠANO). V r. 1930 sa zišli zástupcovia SVM i SNM v Prahe u sekčného šéfa MŠANO Z. Wirtha, kde sa mali tieto spory vyriešiť. Predtým prebiehala výmena korešpondencie i priamych rokovaní, takže v Prahe už išlo skôr o doladenie a vyjasnenie postavenia oboch múzeí. Záverečný materiál podpísali za SVM práve Š. Sommer a za SNM Š. Krčméry¹¹. Výsledok dohody, ktorou si

SVM vydobylo možnosť pôsobenia v čo najširšom rozsahu – teda v historicko-archeologickom, galerijnom a prírodovednom odbore – treba pripísať Sommerovi. Veľkým úspechom bola aj možnosť, rozvíjať v rámci SVM národopisný odbor, ktorý si pre svoju činnosť chcelo výhradne zabezpečiť SNM v Martine. Nakoniec sa však dohodli, že „SNM je určené širokým vrstvám národa, SVM prede cieľom vedeckým“¹².

Sommer pôsobil ako generálny tajomník muzeálnej Spoločnosti SVM v druhom období až do r. 1938, keď sa v slovenskej tlači objavili osobné útoky voči jeho osobe (ako úradníkovi českého pôvodu), a tak musel rezignovať a odísť zo Slovenska.¹³ Tým sa končia naše informácie o jeho činnosti v SVM a jeho osudoch vôbec: Kam sa odsťahoval a kedy zomrel, sa nám dodnes zistiť nepodarilo.

Vedeckovýskumná činnosť

Okrem administratívnej funkcie sa Sommer od počiatku zapojil do činnosti SVM ako múzejný pracovník. Stal sa členom a funkcionárom galerijného odboru, ktorý prakticky počas celej činnosti viedol výtvarník a umelec Jaroslav Jareš ako referent odboru.¹⁴ Sommer tu pôsobil ako referent a jeho zaradenie vyplynulo z jeho súkromného záujmu o grafiku, ktorej sa venoval popri svojej činnosti štátneho a múzejného úradníka.

SVM si v umeleckom odbore stanovilo náročný program a chcelo suplovať funkciu až do r. 1942 neexistujúcej galérie slovenského umenia. Zameriavalo sa na diela slovenských výtvarných umelcov súčasnosti, ale aj minulých storočí. Sommera v tomto smere zaujala predovšetkým zbierka tlačiarenských štočkov z bývalej Teslíkovej tlačiarne v Skalici. Išlo o nepredstaviteľne hodnotný súbor vyše 2 000 štočkov, získaný v niekoľkých čiastkových súboroch. V roku 1931 vlastnilo SVM 805 kusov štočkov¹⁵, v r. 1938 získalo ďalších 633 kusov¹⁶. Sommer štočky nielenže spracoval a zinventarizoval, ale rozhodol sa ich aj publikovať vtedy jedinou

možnou formou v niekoľkých tematicky zameraných častiach ako súkromné tlače a bibliofílie. Už v r. 1933 vydal bibliofíliu *Drevoryty XVI. a XVII. storočia*,¹⁷ o tri roky neskôr vytvoril samostatné súbory bibliofílií o love¹⁸, vojenstve¹⁹ ale aj o zdraví a liečení²⁰ či zvestovaní Panny Márie²¹ a narodení Pána²². Vyšli v malých nákladoch (100 číslovaných kusov) a obmedzený rozsah mu nedal možnosť doplniť tieto grafiky dostatočným odborným textom. I tak však čitateľom podal aspoň stručný obraz o pôvode štočkov²³, či ich význame pre poznanie kníhtlače na Morave²⁴.

Poznatky o štočkoch Teslíkovej tlačiarne a knižnej drevorezbe vôbec však zhrnul v kratšej samostatnej práci²⁵. V nevelmi rozsiahlej práci napísal o svojom súkromnom záujme o kníhtlač a kníhtlačiarne drevorezby, o obmedzeniach, spôsobených nedostatkom odbornej literatúry v Bratislave a jej knižniciach²⁶. Napriek tomu sa však venoval výskumu štočkov z Teslíkovej tlačiarne v Skalici, ktorá ju v r. 1897 získala od dedičov pôvodného tlačiar Jozefa Antonína Škarnicla²⁷. Sledoval presuny týchto štočkov a ich využívanie v tlačiarňach v Olomouci a Prostejove.

V prednáškach o grafike Sommer načrtnol aj smer budúceho vedeckého výskumu štočkov z Teslíkovej tlačiarne. Na problém upozornil už v bibliofílii *O love a lovectve*, následne aj v *Drevorytoch zo XVI. a XVII. storočia*. Zistil a uviedol, že niektoré štočky sa použili pri tlači prostejovského súboru Ezopových bájok z r. 1557 (prenasledovanie jeleňa lovcem na koni alebo obrázok zvierata chyteného do jamy)²⁸. Upozornil na to, že výskum použitia konkrétnych štočkov v knihách, umožní poznať, či ide „o umenie domáce, alebo odkiaľ sa to k nám dostalo a kde sú jeho pramene“²⁹. To však vyžadovalo rozsiahly porovnávací výskum v štátnych, verejných i súkromných knižniciach, a to nielen na území vtedajšej ČSR, ale aj v zahraničí (Nemecko, Rakúsko i ďalšie krajiny),³⁰ na ktorý Sommer nemal ani dostatok finančných prostriedkov, ani dostatok času, pretože väčšinou sa vedeckému

výskumu mohol venovať len vo svojom voľnom čase. Svojimi prácami a publikovaním štočkov Teslíkovej tlačiarne, aj keď určenými a dostupnými len úzkemu okruhu záujemcov Sommer načrtnol veľmi zaujímavý a perspektívny smer výskumu knižnej tvorby dávnej minulosti na Slovensku a susedných územiach.

Výstavná činnosť

Pre múzejného pracovníka je azda najväčším uspokojením realizácia výstavy, vyvolávajúcej u návštevníkov i odborníkov ohlas. Sommer sa v tomto smere môže popýšiť aspoň dvoma výstavami a pri ich príprave sa prejavil ako schopný organizátor-odborník zvládajúci nielen svoj odbor, ale aj zásady tvorby výstav.

Prvá, pod ktorú sa podpísal ako autor, bola *Výstava slovenských žúp v Bratislave v roku 1927*³¹. V tom roku sa konala reorganizácia štátnej správy ČSR. Likvidovalo sa dovtedajšie župné zriadenie na Slovensku a zavádzalo sa krajiniské zriadenie podľa vzoru západnej časti spoločného štátu. Pri tejto príležitosti politické orgány pristúpili k zorganizovaniu výstavy, na ktorej sa mali prezentovať svojimi úspechmi v politickej, hospodárskej, kultúrnej a sociálnej oblasti jednotlivé župy na Slovensku. Konala sa v Bratislave v priestoroch ešte nedostavanej budovy Zemedelského múzea na Vajanského nábřeží (ďalej ZM, dnes budova SNM), prípadne v priestoroch Starej radnice a v provizórnych priestoroch výstaviska Dunajských veltrhov (dnešné PKO). Hoci na prípravu výstavy bol ustanovený organizačný výbor, realizáciu jej častí zabezpečovali župy a ich výstavné výbory. Preto sa celková koncepcia výstavy, ktorej autorom bol Sommer, rozpadla do niekoľkých samostatných nesúrodých častí. Niektoré župy vystavovali prakticky len fotografie, dokazujúce ich „úspechy“, iné vystavovali aj múzejné predmety, ale bez jednotnacej myšlienky.

Najkvalitnejšiu expozíciu pripravili Považská župa, ktorej garantmi i autor-

mi boli pracovníci SNM v Martine a Bratislavská župa, kde sa prezentovalo predovšetkým SVM, Mestské múzeum v Bratislave a ZM. Autorom tejto časti výstavy bol tiež Š. Sommer. Pretože SVM nemalo dovtedy priveľa možností vystaviť svoje zbierky, dokonalo túto príležitosť využilo. Zbierkové predmety boli vystavené v celkoch, kde boli zastúpené archeológia aj dejiny Bratislavy, umenie i priemyselná a remeselná výroba na území župy. Jednotlivé exponáty i časti výstavy Bratislavskej župy boli prepojené s kultúrnymi a národnobuditeľskými tradíciami Slovenska. Samostatný celok predstavovala numizmatická expozícia, pri ktorej J. Roland (referent numizmatickej sekcie historicko-archeologickej sekcie SVM) predstavil vyše 6 000 mincí z najrozličnejších období – od antických cez mince a razby slovenských minciarní (Kremnica, Bratislava) až po vzácne a raritné mince Sasanovcov. Pracovníci Prírodovedného odboru SVM zase pripravili časť o prírode Bratislavy a jej okolia i o svojej činnosti pri ochrane životného prostredia.

Výstava slovenských žúp dosiahla veľký úspech medzi verejnosťou i v tlači. V priebehu jej prípravy i konania sa v tlači objavili viaceré príspevky, hodnotiace celú výstavu či jej jednotlivé časti, informovali návštevníkov o konkrétnych exponátoch. Okrem toho viacerí múzejní pracovníci využili príležitosť a pripravili príspevky, zaoberajúce sa niektorými čiastkovými problémami vedeckého výskumu a prezentácie tradičných výrobných činností na Slovensku či kultúrnych tradícií.

K výstave vyšiel aj katalóg funkcionárov³², v ktorom jeho autor, Dr. Ľudovít Kühn jednoznačne pripisuje autorstvo celkovej koncepcie i časti Bratislavskej župy Š. Sommerovi. Časť výstavy Bratislavskej župy vysoko hodnotili aj správy v tlači, vyzdvihujúce jej koncepciu, jednotiacu myšlienku i naplnenie výstavy zbierkovými predmetmi.³³

Výstava slovenských žúp, hoci spojená s dožívajúcim administratívnym členením Slovenska, mala taký veľký

úspech vo verejnosti i medzi publicistami, že sa dokonca ozvali hlasy, aby bola zachovaná ako všeobecná stála expozícia politického, hospodárskeho i kultúrneho rozvoja Slovenska v povojnovom období.³⁴

V r. 1930 v priestoroch ZM na Vajanského nábřeží otvorilo SVM svoju prvú stálu expozíciu. Po *Výstave slovenských žúp v roku 1927* to bola veľká príležitosť, aby sa múzeum prezentovalo svojimi zbierkami a vedecko-výskumnou činnosťou. Prezentovali sa prakticky všetky odbory múzea, pričom z galerijného odboru boli vystavené predovšetkým štočky Teslíkovej tlačiarne.³⁵ Hoci mal galerijný odbor viaceré kvalitné diela slovenských maliarov z 20. i predchádzajúcich storočí, nemohol vystaviť svoje exponáty tak, aby podali ucelený prehľad vývoja slovenského výtvarného umenia. Preto Sommer činnosť odboru prezentoval spomenutými štočkami ako významnými predmetmi dávneho knižného umenia na Slovensku. Ako vieme, bola to dodnes najkomplexnejšie vystavená zbierka týchto štočkov. Sommer tak zavŕšil svoju prácu so vzácnym súborom starých knižných drevorezov a zanechal trvalý odkaz práce s ním.

Tým končí aj náš prehľad života a činnosti Š. Sommera, takmer neznámeho múzejníka síce českého pôvodu, vyše 15 rokov pôsobiaceho v slovenskom múzejníctve. Radi by sme získali jeho životopisné údaje, aby sme ho mohli natrvalo zaradiť medzi slovenských múzejníkov medzivojnového obdobia.

POZNÁMKY

¹ *Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku*. Biografický slovník. Zv. I., Bratislava 2004.

² Meno v podobe, zapísanej v českých dokumentoch; na Slovensku používal poslovenčené meno Štefan.

³ SOMMER, Š.: *Ako som prišiel na Slovensko*. (Súkromná tlač), Bratislava 1936, s.11–13.

⁴ List zo 16. 6. 1987, č. j. OA 354/87 – 9f. Údaje nám pomohli zistiť pracovníci Okresného archívu Svitavy (Litomyšl) pri pátraní po osudoch Š. Sommera. Po rokoch ďakujeme pracovníkom za ich ochotu a láskavosť.

⁵ SOMMER, Š.: tamže, s. 21–24.

⁶ List z Archívu Univerzity Karlovy v Prahe

zo dňa 1. 9. 1987, č. j. 365/87. Aj v tomto prípade po vyše dvadsiatich rokoch ďakujeme pracovníkom archívu za poskytnuté informácie.

⁷ *Status konkretální a dislokační politického úřednictva Republiky Československé*. Rok 1932. Praha 1932.

⁸ VALACHOVIČ, P.: Slovenské vlastivedné múzeum (1924–1939). *Zborník SNM* 78, 1984, *História* 24, s. 255–282; TEN ISTÝ: Výstavná a expozičná činnosť pracovníkov SVM. *MÚZEUM* 28, 1983, č. 2, s. 47–52; TEN ISTÝ: Osvetová práca v činnosti SVM v Bratislave v r. 1924–1939. (K 60. výročiu vzniku SVM). *Osvetová práca* 34, 1984, č. 15, s. 16–18.

⁹ SOMMER, Š.: Spoločnosť SVM v Bratislave – 10 rokov kultúrnej práce. *Výročná zpráva za rok 1933*, Bratislava 1934.

¹⁰ *Výročná zpráva o činnosti Slovenského vlastivedného múzea za rok 1927/28*, s. 6; Archív SNM, fond SVM: List Š. Sommera z 10. 11. 1932.

¹¹ Archív SNM, fond SVM, Sign. IV – C: Korešpondencia k sporu o kompetenciu medzi SVM a SNM.

¹² Archív SNM, fond SVM, sign. IV – C: Návrh dohody medzi SVM a SNM.

¹³ Archív SNM, fond SVM, Fasc. II A – Zápisnica zo schôdze Výboru Spoločnosti SVM v septembri 1938.

¹⁴ VALACHOVIČ, P.: c. d., *Zborník SNM* 78, 1984, *História* 24, s. 271–273.

¹⁵ Archív SNM, fond SVM, fasc. III A 1: *Zpráva o činnosti historicko-archeologického odboru za rok 1931*.

¹⁶ *Výročná zpráva o činnosti SVM za rok 1937*, s. 17; Archív SNM, fond SVM, fasc. II A – Zápisnica zo schôdze Výboru Spoločnosti SVM z 31. 3. 1938.

¹⁷ *Drevoryty XVI. a XVII. storočia*. Z pozostalosti Teslíkovej tlačiarne v Skalici (nepaginované). Bratislava 1933.

¹⁸ *Lov a lovectví v původních obrázcích ze 16. a 17. století*, (nepaginované), Bratislava 1936, tlač riaditeľa Karla Kvapila v Bratislave.

¹⁹ *Válčení a válečné hry v obrázcích našich předků ze 16. století*. Bratislava 1936, tlač architekta Miloša Svitavského.

²⁰ *Zdraví a léčení v obrázcích našich předků. Knižní dřevorezby ze XVI. a XVII. století* (nepaginované). Bratislava 1936, novoročenka Doc. Dr. Františka Kozu v Kroměříži.

²¹ *Umučení Pána a gotické obrázky svätých*. Bratislava 1936, tlač Dr. Juraja Bullu.

²² *Zvěstování Panny Marie a narození Páně ve starých českých dřevorytech ze čtyř století*. Bratislava 1937, novoročenka generálneho riaditeľa Jaroslava Brouka v Prahe.

²³ *Zdraví a léčení...*, c. d.

²⁴ *Drevoryty XVI. a XVII. storočí...*, c. d.

^{25–26} SOMMER, Š.: *Dvě přednášky o grafice*. (Soukromý tisk), Bratislava 1936, s. 9.

²⁷ *Zdraví a léčení...*, c. d.

²⁸ *Lov a lovectví* (bez číslovania stránok); *Drevoryty XVI. a XVII. storočia* (bez číslovania stránok).

²⁹ *Dvě přednášky o grafice*, s. 9.

³⁰ Tamže, s. 9.

³¹ Podrobnejšie o výstave VALACHOVIČ, P.: *Výstava slovenských žúp v Bratislave v roku 1927*. *MÚZEUM* 32, 1987, č. 4, s. 42–49.

³² KÜHN, Ľudovít: *Výstava slovenských žúp v Bratislave. Pamätník župy Bratislavskej*. Bratislava 1928, s. 38.

³³ *Slovenský denník* 27. 8. 1927, s. 1–2; *Realitné listy* 1. 9. 1927, s. 2.

³⁴ *Výstava slovenských žúp bude zachovaná*. *Slovenský denník* 6. 9. 1927, s. 3.

³⁵ *Spríevodca zbierkami SVM v Bratislave*. Bratislava 1930, s. 9.

Expozícia**bulharského cára Ferdinanda Coburga
na Prednej Hore**

Mária Ďurianová
Múzeum vo Svätom Antone

**Permanent Exhibition
of Ferdinand Coburg,
Tsar of Bulgaria at Predná Hora**

In 2007 at Predná Hora near Revúca, at his Hunting Chateau built up at the beginning of 20th C., the exhibition of F. Coburg, Tsar of Bulgaria (1908–1918) was established.

Although the original wooden building is administered by a special psychiatric clinic and serves primarily for sociotherapeutic purposes, it keeps its museum character and in future should be accessible to the general audience for museum activities.

Myšlienka zrodu expozície venovanej osobe bulharského cára Ferdinanda Coburga v malom Poľovníckom zámočku na Prednej Hore (okr. Revúca) sa datuje do roku 2006, keď pracovníci Odborného liečebného ústavu psychiatrického, n. o. Predná Hora (ďalej OLÚP), ktorý tento objekt spravuje, oslovili Múzeum vo Svätom Antone. Drevenú stavbu miestni obyvatelia nazývajú Poľovnícky zámoček alebo Liga. Bulharský cár F. Coburg ju kúpil na poľovníckej výstave začiatkom 20. storočia a práve Predná Hora sa stala miestom, kde sa rozhodol dať tento zámoček postaviť. Na murované základy a pivničné priestory bola postavená drevená stavba s prízemnými a podkrovnými miestnosťami. Po druhej svetovej vojne Poľovnícky zámoček slúžil pacientom s TBC. Odvtedy sa objekt nazýva Liga, ako pozostatok názvu Liga proti tuberkulóze. Neskôr slúžil ako služobný byt pre pracovníkov OLÚP, zariadenia sídliaceho neďaleko Poľovníckeho zámočku tiež v historickej budove postavennej F. Coburgom začiatkom 20. storočia.

Po niekoľkých vzájomných návštevách pracovníkov Múzea vo Svätom Antone a pracovníkov OLÚP sa myšlienka stala skutočnosťou, a tak mohla byť 3. júla 2007 expozícia slávnostne otvorená.

Stavba zvonku pripomína skôr veľkú poľovnícku chatu v lesoparku. Pri vstupe do jej interiéru však návštevník hneď zmení názor. Interiér zámočku veľmi vkusne dopĺňajú kazetové stropy a obklady z limbového dreva s výraznou kresbou a štruktúrou. Čelnú stranu charakterizujú veľké oblúkové okná. Dve strany budovy lemuje gánek, v súčasnosti zasklený. Budova má dva vchody a vysokú sedlovú strechu s podkrovnými izbičkami. Okolie tvorí rozlohou nevelký lesopark.

Aby mohla vzniknúť expozícia, pracovníci OLÚP museli urobiť malé interiérové úpravy. V prvom rade museli strhať nevkusné papierové tapety, nalepené v čase, keď zámoček slúžil ako služobný byt. Miestnosti vkusne a jednoducho vymaľovali šikovní pracovníci

ústavu, položili aj nové koberce, takže expozícia sa mohla začiatkom júna 2007 inštalovať.

Prehliadka expozície začína v malej chodbičke, ktorej interier zdobia kópie dobových fotografií dokumentujúcich stavbu Poľovníckeho zámočku. Sú veľmi zaujímavé a cenné, pretože sú na nich autenticky zaznamenané jednotlivé kroky postupu prác stavby od murovania základov, pivničných priestorov a obytnej časti zámočku, konštrukčne vyhotovenej z dreva. Z malej chodbičky prejde návštevník do Haľy, kde môže vidieť zarámované kópie grafických listov od nemeckého maliara a medirytca Johanna Eliasa Ridingera (1698–1767). Vedľa schodiska, výnimočného iba jediným nosným stĺpom, je vitrínka s umeleckými predmetmi s poľovníckym motívom. Neodmysliteľnými miestnosťami zámočku sú spálňa, poľovnícky salón a pracovňa F. Coburga. Spálňa je zariadená nábytkom z limbového dreva, nádherne korešpondujúceho s obkla-

Poľovnícky
salón
Foto:
M. Ďurianová

Poľovnícky
zámoček
F. Coburga
na Prednej
Hore
v súčasnosti
Foto:
M. Ďurianová

dom a kazetovým stropom. Návštevníka v tejto miestnosti upúta netradičná historická izbová splachovacia toaleta umiestnená pred posteľou a krémovo-zlatá porcelánová toaletná súprava, zložená z umývadla, džbánu a nádobiek na mydlo a zubné kefky. Zo spálne prechádzame do poľovníckeho salónu, v tomto duchu zariadeného a doplneného trofejami, ktoré ulovil F. Coburg.

Stavba
Poľovníckeho
zámočku
Foto:
archív múzea

Napríklad na podložke vypreparovaného tetra je nápis „*Strelený Jeho Veličenstvom na Tresníku 27. 5. 1938, ráno o 3.55 hod*“. Začiatkom 20. storočia si F. Coburg totiž prenajal poľovné právo na majetkoch spišského biskupa v okolí Hranovnice a neskôr poľoval aj v muránskych revíroch. Vojtech Kováč bol jeho osobným jágrom v rokoch 1934

–1943. Práve on organizoval všetky poľovačky a sprevádzal cára a jeho hostí.

Prehliadka expozície končí v pracovni F. Coburga. Je to priestranná miestnosť s oblúkovým veľkým oknom, pred ktorým je umiestnený jeho pracovný stôl s pekným výhľadom na muránsku prírodu. Tá mu tak počarila, že tu začiatkom 20. storočia začal stavať kaštieľ a chcel v ňom stráviť starobu.

V súčasnosti tento výhľad zacláňajú staré stromy, ktoré ešte sadil sám cár. Interiér pracovne dopĺňajú malé obrázky na stene, akvarely húseníc a motýľov od nemeckého autora, pedagóga, umelca a prírodovedca Arna Müllera, ktorý začal pracovať u F. Coburga ako 18-ročný študent. Ferdinand mu zveril svoje prírodovedné zbierky v Coburgu. Do druhej svetovej vojny podnikal Arno Müller spolu s F. Coburgom mnohé študijné cesty do zahraničia. Pre Ferdinanda zhotovil približne 150 akvarelov kvetín a motýľov (časť týchto akvarelov je v zbierkovom fonde Múzea vo Svätom Antone). Interiér miestnosti dopĺňajú portréty F. Coburga a mnohé rodinné fotografie a rodostrom

coburgovského rodu. V strede pracovne je veľký oválny stôl so stoličkami, kde si návštevníci môžu sadnúť a na záver prehliadky expozície pozrieť zaujímavý filmový dokument *Panovník prírodovedec*, mapujúci prírodovedné a cestovateľské záľuby tohto výnimočného človeka. Film je výstupom dlhodobého projektu pracovníkov múzea

vo Svätom Antone *Po stopách Ferdinanda Coburga*.

Pri otvorení expozície boli prítomní aj pamätníci, ktorých spomienky oživil túto výnimočnú atmosféru. Jedným z nich bol 84-ročný pán Emanuel Pechovič, žijúci v Revúcej. Ako malý chlapec žil 12 rokov vo Francúzsku, kde jeho rodičia odišli za prácou v roku 1925. Po dvanástich rokoch sa však vrátili naspäť do Červenian. Malý Emanuel vedel dobre po francúzsky, čo na cára pri stretnutí tak veľmi zapôsobilo, že mu istý čas platil štúdiá na priemyslovke. Ďalej sme sa dozvedeli, že cára vždy tunajšie ženy a deti obdarovávali kytičkou poľných kvetov, za čo vždy dostali od neho nejakú finančnú odmenu. Deti sa radovali, keď cár prechádzal na aute horehronskými dedinami, pretože mnohé z nich vtedy videli automobil prvý raz. Sú to zážitky, ktoré sa z pamäti tunajších starých ľudí ani po rokoch nevytratili.

Účelom zriadenia tejto expozície bolo zmysluplne využiť budovu Poľovníckeho zámočku pre dobrú vec, a tým priblížiť výnimočnú osobu F. Coburga v tunajšom kraji. Muránske panstvo patrilo Coburgovcom od roku 1826. Prekrásny kraj mali Coburgovci veľmi radi a chodili sem za oddychom a poľovačkami. Okrem toho je to oblasť Slovenska s naozaj výnimočnou faunou a flórou, ktorá F. Coburga ako prírodovedca tak veľmi vábila. Nemenej dôležité je aj to, že v tejto oblasti mali Coburgovci rozsiahle podnikateľské aktivity a zanechali tu aj mnohé kultúrne pamiatky.

Expozíciu prevádzkuje OLÚP n. o. Predná Hora, ktorý predpokladá tri etapy sprístupnenia. V prvej etape bude expozícia sprístupnená všetkým pacientom OLÚP, ich rodinným príslušníkom a návštevníkom socioterapeutických klubov. V druhej etape školám a v tretej by mala byť expozícia sprístupnená širokej verejnosti. Tretia etapa je však podmienená získaním ďalších finančných zdrojov na prevádzku a obnovu Poľovníckeho zámočku.

Sieň elektrických výbojov

Libuša Göözová – Jozef Roman
Slovenské technické múzeum, Košice

Hall of Electric Discharges

After five-year intensive work and scholarly research has the Slovak Technology Museum in Košice offered to its enthusiastic audience interested in history of technological development a unique possibility to get acquainted with essential principles of electrostatics and the technology of high voltage by the means of permanent exhibition. Number of dynamic shows, experiments, space for interactivity and, first of all, an appealing topic, have predestined this exhibition to success not only among the occasional museum visitors. Except of the classical museum interpretation, e. g. exhibiting authentic objects, the specific topic has required also a specific approach to professional museum activities preceding creative work upon a permanent exhibition.

Nakoľko technika je zaujímavá hlavne v dynamickej forme, v Slovenskom technickom múzeu v Košiciach (STM) je trvalý záujem vytvoriť pútavú, ale hlavne dynamickú expozíciu. Takúto predstavu môže naplniť aj technika vysokých napätí. Umožňuje vytvoriť efektné dynamické ukážky, pričom laikom poskytnie zároveň aj akúsi osvetu o elektrických javoch. Takéto a podobné interaktívne expozície už múzeá vo svete aj v okolitých štátoch poskytujú, dávnejšie existujú napr. v Teslovom múzeu v Belehrade.

Múzeá prezentujú historické zariadenia. Použili sme niektoré dobové zbierkové predmety z fondu elektrotechniky, budovaného v STM systematicky cca od roku 1950, vhodné pre zámer vytvoriť dynamickú expozíciu vysokých napätí, ďalšie sú využité v kombinácii s dodatočne na tento účel vyrobenými

zariadeniami. Úloha realizovať plne dynamickú expozíciu s demonštráciami vysokonapäťových efektov však predsa len presahovala možnosti STM, preto sme oslovili v slovenskej akademickej obci uznávaného odborníka z FEI TU, Prof. K. Martona. Pán profesor, ktorý má veľký záujem aj o históriu elektrotechniky, bol našim odborným garantom a mal niekoľko skvelých nápadov.

Veľmi povzbudivé pre nás bolo, že už na počiatku nášho snaženia sme mali aj nesmierne šťastie. Podnik VSE, a. s. nám daroval dva vyradené 110 kV prístrojové transformátory napätia. Ako však teraz ďalej? Výroba ďalších takýchto špecifických zariadení bola v našich podmienkach nerealizovateľná. V dnešnej dobe nesúcej sa v znamení „všetko je na webe“, aj nám veľmi pomohol internet. Objavili sme tam nielen informácie, ale aj kontakty na nadšencov pre vysokonapäťové zariadenia – teslistov, medzi ktorými bol aj výrobca veľkých a výkonných vysokonapäťových zariadení zo SOBA Lasers, s. r. o. v Hlohovci, Ing. J. Sochor. Po vyprofilovaní pracovnej skupiny zloženej z múzejníkov, akademika a človeka z praxe, sa naša práca na tvorbe expozície už začala pomerne rýchlo rozbiehať a pribúdali nielen zariadenia, ale aj nápady pre obsah podstaty našej expozície – dynamické ukážky.

Posmelení prvými úspechmi sme začali dokonca uvažovať aj o akejsi upútavkovej výstave. Výstavu s názvom *Prajete si blesky?* sme napokon v roku 2005 aj realizovali. Bola to síce len prvotina, ale už vtedy sa bolo na čo dívať. Dnes ju hodnotíme ako provizórnu pre-

zentáciu ukážok možností Teslových transformátorov rôznych prevedení a výkonov s Faradayovou kliečkou, Lichtenbergových obrazcov, trecích elektrík a Jacobových rebríkov. Odozva z radov návštevníkov bola až priveľmi pozitívna. To nás inšpirovalo rozvíjať túto tému a pokračovať v úsilí predstaviť tému techniky vysokých napätí ako stálu expozíciu.

V rámci tejto tematiky, no najmä v snahe získať čo najväčší prehľad a najviac skúseností z danej oblasti, sme v roku 2006 v spolupráci s TU Košice pripravili spomienkový medzinárodný vedecký seminár pri príležitosti 150. výročia narodenia Nikolu Teslu. Samozrejme seminár bol spojený aj s dynamickými ukážkami činnosti prototypov Teslových prevratných vynálezov. Mal veľmi priaznivú odozvu medzi elektrotechnikmi.

Exponáty v Sieni elektrických výbojov: v popredí plazmový stĺp a plazmová guľa na princípe Teslovho transformátora

Aj rok 2007 pokračoval v tomto duchu. V SNM v Bratislave bola prezentovaná medzinárodná výstava *Nikola Tesla – Človek, ktorý rozsvietil svet*. Túto dynamickú výstavu z Chorvátska sme doplnili zbierkovými predmetmi z fondu elektrotechniky STM, a to aj funkčnými modelmi vyrábanými pre nami zamýšľanú expozíciu. Návštevnosť výstavy predstihla všetky očakávania, dokonca prezentácia tejto výstavy bola na základe pozitívneho ohlasu predĺžená. Následne bola prezentovaná aj v STM v Košiciach, kde sa záujem návštevníkov o múzejnú prezentáciu aj takejto témy potvrdil.

Ďalšou našou aktivitou s pomerne dobrým ohlasom, najmä v radoch stredoškolskej mládeže a medzi konštruktérmi teslových cievok bola realizácia podujatia *Teslathon Košice 2007*. Na tejto akcii sa výrobcovia zariadení pre nami pripravovanú expozíciu prezentovali ohurujúcim predstavením *Tesla-*

show. Bola to skvelá ukážka odvahy, no najmä vedomostí z problematiky vysokých napätí, aktérov asi dvojminútových demonštrácií funkcie Teslových transformátorov. Počas ukážok Ing. M. Bachratý zo SOBA Lasers s. r. o. oblečený v drôtenom obleku, teda v akejsi „súkromnej Faradayovej klietke“, odolával dvojmetrovým výbojom z Teslovho transformátora s napätím 2 MV. Z tejto ukážky má STM unikátny videozáznam.

Za sústavného priania šťasteny, veľkého záujmu priateľov múzea a potrebnej náležitej podpory vedenia STM sme sa v roku 2008 postupne prepracovali až k realizácii samotnej expozície s názvom *Sieň elektrických výbojov*. Na umiestnenie tejto expozície boli vyhradené vhodné priestory. Medzitým sme do zbierkového fondu nadobudli ďalšie exponáty, samozrejme opäť dynamické. Ako zapálení nadšenci pre dobrú vec sa ukázali aj Ing. S. Šprinc,

projektant z fy Energoprojekt s. r. o. v Košiciach a Ing. I. Melicherčík, výtvarník z fy Modes Košice. Expozícia teraz tvorí celok s malou rezervou na jeden až dva exponáty na doplnenie v blízkej budúcnosti. Má čo povedať našej mládeži, hlavne z radov stredoškóľakov. Kladie si za cieľ pútavou formou doplniť ich vedomosti z elektrotechniky, ako aj poznatky o významných elektrotechnikoch v historickom vývoji tohto odbo-ru. Z dynamických ukážok, okrem už spomínaných exponátov, iste zaujme aj plazmová guľa s priemerom 90 cm, plazmový stĺp, Jacobove rebríky, Kolumbovo vajce i lifter, čiže jav elektrostatickej levitácie.

Sprístupnením expozície však akvizičná činnosť zameraná do oblasti techniky vysokých napätí nekončí. Neuzatvárame túto zbierku, keďže aj vývoj v tejto oblasti stále napreduje.

Foto: B. Cisár

Bardejovský Betlehem z roku 1914

František Gutek
Šarišské múzeum, Bardejov

The Bardejov 1914 Christmas Crèche

The 2008–2009 anniversaries of the end, and the outset of WWI respectively, are a good occasion to remember the events in Bardejov and Northeast Slovakia, a region affected by the military operations at that time. During the Christmas 2008, the Šariš Museum in B. opened an exhibition of the Bardejov 1914 Christmas Crèche named after the Russian Army General Svetozar Boroyevitch de Bojna (1856–1920), which is one of the exhibition's most outstanding objects owing to WWI its origin.

V roku 2008 sme si pripomenuli 90. výročie ukončenia vojny, v dejinách prvej s prívlastkom „svetová“. Padlo v

nej takmer 10 miliónov ľudí, 20 miliónov bolo zranených a spôsobila obrovské materiálne škody. V roku 2009 bude 95 rokov od jej vypuknutia. Túto vojnu už v jej prvej fáze tvrdo pocítilo aj severovýchodné Slovensko, pretože boje medzi rakúsko-uhorskou a ruskou armádou sa koncom novembra 1914 presunuli z poľskej strany na južné svahy Karpát. Silný útok Rusov bol úspešný a 30. novembra vtiahli do Zborova.

Začiatkom decembra 1914 sa frontová línia posunula na juhu až za Bardejov, do Bartošovskej kotliny medzi obce Kľušov a Kobyly. Bardejov 1. decembra obsadilo ruské vojsko a jeho veliteľ generál Alexej Alexejevič Brusilov, neskôr (1917) najvyšší veliteľ ruskej armády, sa ubytoval vo vtedy prázdnej rímskokatolíckej fare. Na evanjelickej

fare sa zhodou okolností ubytoval iný dôstojník ruského vojska, Slovák Vladimír Hurban, syn Svetozára Hurbana – Vajanského (KRPELEC 109–112).

Ruská okupácia mesta však netrvala dlho. Už 8. decembra začala silná protiofenzíva rakúsko-uhorskej armády a Rusi boli nútení stiahnuť sa do Karpát na súčasné slovensko-poľské hranice. Plánu preraziť cez Karpaty a postúpiť ďalej na juh sa však nevzdávali, čo sa ukázalo už v marci a apríli 1915. Po ústupe Rusov sa do Bardejova spolu s rakúsko-uhorskou armádou vrátila časť obyvateľstva, predtým evakuovaného do bezpečnejšieho vnútrozemia. Zavítal sem aj hlavný veliteľ tejto časti frontu, generál Svetozár Borojevič de Bojna (1856–1920), podobne ako predtým Brusilov za 44 dní bardejov-

ského pobytu ubytovaný v rímskokatolíckej fare.

Cez Vianoce pripravilo rakúsko-uhorské vojenské veliteľstvo vo veľkej dvorane hotela Hungária (po vojne Republika) vianočnú slávnosť. Na slávnosti zaspieval príležitostný spevácky zbor s veľkým nadšením krásnu melódiu *Stille Nacht, heilige Nacht* (Tichá noc, svätá noc). Zhromaždená spoločnosť sa zabávala aj napriek silnej kanonáde, otriasajúcej oblokmi slávnostnej dvorany. Delá z niekoľkokilometrovej vzdialenosti pripomínali, že mesto Bardejov práve prežíva svoje najkritickejšie dni tejto vojny.

V dvorane pod skvelo ozdobeným obrovským vianočným stromom stál Betlehem, skupina akvarelových postáv v drevenej skrinke s rozmermi 108 x 82 x 38 cm, ktorú namaloval Richard Assmann, umelecký maliar a ilustrátor nemeckého časopisu *Leipziger Illustrierte Zeitung*. Tento tzv. *Borojevičov Betlehem* sa neskôr dostal do Šarišského múzea prostredníctvom bardejovského rímskokatolíckeho farára-správca múzea, Gejzu Žebráckeho, ako dar generála Borojeviča pri odchode z Bardejova. Betlehem sa stal známym z literatúry o svetovej vojne a dnes predstavuje v zbierkovom fonde ŠM jeden z najvýznamnejších exponátov z čias 1. svetovej vojny. Okrem neho sú tam uložené aj ďalšie vzácne pamiatky, napr. ruské vojenské zbrane (šable a pušky), ozdobné vázy, ktoré vytepali neznámi vojaci z prázdnych veľkokalibrových nábojnic, alebo zaujímavá dokumentačná pohľadnica Sňatie zvonov z františkánskeho kostola v Bardejove z roku 1916. Od pamätných Vianoc 1914 a spomínanej slávnosti s Betlehemom sa datuje zrod vzájomnej úcty a zdá sa, aj úprimného priateľstva generála Borojeviča a bardejovského katolíckeho fa-

rára Žebráckeho. Dokumentujú to tri korešpondenčné karty, zachované v ŠM, ktoré poslal Borojevič do Bardejova koncom roku 1915, v roku 1917 a v októbri 1918. Pri príležitosti oboch výročí sprístupnilo ŠM Borojevičov Betlehem širokej verejnosti. Prezentácia sa uskutočnila v adventnom a vianočnom období roka 2008 vo vstupných priestoroch umeleckohistorickej expozície múzea na bardejovskej Radnici.

Borojevičov Betlehem z roku 1914 nepredstavuje z hľadiska náročnosti vyhotovenia nič mimoriadneho, avšak z hľadiska historického je veľmi vzácnym dokumentom o nedávnej minulosti Bardejova. V zbierkovom fonde ŠM patrí k najzaujímavejším predmetom z čias 1. svetovej vojny aj preto, že v sebe ukrýva paradox. Betlehem ako taký je totiž celým svojím charakterom zameraný na pokoj, lásku medzi ľuďmi, na mier, ale tento jediný exemplár je tak trochu aj dokumentom o vojne. Informácie o okolnostiach vzniku a prezentácie tzv. Borojevičovho Betlehemu zachytil G. Žebrácky, bardejovský farár a dlhoročný správca Šarišského župného múzea v jeho Hlavnej prírástkovej knihe. Betlehem je tam zapísaný pod

prírastkovým číslom 1622/1906 a inventárnym číslom H 839. Je umiestnený v skrinke z ihličnatého dreva, zhotovenej pravdepodobne neznámym miestnym stolárom. Všetky časti tradičného vianočného výjavu sú vytvorené z papiera a vkusne vymalované vodovými farbami. Vystrihnuté siluety osôb, zvierat i častí pozadia autor upevnil individuálne v priestore a vytvoril tak ilúziu trojrozmernosti. Tajomnú atmosféru noci sa mu podarilo dosiahnuť umiestnením modrého priesvitného papiera na otvorenú časť zadnej steny skrinky. Želaný efekt sa dostavil jej podsvietením.

Stav pamiatky bol po mnohých desaťročiach uloženia v depozitári múzea žalostný. Veľmi poškodené bolo najmä pozadie výjavu. Celkové očistenie, konzervovanie a čiastočné reštaurovanie Borojevičovho Betlehemu uskutočnil v roku 2008 reštaurátor ŠM Pavol Tarasovič a umožnil tak jeho aktuálnu prezentáciu.

LITERATÚRA

KRPELEC, B.: Bardejov a jeho okolie dávno a dnes. Martin 1935

Foto: Archív ŠM Bardejov

Borojevičov
Betlehem

Dve viedenské výstavy o Wiener Werkstätte

Zuzana Francová
Múzeum mesta Bratislavy

Two Viennese Exhibitions on Wiener Werkstätte

At the end of year 2008 Austrian Vienna celebrated centenary of G. Klimt and his legendary Kunstschau 1908 by an exhibition installed in showrooms of Unteres Belvedere (October 10, 2008 until January 18, 2009).

At the same time (until February 22), the Vienna History Museum organized in cooperation with Neue Galerie in New York chamber exhibition devoted to jewels from period 1903–1920, named Glanzstücke. Emilie Flöge und der Schmuck der Wiener Werkstätte including about 40 original jewels.

Bezosporu jednou z najvýznamnejších a verejnou najnavštevovanejších kultúrnych udalostí jesene 2008 sa vo Viedni stala výstava kresieb a obrazov Vincenta Van Gogha v Albertíne. Trochu

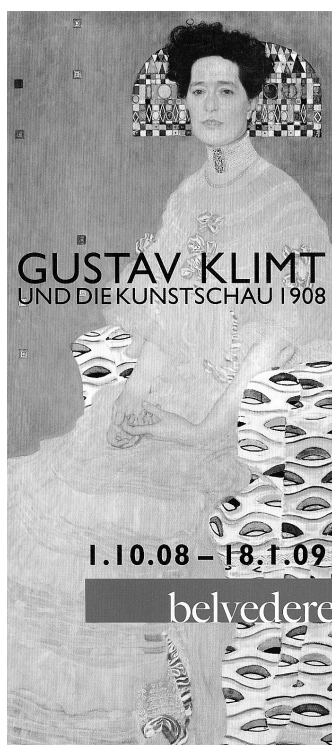
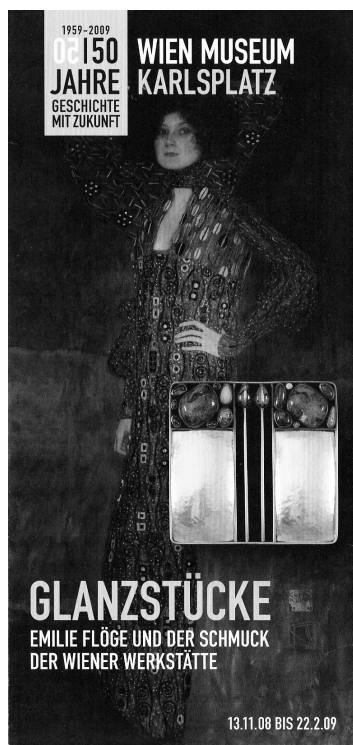
v tieni tohto veľkolepého výstavného projektu zostali dve čiastočne súbežne sa konajúce výstavy súvisiace s jednou z najvýznamnejších kapitol stredo-európskej výtvarnej kultúry počiatku 20. storočia – hnutím Wiener Werkstätte.

Okrúhle 100. výročie konania legendarnej výstavy skupiny výtvarných umelcov okolo Gustava Klimta (1862–1918), ktorí sa odštiepili od secesného hnutia, aby ukázali svoje vlastné predstavy o umeleckom diele ako *Gesamtkunstwerku* – sa stalo podnetom na usporiadanie výstavy s názvom *Gustav Klimt und die Kunstschau 1908*, inštalovanej v priestoroch Dolného Belvederu od 1. októbra 2008 do 18. januára 2009. Široko koncipovaná výstava obrazov, plastík, grafík, plagátov, divadelných návrhov a predmetov umeleckého remesla priniesla tiež bohatý dokumentačný materiál o výstavnom podu-

tišek Kupka a u nás menej známi Carl Moll a Max Oppenheimer. Pre zaujímavosť: súčasťou tohto areálu bol okrem letného divadla a záhradných plôch aj malý cintorín.

Najpútavejšou časťou výstavy boli tri do originálnej podoby zrekonštruované miestnosti tejto výstavy, ktoré návštevníkom aspoň čiastočne sprítomňovali jej atmosféru. Bola to predovšetkým miestnosť č. 50 so špičkovými umeleckoremeselnými artefaktmi popredných protagonistov Wiener Werkstätte, inštalovanými v pôvodných do steny zabudovaných skriňových vitrínach, miestnosť č. 10 s kolekciou priamo na steny nalepených dobových plagátov, ako aj priestor č. 22 vytvorený Kolumanom Moserom, kde sa nachádzali hlavné diela G. Klimta, vrchol vtedajšej prehliadky. Tu bol vystavený aj známy Klimtov Bozk (1907/8), galéria v Belvederi ho hneď vtedy kúpila do svojich zbierok.

Komornú výstavu s názvom *Glanzstücke. Emilie Flöge und der Schmuck der Wiener Werkstätte*, do 22. februára 2009 sprístupnenú v centrálnej budove viedenského mestského múzea na námestí pri kostole sv. Karola Boromejského, pripravilo mestské múzeum v spolupráci s Neue Galerie v New Yorku. Na tejto historicky prvej prezentácii šperkárskej tvorby umelcov Wiener Werkstätte bolo vystavených asi 40 kusov originálnych šperkov (brošne, náhrdelníky, prívesky a diadémy) z rokov 1903–1920. Ich spoločným znakom bola pôsobivá kombinácia vzácnych kovov a pestrofarebných polodrahokamov. Všetky sa vyznačovali vysokým stupňom umeleckého majstrovstva. Viaceré z týchto unikátov, požičaných z verejných aj súkromných zbierok

v Rakúsku aj USA, bolo možno vidieť vôbec prvý raz. Ich tvorcami boli známe osobnosti hnutia Wiener Werkstätte: Josef Hoffmann, Kolo Moser, Dagobert Peche, ale aj Eduard Wimmer-Wisgrill a Carl Otto Czeschka. V centre pozornosti výstavy bola osobnosť Emilie Flöge (1874–1952), životná družka G. Klimta. Moderná emancipovaná žena, spolu so sestrami majiteľka vychýreného viedenského módného salónu v dome zvanom Casa Piccola na Ma-

riahilferstrasse 1b, sa ako modelka stala hlavnou propagátorkou týchto šperkov, určených pre lepšie situovanú klientelu.

Okrem vkusne nainštalovaných a výborne osvetlených šperkov na výstave bolo možno vidieť aj početné historické fotografie a najmä vzácne kresbové návrhy šperkov, umožňujúce sledovať dobové štýlové premeny v rámci tohto odvetvia a najmä individuálny prínos jednotlivých tvorcov. Vedľa seba sa tak

ocitli vo svojej dobe radikálne moderné strohejšie šperky geometrizujúceho charakteru navrhnuté J. Hoffmannom a extravagantné šperky až barokizujúcich tvarov D. Pecheho.

Ako býva v zahraničí samozrejmosťou, k obom popísaným výstavným projektom vyšli obsažné reprezentatívne publikácie s bohatou obrazovou dokumentáciou, ostávajúce nadčasovým svedectvom.

Výstava Bionika

Dana Šubová

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš

Exhibition of Bionics

In 2008, the Slovak Museum of Environmentalism and Speleology realized the exhibition elucidating similarities between construction and shaping of plantary and animal organisms or their parts and the technological devices such as parachute, airplane and torpedo.

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva po dlhšej (trojročnej príprave) konečne v roku 2008 zrealizovalo výstavu, približujúcej návštevníkovi podobnosť stavby tel živých organizmov a rastlín a ich častí (krídlo, plutva, semeno, plod) s technickými zariadeniami ako napr. padák, lietadlo, torpédo. V tejto výstave pod názvom *Bionika* návštevník môže pochopiť, že človek nevymyslel v dejinách ľudstva nič, čo by tu v prírode už nebolo, ale len rozvinul mnohé princípy fungovania pohybu do technických objavov a dokázal ich zdokonaľiť.

Časť výstavy je venovaná aj princípu pohybu vo vodnom prostredí a jeho využitiu v technike. Napr. chobotnice a sépie využívajú pri pohybe vo vode princíp akcie a reakcie. Chobotnice nasávajú vodu ústami do zvláštnej komory a jej prudkým vystreknutím pomo-

cou silných svalov cez otvor menšieho priemeru dosahujú zrýchlenie, ktoré im umožní bleskovo uniknúť nepriateľovi alebo naopak, bleskovo zaútočiť na korisť. Odporovanie princípu pohybu využíva technika aj pri konštrukcii tryskového pohonu stíhačiek a ponoriek, kde sa zohľadnil aj hydrodynamický tvar tela vodných živočíchov (rýb a drsnokožcov) a štruktúra povrchu zabraňujúca vytváraniu vírov. Používanie plutiev bolo odporované a využité pri konštrukcii kormidiel vodných plavidiel pre udržiavanie smeru, ale aj vyvinutie rýchlosti ako je to napr. u kosatky dravej. Pri konštrukcii ponoriek sa využilo tiež poznanie, že väčšina rýb má plynový mechúr, ktorým regulujú vztlak a tak sa udržiavajú vo vodnom stĺpci. Aj pohyb medúzy využíva princíp akcie a reakcie, jej pohyby nám však pripomínajú otvárajúci a zatvárajúci sa dáždnik. Roztiahnutím sa telo naplní až na 96 % vodou a jej vytlačením sa posúva dopredu.

Zvláštny spôsob rozmnožovania má palma kokosová s plodmi uzavretými v tvrdej škrupine, slúžiacej ako ľahké, trojvrstvové takmer nepotopiteľné plavidlo. Semeno žije až do „vyľodenia“ z výživnej dužiny kokosového orecha a zo zásoby tekutín – kokosového mlie-

Púpava

ka. Je teda prvým prototypom plavidla, vezúceho okrem posádky aj zásoby.

Celá výstava bola venovaná aj využitiu princípu pohybu vo vzduchu, ktorý sa človek snažil napodobniť najskôr v skratke aj v časti diela Leonarda da Vinciho spojeného s technickými konštrukciami prototypov lietacích zariadení, ale aj princípom pohybu vo vnútri našich buniek, odhaleným až v poslednej dobe pomocou techník elektrónovej mikroskopie. Autormi pôsobivej prenosnej výstavy (16 panelov) sú pracovníci Oddelenia ochrany prírody a jaskyniarstva (RNDr. A. Benová, Ing. M. Hatinová, Doc. RNDr. D. Šubová, CSc. a Ing. K. Urbanová) a možno si ju zapožičať v SMOPaJ. Autormi grafickej úpravy sú Ing. J. Goralski a RNDr. D. Lepišová. Na odbornej spolupráci sa podieľalo STM v Košiciach.

Kontakt: www.smopaj.sk; staronova@smopaj.sk; subova@smopaj.sk

Mytologické a kresťanské príbehy v umení 19. storočia zo zbierok múzeí SNM

Barbora Pekáriková
SNM-Etnografické múzeum, Martin

19th C. Fine Art Mythological and Christian Motifs in the SNM Collections

The exhibition and publication project results from a long-term cooperation of its authors Marta Herucová (Slovak Academy of Sciences) and Mária Novotná (SNM-Spiš Museum). It systematically treats the 19th C. SNM fine art collections within the European context. The project documents the degree of recognition of the 19th C. art and poses several specific problems. From the professional viewpoint, it substantially supplements and expands the perception of artistic and historical heritage of the 19th C. art.

Výstavno-publikačný projekt *Kresťanské a mytologické príbehy v umení 19. storočia zo zbierok Slovenského národného múzea* prezentovaný v SNM v Martine je jedným z reprezentatívnych výstavných podujatí realizovaných pri príležitosti *Roka Andreja Kmeťa*. Projekt v autorskej koncepcii Marty Herucovej a Márie Novotnej je výsledkom dlhodobejšej odbornej spolupráce Slovenskej akadémie vied a SNM. Východiskovým momentom bol projekt odborného systematického spracovávanía výtvarných diel umenia 19. storočia zo zbierok SNM-Spišského múzea v Levoči a v jeho rámci sa autorky zamerali na interpretáciu náboženských a mytologických motívov v umení 19. storočia. V roku 2007 realizovali rovnomennú výstavu zo zbierok SNM-Spišského múzea v Levoči a pri reinstalácii tejto výstavy v Martine zároveň rozšírili študijný materiál a začreli do bohatého zbierkového fondu aj iných múzeí SNM. K realizácii reprezentatívnej výstavy,

v podobe, v akej ju bolo možno vidieť v Martine, prispeli výpožičky z múzeí SNM-Historického múzea v Bratislave, Múzea Červený Kameň, Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, Múzea Bojnice, Múzea bábkarských kultúr a hračiek Modrý Kameň, Múzea Betliar, a samozrejme Spišského múzea v Levoči a SNM v Martine.

Výstava sa v základnom obyse ideovo, ale aj priestorovo členila na mytologické príbehy, témy z dejín antického Grécka, Ríma a náboženské (starozákonné a novozákonné) námety, vzájomne sa prelínajúce v interpretácii ich dejinného významu. Oživenie antického umenia, podnieteného vedeckým štúdiom a historickými objavmi už predchádzajúceho storočia, pri nieslo estetické teórie, ktoré sa v umení 19. storočia premietli na jednej strane v bezprostrednom preberaní mytologických tém (časté motívy Venuše, Diany, Hermesa atď.), na strane druhej v štylizácii osôb do podôb antických hrdinov, obľúbené bolo zobrazovanie dám ako Dián, napr. *Eugénia Édeskúthy ako Diana, neznámy autor podľa Jozefa Czauczika, 1840*, spodobenie dám ako múz, *Neznáme šľachtičné ako múzy, Barbara Kraffová, okolo 1800* alebo v interpretovaní udalostí antického Grécka (Trójska vojna), antického Ríma (Založenie Ríma), ktoré mohli prebiehať aj v opačných interpretačných súvislostiach, napr. v diele *Hermann po boji v Teutoburskom lese od Angeliky Kauffmannovej*, podnietené vplyvom francúzskej revolúcie. Na výstave je prezentovaná kópia diela A. Kauffmannovej od autorky Helene Leisserovej, 1870–1914.

S rozsahovo menej zastúpeným

množstvom diel s antickou tematikou korešpondovali diela s náboženskými motívami, tematicky členené podľa toho, ako sa v priebehu 19. storočia výtvarne a významovo vyprofilovali. Aj podľa výstavnej prezentácie jednotlivých tém si bolo možno vytvoriť predstavu, aký ohlas našli vo výtvarnom umení. Na jednej strane diela so zobrazeniami svätých, uctievanie ktorých na Slovensku nemalo tradíciu (napr. sv. Kunigunda, sv. Expeditus), či témy výrazne dominujúce vo výtvarnom umení 19. storočia. Zo škály používaných príbehov, ktoré najviac podnietili obrazotvornosť umelcov sa popri starozákonných témach, napríklad Mojžiša vyvádžajúceho izraelský národ z egyptského zajatia s najčastejšie spodobovaným motívom – *Mojžišov zázrak s vodou, Neznámy autor, 1850–1880*, kvantitatívne vymaňujú novozákonné príbehy kristologického a mariánskeho cyklu. Sú tu zastúpené viaceré kópie podľa starších predlôh, napr. Raffaella Santiho, Murilla, Rembrandta van Rijna atď.

Druhú tematickú rovinu predstavujú výjavy zo života svätcov často sa vyskytujúcich vo výtvarnom umení 19. storočia – od najstarších kresťanských svätcov, apoštolov sv. Petra a Pavla, sv. Kataríny Alexandrijskej, sv. Barbory, sv. Martina z Tours, stále populárnych stredovekých svätcov – sv. Antona z Padovy, sv. Jána Nepomuckého, sv. Alžbety Uhorskej, mladších barokových svätcov – sv. Karola Boromejského. Autorky zaradili do výberu ikonograficky ojedinelý obraz s motívom atentátu na sv. Karola Boromejského – *Jozef Czauczik, Sv. Karol Boromejský, 1847*. Diapazón uvedených svätcov v umení 19. storočia ideologicky dopĺňajú časté

zobrazenia sv. Cyrila a Metoda ako dôsledok významnej historickej udalosti, 1000. výročia ich príchodu na naše územie – *Jozef Božetech Klemens, sv. Cyril a Metod, 1876*. Kresťanské umenie vrcholí v posune do kresťanského žánru, ľúbivých diel, častých produktov najmä juhotirolských dielní.

K zaujímavým a ojedinelým dielam zastúpeným aj na výstave patria diela nazarénov. Romantické umenie, ktoré malo byť predovšetkým synonymom citov, prinieslo právom zanietenosť stredovekej zbožnosti, ktorá sa premietla do tvorby nazarénov. Ide predovšetkým o výnimočný obraz sv. *Kataríny Alexandrijskej*, autorom ktorého je *Johann Evangelist Scheffer von Leonhartshoff, 1814–1822*. Vplyv nazarénov sa dotkol i tvorby Františka Tkadlíka, Ludvíka Jadrníčka alebo tvorby Josefa Führicha.

Výstava bola výnimočná a ojedinelá práve rozsahom a formou spracovania mytologických a biblických námětov umenia 19. storočia, podaných v širšom dobovom kontexte. Súčasťou jej projektu bol i publikačný výstup – katalóg tematicky členený v súlade s členením výstavy. Príbeh prerozprávajú v časti legendy rozoberajú autorky v časti addenda z ďalších ikonografických aspektov. Záver katalógu obsahuje menoslov umelcov s odkazmi. Katalóg významne tematicky i rozsahovo dopĺňa výstavný výber diel, čo je pochopiteľné z viacerých dôvodov, napríklad inštalačných, expozičných, priestorových atď.

Výber diel z majetku múzeí SNM dokumentuje bohatosť jeho zbierkových fondov, napriek tomu by výpožičky aj z ďalších múzeí a galérií určite prispeli k dôkladnejšej komparácii nielen zýtvarného, ale aj historického hľadiska, napríklad z okruhu spomínaných nazarénov. Platí to aj v prípade diel s mytologickou tematikou, často pochádzajúcich pôvodne z majetkov bývalých šľachtických rodov, čomu môžeme vďačiť za to, že sa tento fond na Slovensku vôbec prezentoval a zachoval, keďže ako nám dokladajú dejiny umenia 19. storočia na dnešnom území Slovenska,

výtvarná tvorba sa tematicky zameriavala prevažne na uspokojenie záujmov meštianstva a inteligencie. Tieto vrstvy dávali prednosť predovšetkým portrétnej maľbe, krajinomaľbe, zátišiu, žánru alebo naplneniu dopytu po náboženských dielach zaradených do interiérov kostolov – výstavne zastúpení umelci spišského okruhu.

Výstavný a publikačný projekt priniesol viacero špecifických problémov umenia 19. storočia, pre ktoré je typická existujúca rozmanitosť starých tradícií s novými často protikladnými tendenciami. Diela však disponujú historicky výpovednou a výtvarnou hodnotou a i napriek tomu, že mnohé vznikli vplyvom predlôh z predchádzajúcich období, kopírovali sa samozrejme aj súdobí majstri, 19. storočie významne prispelo k obohateniu ikonografického stvárnenia používaných motívov.

Z odborného hľadiska je projekt doplnením chýbajúcej časti štúdia umeleckohistorického odkazu umenia 19. storočia, jeho krajinárskej a portrétnej maľby. Okrem zaujímavých odborných

štúdií upozornili autorky zároveň na problém nesystematického spracovania umenia 19. storočia v zbierkovom fonde múzeí, navyše často mylne interpretovaného. Výstava mala všetky predpoklady osloviť nielen odborné, ale i široké kultúrne publikum, pretože práve uňho môže v mnohom zmeniť a nasmerovať model vnímania umenia 19. storočia. Tento nemožno dobre interpretovať bez poznania umeleckých a historických súvislostí, ktoré projekt podáva. Vybratá tematika mytologických a biblických námětov, na prvý pohľad sa javiacich ako výrazových protikladov, je len jednou z charakteristických protikladných tendencií doby. Samozrejme týchto je omnoho viac a netýkajú sa len námětovej škály, ale aj vyjadrovacích prostriedkov umeleckých smerov 19. storočia.

B. Krafftová,
Neznáme šľachtické ako múzy, okolo 1800, olej na plátne, 120 x 180 cm, Múzeum Červený Kameň

Foto: autorka

Výstava

Gerulata – rímsky vojenský tábor v Rusovciach

Magdaléna Pichlerová
Bratislava

Gerulata – the Roman Military Camp in Bratislava-Rusovce

In December 2008 and January 2009, the Christian League for Help to Mentally Affected in cooperation with the SNM – Archeological Museum and the Bratislava City Museum organized the small, but extraordinary exhibition named Gerulata – the Roman Military Camp in Bratislava-Rusovce. The exhibition on 16 exterior and interior panels completed with exhibits and photographs showed the process and results of archeological excavations in years 1888–1889, 1942–1943, 1949, 1961, 1964–until nowadays on this unique site, being part of the significant Roman military camps system (Limes Romanus) not only within present territory of Slovakia, but also in the wider Central Danubian area.

Pri príležitosti 800. výročia prvej písomnej zmienky o Rusovciach pripravila Kresťanská liga pre pomoc mentálne postihnutým na Slovensku sídliaca v Rusovciach v spolupráci so SNM-Archeologickým múzeom a Múzeom mesta Bratislavy výstavu *Gerulata – rímsky vojenský tábor v Rusovciach*. Túto verejnosti sprístupnili od 10. decembra 2008 do 31. januára 2009 v spoločensko-výstavnej miestnosti v budove usporiadateľa v Rusovciach na Kováčovej ulici č. 85.

Výstavná akcia sa realizovala v dvoch rovinách. Interiérovú časť krátkodobého charakteru dopĺňa stála exteriérová časť. Skladá sa z dreveného rozmerného pútača so strieškou na

spôsob portálu rímskeho domu (námet J. Škott). Umiestnený je pri vchode do areálu Humanitného centra Kresťanskej ligy pre pomoc mentálne postihnutým na Slovensku a cestnou komunikáciou tak, že je čitateľný pre okoloidúcich. Na jednej strane pútača stručný text informuje o výkopoch Magyar Nemzeti múzeum (Maďarského národného múzea) v Budapešti v rokoch 1942–1943 a o archeologickom výskume SNM-AM v Bratislave, ktoré v tomto priestore v rokoch 1974–1977 preskúmalo časť výrobného strediska. Odkryli sa pece na pálenie vápna a te-

hál, ktoré súviseli s výstavbou kastela v 2. storočí n. l. V týchto miestach bol aj ranokresťanský cintorín (10.–11. stor.), na ktorom sa odkrylo okolo 80 kostrových hrobov prvých „Rusovčanov“, pochovaných ešte pred písomnou zmienkou z roku 1208. Na druhej polovici pútača je situačný plán budovy s náleziskami a fotografia odkrytej kamennej pece na vypaľovanie tehál. Cestou od pútača k výstavnej miestnosti sú ešte dve informačné tabule v miestach preskúmanej tehlovej pece s roštom a kamennej pece, s krátkym textom priamo na mieste ich nálezu. Cieľom krátkodo-

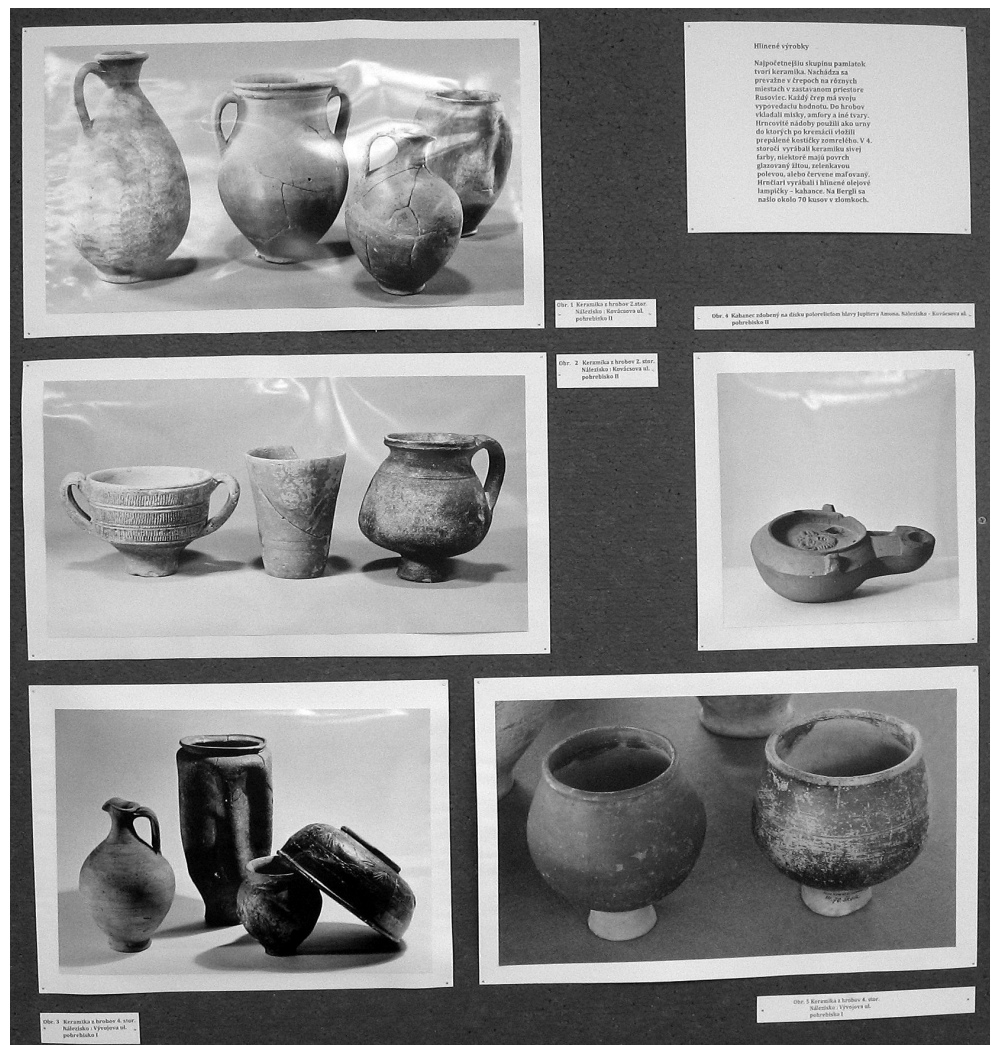
Rusovce,
Kováčsova
85 – tabuľový
pútač priamo
v miestach
výskumu
rímskych
výrobných
objektov

bej výstavy bola informácia o dejinách, o vojenskom tábore rozpestierajúcom sa zväčša v zastavanej časti dnešných Rusoviec. Výsledky archeologických výskumov v trvaní takmer polstoročia (1888–1889, 1942–1943, 1949, 1961, 1964- až do súčasnosti) radia bratislavskú prímestskú časť Rusovce k dôležitým náleziskám doby rímskej nielen na území Slovenska, ale v širšej stredodunajskej oblasti Limes Romanus.

Výstava sa charakterom radila ku klasickému panelovému typu a bola propagačno-informatívnu prezentáciou danej témy, keďže pre priestorové a bezpečnostné dôvody nebolo možno vystaviť originály. Tematické celky na paneloch začali mapou Rímskej ríše za cisára Trajána s vojenskými tábormi na dunajskej časti Limes Romanus. Na ďalších paneloch tábor priblížili kresby scén zo života, informácie o spôsoboch pochovávaní, doklady písma, výzbroje a výstroje z táborevého a predtáborevého priestranstva, obeh peňazí od cisára Vespaziana (69–79) až po Valensa (364–378), fotografie keramiky z 1.–4. storočia n. l., zvýraznené soliternými pamiatkami, ktoré sa do Gerulaty dostali zo Stredomoria, ako amfora na olivy a ďalšie. Po prvý raz sa na výstave prezentovali doteraz nepublikované výrobné objekty (na fotografiách) a spolu s nimi model tehlovej pece s kamennou konštrukciou, ako aj nedávno preskúmaná villa rustica v okrajovej časti Gerulaty.

Hlavné myšlienky o vojenskej Gerulate sa realizovali v obrazoch s krátkym textom na paneloch s hnedým pozadím, pripomínajúcim farbu hliny, v ktorej sa pamiatky našli. Takto sa prezentovala časť pamiatok uložená v depozitároch múzeí a verejnosti málo známych, s výnimkou panela, na fotografiách zobrazujúceho tých obyvateľov Rusoviec, ktorí zachránili rôzne pamiatky a tieto odovzdali do múzeí.

Výstavu dopĺňal reprezentatívny, do červena ladený plagát s hlavnými údajmi o nej, ale na rozdiel od doterajšej múzejnej praxe sú na ňom výrazne uvedené mená jej autorov, čím sa títo

stávajú priamo zodpovední za výstavnú akciu. Výstavu pripravili PhDr. Magdaléna Pichlerová, PhDr. J. Schmidtová a PhDr. J. Škott, aktívny iniciátor, manažer a realizátor oboch jej častí. Na jej realizáciu finančne prispel Bratislavský samosprávny kraj a Kresťanská liga pre pomoc mentálne postihnutým na Slovensku. Na vernisáži sa zúčastnili zástupcovia oboch inštitúcií, riaditeľ MMB PhDr. Peter Hýross, za SNM-AM PhDr. I. Bazovský, starosta mestskej časti Bratislavy-Rusoviec D. Antoš a početní obyvatelia obce. Nakoľko výskumy Gerulaty pokračujú a pri zemných prácach a najmä pri výstavbe nových rodinných domov sa vyskytujú rôzne rímske pamiatky z 1.–4. stor. n. l., žiada sa vydať sprievodný katalóg o Gerulate – rímskom vojenskom tábore v Rusovciach a zdôrazniť, že každá zničená pamiatka

znižuje naše šance rozšíriť poznanie o dejinách Gerulaty. Táto myšlienka sa zdôrazňovala návštevníkom – výstavu si prezreli žiaci bratislavských ZŠ, ako aj z Rusoviec a Jaroviec, žiaci špeciálnych škôl a Domova sociálnych služieb, spolu vyše 600 osôb. Výstava, realizovaná priamo na mieste náleziska a bez vyberania vstupného je príkladom podujatia, aké sa v čase prehlbujúcej ekonomickej krízy zrejme stanú jednou z ťažiskových foriem kultúrno-výchovnej práce, organizovanej krajskými a miestnymi samosprávami.

Gerulata – výber rímskej keramiky

Foto: J. Škott

Výstava

Ľudové náhrobníky
Gemera-Malohontu a Novohradu

Ján Aláč

Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota

**Folk Tombstones
from the Gemer-Malohont
and Novohrad Counties**

In 2008, the Gemer-Malohont Museum in Rimavská Sobota realized a unique short-term exhibition showing most characteristic original shapes and decoration of folk tombstones, some of them reconstructed into original folk polychromy.

Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote (ďalej GMM) v dňoch od 17. 4. – 14. 7. 2008 pripravilo pre návštevníkov výstavu pod názvom *Ľudové náhrobníky Gemera-Malohontu a Novohradu* (komisári boli Mgr. L. Pulišová a Mgr. J. Aláč). Jej nosnou myšlienkou bolo prostredníctvom rozsiahleho fotografického materiálu a trojrozmerných predmetov sprostredkovať materiálovú a tvarovú pestrosť podôb ľudových náhrobníkov, ale i bohatosť na nich vy-

Rekonštrukcia polychrómie náhrobníka z V. Lomu
Foto: autor

užívaných znakov a symbolov v oboch regiónoch.

Ťažisko výstavy spočívalo vo využití fotografického materiálu pochádzajúceho z terénneho výskumu v rokoch 2002–2008. Ten zachycoval náhrobníky hlavne z južnejších obcí Gemera-Malohontu (ďalej G-M): Číž, Drňa, Dubovec, Dúžava, Gemer, Chanava, Jesenské, Širkovce, Šimonovce a Rimavské Janovce. Novohrad (ďalej N) zastupovali dediny v severných častiach kraja: Horný a Dolný Tisovník, Veľký Lom, Polichno, Praha, Červeňany, Ábelová.

Najcharakteristickejším formám náhrobníkov výstava venovala zvýšenú pozornosť a patrili k nim v G-M drevené vyrezávané stĺpy označujúce pôvodne hroby reformovaných. Pre N boli typické kamenné tabule a drevené dosky evanjelikov a. v. V oboch regiónoch sa popri týchto typoch náhrobníkov vyskytovali aj omnoho univerzálnejšie podoby bez striktnosti na konkrétny priestor či konfesiu. Členenie výstavy zodpovedalo základnému typologickému a materiálovému rozdeleniu ľudových náhrobníkov. Dôraz bol aj na výnimočnosti niektorých výsostne regionálnych prvkov a tendencií.

Niekoľko fotografií kamenných náhrobníkov z Novohradu, v ich niekdajšej podobe bohatších o dnes už stratený rozmer polychrómie, bolo graficky upravených do predpokladanej pôvodnej farebnosti. Špeciálne boli vyhotovené repliky troch drevených náhrobných stĺpov z G-M, šiestich drevených náhrobných dosiek a dvoch drevených krížov z N, ktorých podoby sa dodnes zachovali len prostredníctvom fotografií Karola Plicku, Adama Prandu a iných. Originálne náhrobníky pochádzali zo Šimonoviec (G-M) – drevená náhrobná

doska a z Horného Tisovníka (N) – kamenný náhrobník hlavového typu.

Výstava naznačila aj proces ich vzniku. Na zaujímavých fotografiách predstavila aj niektorých tvorcov, zachytených priamo pri ich tvorbe. Drevené náhrobné dosky zhotovovali napr. Lajos a Zsigmond Bodonovci z Gemerských Michaloviec na záberoch z Fotoarchívu GMM. Niekoľko kamenných náhrobníkov vyhotovil Juraj Drugan (1923–1980) z novohradskej Lehôtky. V pozostalosti jeho dcéry Kataríny Kleinovej (*1961) sa zachovali unikátne fotografie zo 60. rokov 20. storočia, zachytávajúce ho priamo pri procese tvorby.

Na rôznorodosti podôb ľudových náhrobníkov sa podieľalo predovšetkým konfesijné členenie územia (rímskokatolíci – rôzne podoby krížov, evanjelici augsburského vyznania – kamenné stély a drevené dosky a reformovaní – stĺpy), jeho multietnický charakter (Slováci, Maďari a Rómovia) v kombinácii s reálnymi materiálnymi možnosťami, ale i preferovaním určitých materiálov, tvarov a motívov v konkrétnom priestore. Náhrobníky zreteľne odrážali aj sociálne rozdiely, spoločenskú a majetkovú diferenciaciu. Cieľom výstavy bolo naznačiť mnohorakosť podôb náhrobníkov, pokúsiť sa identifikovať príčiny a konkrétne podnety podieľajúce sa na vzniku tejto rôznorodosti a tiež upozorniť na vývoj, akým jednotlivé typy prechádzali. V takomto zmysle sú ľudové náhrobníky výpoveďou o dobe, priestore a ľuďoch v ňom žijúcich. Vypovedajú zároveň o celku náboženských predstáv, ale aj o remeselnej zručnosti a estetickom cítení tvorcov. Cieľom výstavy bolo zvýrazniť aj túto špecifickú oblasť ľudovej tvorivosti, pomaly miznúcu z nášho života.

Múzeum mesta Bratislavy

ukončilo jubilejný 140. rok oslavou histórie, módy a umenia

Beáta Husová

Múzeum mesta Bratislavy, Bratislava

The Bratislava City Museum Ended its 140 Jubilee Praising History, Fashion and Fine Arts

Established in 1868, the Bratislava City Museum belongs to the oldest museums in Slovakia. In the newly reconstructed Palais Apponyi, on December 11 the museum ended a series of celebrations with festive Rococo and Empire style dressing fashion show and a launching of the presentation book named The Bratislava City Museum 1868–2008.

Ateliér Apponyi

V 21. storočí sa na Slovensku stále viac pozornosti venuje významu múzea v súvisí s odovzdávaním zaujímavého spracovaných informácií o dejinách. Múzeum vysiela signály smerom k návštevníkovi, očakávajúcemu netradičné prezentovanie historického a kultúrneho dedičstva. Nazeranie na zmysel múzea, jeho funkcie a význam prešlo od 19. storočia, v ktorom vzniklo aj Múzeum mesta Bratislavy (ďalej MMB), do 21. storočia výraznými zmenami.

V 19. storočí boli múzeá považované za zbierkotvorné inštitúcie s dôrazom hlavne na získanie a uchovanie zbierkových predmetov. V 20. storočí sa profesionalizujú, čo sa odráža v odbornej kurátorskej práci i v ochrane zbierkových predmetov. V 21. storočí sú múzeá považované za postobjektové inštitúcie a zbierky sa pokladajú stále za hlavný zdroj múzea. Ťažisko sa presúva na ich dôkladné spracovanie pomocou najmodernejších technológií a novodobých metód prezentácie čoho výsledkom je prístup ku kvalitným informáciám ako pre odborného, tak aj pre laického návštevníka.

Netradičná interpretácia získaných

informácií ponúka návštevníkovi 21. storočia poznávanie a zážitok zo skúmania histórie. Prezentačnej činnosti MMB sa tým vytvára priestor na uplatnenie rôznych prístupov a aktivít, istý systém, vedúci k hlavnému cieľu tohto storočia – vytvoriť z múzea kvalitnú verejnú inštitúciu. Za posledných desať rokov sa všetky oblasti prezentačnej činnosti – forma sprístupnenia tematických múzeí, neformálne vzdelávacie a výchovné programy i príležitostné programy – chápu ako dôležité zložky v organizačnom systéme moderného MMB.

Snahu o nové prístupy vyjadrilo MMB aj na záver jubilejného 140. roka svojej nepretržitej existencie.

Múzeum uvádzalo 11. decembra 2008 do života svoje „nové dieťa“ – knihu

Pri tejto príležitosti sa uskutočnil umelecký program – *Ateliér Apponyi*. Program spĺňal tie najvyššie kritéria poznania a zážitku prostredníctvom umeleckého zámeru či kreativity. Scenáristka programu Otilia Jurikovičová obrazne postavila v jednom umeleckom celku dve dámy – históriu a módu – do zdanlivého protikladu. História v programe zastupoval v apríli sprístupnený priestor Apponyiho paláca a už spomínaná publikácia, *Múzeum mesta Bratislavy 1868–2008*.

Knihy zamerané na spracovanie dejín sú spravidla písané exaktne. Vyššie uvedená publikácia nie je v tomto smere výnimkou a zachováva si vysokú odbornú úroveň. Zároveň je pútavým čítaním, pretože dejiny múzea približuje predovšetkým prostredníctvom jeho zbierok. Cenný je nadhľad súčasných odborných pracovníkov a vo väčšine

prípadoch zároveň kurátorov zbierok, ktorý sa uplatňuje pri hodnotení osobitostí jednotlivých zbierkových fondov. Dokáže zachytiť myslenie a rozhodovanie sa predchodcov podľa princípov politického a spoločenského ná-

zoru doby ovplyvneného navyše subjektívnym nazeraním na hodnotu toho ktorého predmetu.

„Nová publikácia poskytuje doteraz najkomplexnejší pohľad na minulosť a súčasnosť múzea. Sú v nej predstavené jeho bohaté a typologicky rozmanité zbierky, ale aj budovy múzea. Zostavovateľka knihy Mgr. Zuzana Francová s autorským tímom mali neľahkú úlohu, pretože publikácia prinesie stručné dejiny múzea od roku 1868 a základné informácie o jeho zbierkach. Asi 400 fotografií ukazuje mnohé špičkové a unikátne predmety, ktoré patria k nášmu kultúrnemu dedičstvu a v knihe sú po prvýkrát zobrazené“, povedal v príhovore riaditeľ MMB, Peter Hyross.

Publikácia *Múzeum mesta Bratislavy 1868–2008* nesie neformálne symbolické označenie „zlatá kniha“. Obal knihy je vytvorený z fotografických detailov modelu mesta Bratislavy. Jeho autor Ernest Zacsco ho zhotovil z mosadze v r. 1945–1955. Na obálke sa skvie rozprávkové mesto zo zlata.

Odborným obsahom, grafickou úpravou Mariána Lukáča, kvalitnými koncepcie a technicky dokonalo zvládnutými fotografiami sa publikácia stáva skutočnou zlatou knihou MMB a významnou reprezentatívnou publikáciou hlavného mesta SR Bratislavy.

Pozvánka na prehliadku historických kostýmov

Múzeum uvádzalo do života svoje „nové dieťa“ – knihu v duchu dôb ukrytých za múrmi Apponyho paláca. Tri sudičky – Klára Majthényiová, v podaní Anny Ghannamovej, komtesa Angelica Valentian v podaní Zuzany Hassovej a manželka Franza Krágl, ktorú vytvorila Michaela Saleh Suríniová „vyšli z obrazov“ a zažehali reprezentatívnej publikácii šťastnú cestu do života...

Popri dobových odevoch sudičiek, *Ateliér Apponyi* predstavil ďalšie historické pánske odevy z obdobia rokoka a empíru. Všetky sú replikami obrazov inštalovaných v Apponyho paláci. Ich súčasťou je dobová obuv a šperky. Tvoria významnú vizuálnu zložku interaktívneho programu pre školy pod názvom *Na návšteve u Apponyho*.

Oslava histórie, módy a umenia

Prienik histórie a módy ovplyvnili zbierkové predmety – portréty 18.–19. storočia a samotný duch Apponyho paláca. Tento fakt bolo cítiť z celého programu, ktorého vyvrcholením bola prehliadka dobových civilných odevov.

Silu inšpirácie spojenej s túžbou uchopiť náročný priestor *piano nobile* na prvom poschodí paláca hnal vysoký stupeň umeleckej virtuozity, ktorý v sebe niesla autorka prehliadky – Helľa Jurikovic. V jej predstave vznikala vyše roka.

Vzácnosťou výsledného efektu bolo jej cítenie priestoru v spojitosti s predvádzanými modelmi a ich stylingom. Ide o všestrannú umelkyňu, ukrývajúcu

v sebe scénografku, odevnú výtvarníčku, ktorá cíti a ctí prírodný materiál. Dokázala vytvoriť výnimočné dekorácie napríklad z tylu a ich technológia sa po tejto prehliadke môže považovať za jej patent.

Do poslednej chvíle ovplyvňovala každý detail, ktorý sa neskôr zaskvel na móle. Nádherné boli maľby na modeloch, ktoré na základe jej návrhov vytvoril akademický maliar Ján Čirka. Mnohé z jeho dokonalých umeleckých diel vytvorených štetcom vychádzali z ornamentov a dekoru nábytku, porcelánu a priestoru samotného paláca.

Oslava histórie, módy a umenia sa v Apponyho paláci zaskvela...

Foto: autorka

Hračky a hry v 21. storočí

Helena Ferencová

Múzeum bábkarských kultúr a hračiek, Modrý Kameň

The 21st Century Children Toy and Play

On June 19–21, 2008, children toy and play was topic of the international conference of the Visegrád Four Countries which took place in the SNM – Museum of Puppetry and Toys at the Modrý Kameň Castle.

Hračka je dôležitý a verný dokument doby. Poskytuje rovnocenné informácie ako hociktorý iný artefakt – o živote spoločnosti, jej kultúre, o spoločenských vrstvách, ich zvykoch, životnej úrovni, estetickom cítení, hodnotách. Svedčia o tom archeologické nálezy na rôznych miestach Zeme, zbierky súkromných zberateľov z minulých storočí, ale aj súčasných milovníkov krásnych historických bábik, vláčikov, cínových vojačikov, stavebníc najrôznejších značiek. Najucelenejšie zbierky hračiek sa zhromažďujú najviac v múzeách. Preto práve na múzejných zbierkach a v múzejnej expozícii možno najlepšie sledovať postupnosť zmien, akými tento neod-

mysliteľný a veľmi dôležitý predmet detského sveta prešiel po dnešok

Detská hračka a hra bola témou Medzinárodnej konferencie krajín V4, 19.–21. 6. 2008 v SNM-Múzeu bábkarských kultúr a hračiek na Hrade Modrý Kameň. Už staroveký filozof Platón vyslovil myšlienku, že hra je najdôležitejším prostriedkom prípravy na život. Aj toto viedlo nás múzejníkov zhromaždiť na tému budúcnosti detských hračiek všetkých zainteresovaných, aby sme sa pýtali, s čím sa naše deti hrajú a budú hrať, čo ich vedie pri hre k správnym hodnotám, ako ich dnešné hračky a hry motivujú a formujú. Myšlienka usporiadať konferenciu pod názvom *Hračky a hry v 21. storočí* oslovila spolupracujúce múzeá hračiek v okolitých krajinách, kultúrne inštitúcie, ktoré sa detskou kreativitou a tvorivosťou zaoberajú, pedagógov na akademickej pôde, ktorí hračku považujú za dôležitý nástroj vzdelávania a výchovy. Zaujali sme výrobcov hračiek, ktorí bojujú s nepriaznivou situáciou v dis-

tribúcii do obchodnej siete najmä na Slovensku. S hračkami, ktoré je hodno obdivovať sa žiaľ častejšie hrajú deti v zahraničí, spravidla v zámorí – Japonsku, USA, Austrálii... V slovenských obchodoch nájdeme a kúpime deťom hračky z Česka, Poľska, Nórska a iných európskych krajín.

Do prípravy konferencie sa zapojili Múzeum hračiek v Kecskeméte v MR, Múzeum hračiek a hier v Kielcach v PR, Moravské zemské múzeum – Detské múzeum v Brne, Regionálne kultúrne stredisko (RKS) v Bielsku-Bialej v PR, Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, Technická univerzita vo Zvolene, Škola úžitkového výtvarníctva v Kremnici, OZ Vedecká hračka, Úrad priemyselného vlastníctva v Banskej Bystrici a ďalší. Na konferencii sa zúčastnilo 63 múzejníkov, pedagógov, kultúrnych pracovníkov, výrobcov, predajcov a iných záujemcov o tému hračky. Sprievodným podujatím konferencie bola medzinárodná výstava *Hračka – história a súčasnosť*, ktorú

v hradnej kaplnke prezentovalo Múzeum hračiek a tvorivá dielňa v Kecs-keméte, RKS v Bielsku-Bialej a výrobca kovových hračiek v ČR – fy KOVAP v Náchode. Vernisáž otvorila rokovanie konferencie v dvoch hlavných blokoch referátov.

Cieľom konferencie bolo zhodnotiť históriu a súčasnosť pôvodnej výroby hračiek na Slovensku a okolitých štátoch a naznačiť možnosti jej ďalšieho rozvoja v zmenených podmienkach. Pomenovať príčiny a následky zániku národných produkcií hračiek a dôsledky nezájmu o kvalitu tohto každodenného predmetu u detí. Význam a úlohu hračky vo vzdelávacom a výchovnom procese analyzovala v referáte Eva Balážová z PF UMB. Dlhodobu a systematicky sa venuje tejto téme pri výchove budúcich pedagógov a je pravidelnou návštevníčkou výstav, múzejných expozícií a ďalších podujatí doma i v zahraničí, kde rezonuje téma detskej hračky. Beata Puobišová, zástupkyňa OZ Vedecká hračka vymedzuje definíciu pojmu hračka vo vzťahu k tvorivosti a atribútu prírodných a technických zákonitostí a javov, ktorými vedecká hračka nenásilným spôsobom približuje dieťaťu poznatky vedy a techniky. Vytvára kreatívne prostredie pre komplexný rozvoj jeho osobnosti. Vojtech Baláž, pedagóg Školy úžitkového výtvarníctva v Kremnici hovoril o využití témy hračky v praktickej výchove mladých remeselníkov-umelcov, kde hračka nie je samoúčelný školský produkt, ale dostáva sa do rúk deťom v materských škôlkach, školách a iných inštitúciách. Nie je zriedkavosťou, že sa ako originálny návrh dostáva do výrobného procesu výrobcov hračiek. Rudolf Stehlík, výrobca a nositeľ tradície historických kyjatických hračiek podal podrobný prehľad o histórii kyjatickej hračky na Slovensku, jej úspechoch na domácich a svetových výstavách v minulosti i dnes. Apeluje na návrat k tradíciám, k drevenej klasickej hračke, k obnove jej výroby na Slovensku nielen v podobe suvenírov, ale pre každodennú hru našich detí. Zdenka Po-

láková z Detského múzea – MZM v Brne priblížila výstavný projekt, ktorý pri prezentácii hračiek a ich didaktického posolania využíva nové trendy múzejnej pedagogiky, preferujúce hru ako jeden z kľúčových prostriedkov ku komunikácii detského návštevníka s určitou témou.

Jozef Kulek, predseda predstavenstva KOVAP v Náchode priblížil históriu jedného z najstarších výrobných programov kovových hračiek v Čechách, bez prerušenia kontinuity výroby až po súčasnosť. Finančne náročná výroba kovových hračiek nachádza uplatnenie najmä na zahraničných trhoch a pýši sa koncesiou na používanie značky „Bezpečná hračka“. Joachim Rudzki z RKS v Bielsku-Bialej hovoril o detskom svete hračiek a hier, kde sa rodí budúci človek. RKS za pomoci grantov zorganizovalo sedem medzinárodných súťaží a výstav ľudovej hračky a s podporou Višegrádskeho fondu dva ročníky *Višegrádskeho fondu dva ročníky Višegrádskeho fondu dva ročníky Višegrádskeho fondu dva ročníky* v Bratislave. Podnetný je poznatok, že sa ľudoví výrobcovia v Poľsku aktivizujú prostredníctvom múzejných nákupov a ocenení v cyklických súťažiach múzeí. Ágnes Kalmár, riaditeľka Múzea hračiek a tvorivej dielne v Kecs-keméte radí hračku do sféry umeleckej, národno-vedomovacej, aj medzi prostriedky na vyjadrenie špecifik národnej kultúry. Eva Pančuhová, kurátorka SNM v Martine v referáte predstavila podmienky budovania zbierky hračiek v rámci etnografickej zbierky. Hovorila o významných akvizíciách hračiek, významných zberateľoch a publikáciách autorov zaoberajúcich sa témou ľudovej hračky – jej tradičnej výroby a výrobných stredísk v SR. Referát Márie Budy-Rócháné prišiel na rokovanie konferencie až z ďalekého Mexika. Neúnavná výskumníčka slovenskej hračky sa venuje téme drôtenej hračky, jej výrobcovi, ktorí prešli celý svet a roznášali tak prvky slovenskej kultúry aj v tejto podobe. Dušan Víglašský, majiteľ veľkoobchodu Dráčik zaslal konferencii pozdravný list, v ktorom vyzval všetkých k zodpovednému výberu pri

nákupe hračiek pre deti, pretože ich dopyt o druh a kvalitu určuje skladbu a sortiment hračiek v obchodoch. Jozef Kurila, majiteľ fy VEVA Huncovce pri Poprade – výrobca drevených stavebníc, priblížil svoje skúsenosti s navrhovaním drevoobrábacích strojov, nových technológií a tvorby návrhov hračiek, ale hlavne úspechy slovenských drevených stavebníc na európskych výstavách, záujem o ich distribúciu na trhy v Rakúsku, Nemecku, Taliansku i zámorí.

Ešte počas rokovania konferencie sa na nádvorí hradu a v predhradí začali sprievodné podujatia: Čriepky z našich koreňov – zabudnuté hry a hračky detí z Hontu. Detské folklórne súbory Krúšanček,

Bažalička z Príbeliec a Ra-gačinka z Hrušova v programe predstavili najmenšie talenty interpretácie ľudového umenia. Obidva programy obdivovali najmä zahraniční hostia. Návštevníkov zaujali ukážky výroby hračiek Cechu výrobcov hračiek z MR. Na konferencii bola za maďarských hračkárov prítomná aj predsedníčka Zväzu maďarských úžitkových umelcov a výtvarníkov Erzsébet Györgyi. Tvorivé dielne, športové súťaže, divadelné predstavenia, atrakcie, ako aj pestrá ponuka zaručene dobrých a vhodných hračiek a hlavolamov výrobcov zo SR i zahraničia v predajných stánkoch zaručili príjemný „hrači“ deň detí, rodičov i ostatných záujemcov, ktorí pricestovali aj zo vzdialených regiónov SR.

Účastníci prijali pozvanie primátorky mesta Kremnica na ďalšie stretnutie. Veľký význam má záujem krajín V4 riešiť tento problém spoločnými silami a organizovať medzinárodné podujatia na aktuálnu a zásadnú tému akou detská hračka nesporne je.

Drevená stavebnica VEVA
Foto:
M. Hodási

K Roku Andreja Kmeťa

Mária Halmová

SNM-Etnografické múzeum, Martin

To the Year of Andrej Kmeť

The centenary after death of A. Kmeť (on February 16, 1908) was celebrated by manifold events in Martin, Banská Štiavnica and also in villages where he acted as a Catholic priest. This outstanding, although self-taught botanist, archeologist, geologist, paleologist and mineralogist, a tireless organizer of scientific research and museum preservation pioneered the advancement of natural science, ethnography and folkloristics, as well as museology.

Sté výročie úmrtia Andreja Kmeťa (16. 2. 1908), zakladateľa Muzeálnej slovenskej spoločnosti (MSS) a sté výročie sprístupnenia prvých expozícií Slovenského národného múzea v jeho prvej budove (3. 9. 1908), nás viedli k iniciatíve vyhlásiť minulý rok za *Rok Andreja Kmeťa*. Zahŕňali v sebe organizačne, druho- a časovo i lokálne rôzne podujatia, venované tejto významnej osobnosti našich dejín. Hlavnými iniciátormi a organizátormi celého *Roka* a jeho jednotlivých akcií boli predovšetkým Slovenské národné múzeum, Slovenská národná knižnica, Slovenské banské múzeum, Slovenská akadémia vied, Zväz múzeí na Slovensku, MSS, Matica slovenská, mestá Martin, Banská Štiavnica, obecné úrady Prenčov, Bzenica a rímskokatolícke farské úrady v Martine a Banskej Štiavnici. Ukončenie *Roka* je príležitosťou bilancovať jeho priebeh vo všetkých zúčastnených inštitúciách.

Slávnostné otvorenie sa konalo v Martine 13. februára 2008. Po pietnej spomienke na Národnom cintoríne pri hrobe A. Kmeťa program pokračoval v druhej budove SNM vystúpením podpredsedu vlády SR Dušana Čaploviča, DrSc., ktorý nad celým *Rokom Andreja*

Kmeťa prevzal osobnú záštitu. Súčasťou podujatia bola vernisáž výstavy, prezentujúcej výber málo známych fotografií zo siedmich fotoalbumov a ďalších dobových fotografií, nachádzajúcich sa v osobnej pozostalosti A. Kmeťa a zároveň i viaceré Kmeťove osobné pamiatky a výber z jeho rozsiahlej, doteraz prakticky nepoznanej osobnej knižnice. Výstavu pripravili s podporou SNK v Martine E. Králiková a T. Peťko. Sté výročie úmrtia A. Kmeťa zahrnila do svojho emisného plánu aj Národná banka Slovenska vydaním pamätnej striebornej dvestokorunovej mince, realizovanej na základe návrhu Š. Novotného kremnickou mincovňou. Zástupcovia NBS prítomným priblížili okolnosti vydania mince a uviedli ju spolu s príslušným propagačným materiálom, vydaným pri tejto príležitosti. Program dňa vyvrcholil slávnostnou omšou v katolíckom farskom kostole, celebrowanou banskobystrickým diecéznym biskupom Mons. R. Balážom.

Slávnostné otvorenie *Roka* pokračovalo na druhý deň, 14. februára v Bratislave vernisážou výstavy *Ako sme žili? Slovensko v 20. storočí*. Pod týmto titulom pripravilo SNM projekt, pozostávajúci okrem uvedenej výstavy aj z množstva sprievodných podujatí ako rôzne projekcie pre mládež i dospelých, diskusie či koncerty. Tak sa výstava ako aj uvedené sprievodné podujatia počas celého roka stretávali s mimoriadnym návštevníckym ohlasom a priaznivými odozvami a celý projekt bol na základe uvedeného predĺžený do konca roka 2008 a nepochybne si zaslúži samostatné zhodnotenie.

V ten istý deň, 14. februára, sa v obci Prenčov v Pamätnej izbe A. Kmeťa a v miestnom kultúrnom dome konala spomienková slávnosť. S obcou Prenčov, kde Kmeť pôsobil ako rímskokatolícky

kňaz takmer tri desaťročia, sú spojené najplodnejšie roky jeho života a je len prirodzené, že obec si dôstojne zriadením pamätnej izby pripomenula nielen stopäťdesiate výročie jeho narodenia v roku 1991, ale rovnako dôstojne aj sté výročie jeho úmrtia.

Za významnú skutočnosť považujeme konanie piateho Valného zhromaždenia MSS, ktoré sa uskutočnilo 26. apríla v Martine. Veríme, že po rokoch útlmu, presnejšie nečinnosti, zvolením nového predsedu (stal sa ním PhDr. Igor Krištek, CSc.) a nového výboru dôjde k revitalizácii MSS. Obnovenie práce, predovšetkým v oblasti vnútrospolkovej i partnerskej spolupráce je deklarované aj v programe činnosti MSS na roky 2008–2011, ktorý účastníci zhromaždenia schválili bez zásadnejších pripomienok. (Podrobnejšie MÚZEUM, č. 3/2008, s. 30.)

Ďalšie dve podujatia *Roka* sa uskutočnili koncom júna v Martine a Banskej Štiavnici. Dňa 23. júna sa v druhej budove národného múzea konal seminár pod názvom *Rozprávanie o živote a diele Andreja Kmeťa*, v rámci ktorého odzneli príspevky (G. Brendza, P. Cabadaj, Š. Hanakovič, M. A. Kováč, E. Králiková, Š. Baranovič, T. Peťko, S. Očka, P. Sabov, E. Augustínová, V. Sokolík, M. Kovačka, J. Labuda, J. Beňovský), venované rôznym aspektom života a činnosti A. Kmeťa. Významné jubileá SNM reflektuje aj jedenásty ročník Zborníka SNM v Martine Kmetianum, vydaný v novembri 2008 s príspevkami, prednesenými na uvedenom seminári venovanom A. Kmeťovi (napr. príspevok o osobnej knižnici A. Kmeťa, o vzájomnej korešpondencii A. Kmeťa a J. L. Holubyho a i.) i príspevok o architektonických návrhoch na prvú účelovú budovu SNM.

O tri dni neskôr, 26. júna sa v Ban-

skej Štiavnici zišli zástupcovia múzeí, samospráv, škôl a ďalších inštitúcií na mimoriadne bohatom a zaujímavom programe. Začal sa v dopoludňajších hodinách vo farskom kostole omšou, celebrou opäť Mons. R. Balážom a položením kvetov k pomníku A. Kmeťa. Pokračoval v Slovenskom banskom múzeu v budove Kammerhofu vernisážou výstavy *Andrej Kmeť – priekopník vedy a múzejníctva na Slovensku* a prezentáciou knihy J. Labudu *Andrej Kmeť – sitniarsky rytier* (informovali sme o nich na stránkach MÚZEA č. 4, s. 24–25; 44–46, ako aj recenzia na s. 52–53, pozn. red.), ktorú uviedol D. Čaplovič. Vzhľadom na to, že uvedenej publikácii je na stránkach Zborníka SNM – Kmetianum, venovaná samostatná recenzia, obmedzíme sa iba na konštatovanie, že aj keď sa v SBM uvedená výstava realizovala v pomerne obmedzenom priestore, v skratke vystihla, predovšetkým vo vzťahu k mládeži, to najdôležitejšie zo života a diela A. Kmeťa. Popoludňajší program určený hlavne mládeži v Gymnáziu A. Kmeťa tvorila prednáška pre študentov tejto školy. Autorka E. Králiková sa v nej snažila zaujať či skôr prebudiť záujem gymnazistov o osudy a snaženia osobnosti, ktorá školské roky prežila sčasti práve v ich meste. Program dňa v B. Štiavnici nemohol vyvrcholiť inak ako výstupom na Sitno, spojené s príhovormi, vystúpením folklórnej skupiny Prenčovan a prednáškami z archeológie, botaniky a ochrany životného prostredia (pozri MÚZEUM 4/2008, s. 44–46).

V rámci *Roka A. Kmeťa* pripravili SNM-Spišské múzeum v Levoči a SNM v Martine v spolupráci s Ústavom dejín umenia SAV výstavu *Mytologické a kresťanské príbehy v umení 19. storočia. Zo zbierok Slovenského národného múzea*, sprístupnenú 2. októbra 2008 v Martine (pozri v tomto čísle MÚZEA, s. 44–45). Tá predstavila výber 99 výtvarných diel 19. storočia zo zbierkového fondu jednotlivých múzeí SNM v autorskej koncepcii Márie Novotnej a Mar-

Pamätná izba
A. Kmeťa
v Prenčove
Foto: L. Lužina

ty Herucovej. Za mimoriadny čin považujeme vydanie rovnomenného katalógu, rovnako ako výstava predstavujúceho diela, vo väčšine prípadov doteraz nepublikované, ani vystavované, a teda prirodzene ani interpretované.

Slávnostné ukončenie *Roka* sa konalo 15. novembra v jeho rodnej Bzenici. Obecny úrad v Bzenici v spolupráci so SNM pripravil program. Zapojila sa doňho prakticky celá obec. Práve túto skutočnosť, uvedomovanie a aktívne prežívanie a pripomínanie si života a diela svojho významného rodáka veľmi širokou pospolitosťou od najstarších generácií po tie najmladšie považujeme za mimoriadne dôležité a oceňujeme dlhodobú aktívnu propagáciu a prácu miestneho obecného úradu v tejto oblasti. Tak, ako slávnostné otvorenie *Roka Andreja Kmeťa* i jeho ukončenie vrcholilo slávnostnou omšou, celebrou banskobystričským diecéznym biskupom Mons. R. Balážom a kultúrnym programom, ktorého súčasťou bola monodráma M. A. Kováča *Rozhovory so zabudnutým*, venovaná životným osudom A. Kmeťa a vystúpením miestnej folklórnej skupiny a súboru Hron zo Žiaru nad Hronom.

Všetky podujatia, ktoré SNM s ďalšími partnermi pripravilo v rámci *Roka* sa realizovali vďaka podpore Ministerstva kultúry SR. Za osobitný vklad zriaďova-

tela k *Roku Andreja Kmeťa* považujeme účelovú finančnú dotáciu na podporu jednotlivých podujatí, organizovaných v jeho rámci a zároveň účelový finančný príspevok na projektovú prípravu rekonštrukcie prvej budovy SNM v Martine. Celková rekonštrukcia tejto národnej kultúrnej pamiatky je vzhľadom na jej vek a macošskú správu v uplynulých desaťročiach nevyhnutná. Dúfame, že projekt rekonštrukcie nájde všestrannú podporu a prvá budova SNM ním získa vyhovujúci technický stav i celkové vyznenie, primerané a dôstojné jej významu a postaveniu v našich národných dejinách.

Cyklos podujatí, pripravených spoločne a v kolegiálnej spolupráci všetkých organizátorov *Roka Andreja Kmeťa*, tak, ako sme ich uviedli v úvode príspevku, bol nepochybne dôstojným príspevkom k ucteniu života a diela tejto významnej zakladateľskej osobnosti slovenského múzejníctva i našich národných dejín. Vzdávaniu samotného holdu – tak, ako to často býva zvykom pri podobných jubilejných periodických stretnutiach – sa však organizátori vyhli naplnením programu, ktorý posúva naše poznanie o nateraz neznáme či málo známe skutočnosti a kontexty našich dejín a kultúrneho dedičstva a je zároveň našim záväzkom v ďalšom napĺňaní odkazu Andreja Kmeťa.

Muzeológia na začiatku 3. tisícročia

Jana Jačudová

FPV Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Museology on the Threshold of the 3rd Millenium

On October 14–16, 2008 Technology Museum and Institute of Archeology and Museology of the Masaryk University in Brno organized museology conference focused on problems of museology as a science, museology in education and museums at the beginning of the 21st C.

Technické múzeum v Brne (TM) a Ústav archeológie a muzeológie Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne v dňoch 14.–16. októbra 2008 usporiadali medzinárodnú konferenciu pod názvom *Muzeologie na počátku 3. tisíciletí* s ohľadom na vyučovanie, múzeá a muzeológiu na začiatku 21. storočia. Podujatie nadviazalo na konferenciu českých a slovenských múzejníkov v roku 2007 a na odborné semináre zamerané na problematiku dokumentácie v múzeách. V roku 2008 si organizátori zvolili neľahký cieľ rozšíriť jej zameranie takmer do celého sveta, čo sa im podarilo aj naplniť. Na konferencii sa zúčastnili vedeckí odborníci z Európy, Ameriky a Ázie. Určená bola aj pre študentov muzeologických študijných programov. Zastúpená bola Opava a Banská Bystrica.

Hlavná téma konferencie sa sústredila na aktuálne otázky muzeológie, súvisiace so zmenou spoločnosti a prechodom do nového tisícročia. Referáty sa orientovali tak do oblasti teórie, ako aj praxe. Referujúci v nich ukázali vývoj muzeológie na jednotlivých kontinentoch. Zamýšľali sa nad jej opodstatnenosťou ako vedeckej disciplíny a možnosťami jej vyučovania na akademických pracoviskách. Riešili sa aj otázky vzdelania múzejných pracovníkov.

Všetci zamestnanci TM (hlavní organizátori Vlastimil Vykydal, Petr Nekuža, Ivo Štěpánek, Klára Havlíčková) a Jan Dolák pripravili účastníkom výborne zorganizované podujatie. Rokovanie konferencie sa sústredilo do troch oblastí: muzeológia ako veda, muzeológia a vyučovanie, múzeá a muzeológia na začiatku 21. storočia. Z pôvodne plánovaných 22 referátov odznelo 19. Konferenciu úvodnými slávnostnými referátmi otvorili Ivo Štěpánek, námestník riaditeľa TM, Jiří Rambousek, prodekan FF MU v Brne a Zdeněk Měřínský, vedúci Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brne.

Nahustený prvý blok zameraný na problematiku muzeológie ako vedy trval celý prvý deň. V úvodnom referáte sa Lynne Teather z Kanady sústredila na hľadanie zhody v oblasti teórie, praxe a štúdiu muzeológie. Upozornila na rôzne vývojové trendy, späť s participáciou iných odborov v oblasti muzeológie. Múzeá sú miestom kontaktu rôznych ľudí, a preto upozornila na možnosti angažovania rôznych komunít. Hale Ozkasim z Turecka sa venovala vývoju muzeológie v Turecku. Muzeológia ako vyučovací predmet začala svoje dejiny v tomto štáte v 70. rokoch za účelom ochrany kultúrneho dedičstva a kultúrnych pamiatok. Posledný z úvodných referátov predniesol popredný český muzeológ Z. Z. Stránský, ktorý rozobral faktory podmieňujúce vývoj muzeológie ako vedy (postavenie a úloha vedy a kultúry v spoločnosti, vzťah ku skutočnosti, určenie objektu poznávania, profesionalizácia muzeológa a presadenie muzeológie do praxe). V popoludňajšom bloku vystúpila Marja-Liisa Rönkkö z Fínska a priblížila muzeológiu v Škandinávii. Jej príspevok mal názov *Počúvajúce, čítajúce a píšuce múzeá*,

kde zdôraznila, že budúcnosť múzeí spočíva v ich schopnosti odovzdávať a interpretovať poznatky verejnosti. Václav Rutar z ČR sa zamýšľal nad dôvodom študovať teoretickú muzeológiu, v praxi takú zanedbávanú. Paradoxne nám práve ona dáva odpovede na základné otázky múzeí, prečo zbierať, uchovávať a prezentovať. Za ním vystúpil ďalší predstaviteľ ČR Jan Dolák a upozornil na nové trendy v muzeológii, späť s nástupom techniky do múzeí. Absurdnou sa stala snaha niektorých múzeí kľúčovito naháňať návštevníka. Na druhej strane sa zamyslel aj nad múzeami, kde návštevník je nevitným hosťom, ako druhou absurditou. Múzeum má byť pamäťou, určujúcou jeho charakter. Z Dánska vystúpila Hanne Julie Teglhus a jej referát patrila do skupiny prezentujúcich vývoj muzeológie v ich krajinách. Posledný referát prvého dňa konferencie predniesla Louise Nathalie Boucher z Kanady a informovala o zaujímavom kurze pre študentov, zameranom na prepojenosť geografie a muzeológie. Na príklade umeleckých diel, dobre komunikujúcich stopy dedičstva každej doby, upozornila študentov na rôzne podoby vojny a zdôraznila význam ochrany mieru.

Druhý deň konferencie sa orientoval na okruh muzeológie a výučby. Ako prvá vystúpila Viv Golding z Veľkej Británie a zamerala sa na odbornú komunikáciu a výučbu v múzeách. Referovala o výskume uskutočnenom v 36 múzeách, zameranom na vyučovanie v múzeu. Výsledkom sa stalo konštatovanie, že múzeá dávajú nové hodnoty a komunikácia múzea je kombináciou vzdelávania a zábavy. Ďalšie štyri príspevky sa dotýkali oblasti vývoja muzeológie v jednotlivých krajinách. Anna Maria Theresa P. Labrador z Filipín referovala

o vyučovacích programoch muzeológie v ázijskom Tichomorí, sústredených na zachovanie nehmotného dedičstva pomocou tradičných zručností. Lina G. Tahan z Veľkej Británie informovala o výučbe muzeológie v arabskom svete, kde absentuje spojenie medzi teóriou a praxou. Hlavnou úlohou múzeí sa tu stáva boj proti extrémizmu, boj za mier. Múzeá sa stávajú kultúrnymi vitrínami pre turistov. Darco Babic z Chorvátska prezentoval prípadovú štúdiu zameranú na muzeológiu a pamiatkovú ochranu. Predstavil model ekomúzea s atribútmi dedičstvo, teritórium a komunita v podobe zainteresovaných návštevníkov. Posledným referátom z tohto radu bol príspevok predstaviteľa ČR Pavla Holmana, ktorý predstavil cesty brnianskej muzeológie. Ďalším referentom z ČR bol Pavel Douša a sústredil sa na muzeologický dialóg, t. j. na rozprávanie múzejných predmetov. Zamýšľal sa nad schopnosťami múzejného pracovníka, nad tzv. curriculom múzejníka.

Posledný deň konferencie sa niesol v duchu smerovania múzeí a muzeológie. Na začiatok vystúpil Fabrizio Ago z Talianska a vyvolal pozornosť návrhom novej typológie múzeí 21. storočia. Na základe konkrétnych príkladov navrhol kritériá triedenia orientované na zohľadňovanie architektúry, návštevníka, ale aj samotných riadiacich procesov v múzeu. Zo SR sa zúčastnila len jedna účastníčka s referátom orientovaným na problematiku múzeí a ich podielu na vývoji spoločnosti, upozorňujúcim na vzťah medzi múzeom a návštevníkom. V ďalšom slede vystúpili dve referujúce z ČR a jedna z Rumunska. Prvý referát v spoluautorstve Lucie Jagošovej a Lenky Mrázovej sa orientoval na profesiu múzejného pedagóga, druhý od Elišky Mezenskej na postavenie múzea vo verejnom priestore a faktory, ktoré ho ovplyvňujú. Z Rumunska vystúpila Monica Bira. Informovala o nových náhradných možnostiach, ku ktorým sa utieka Ná-

rodné múzeum v Bukurešti, od roku 2002 uzavreté, a preto ak nechce stratiť kontakt s verejnosťou, vydalo sa cestou vzdelávacích programov priamo na výkopávkach.

Plodnou sa stala aj diskusia, zdôrazňujúca aktuálnosť stanovených tematických okruhov. Program rokovania celé tri dni vyplňal bohatý sprievodný program: prehliadka TM v Brne a povestnej Uličky remesiel, vysunutej expozície múzea – Kovárne v Tešanoch, novej multimediálnej expozície pamiatky Mohyla mieru pri Slavkove a kazemát na hrade Špilberg. Konferencia sa stala vhodnou pôdou na výmenu poznatkov v oblasti teórie a praxe muzeológie v rôznych krajinách sveta. Touto cestou by som sa chcela poďakovať organizátorom za profesionálnu prípravu konferencie a za možnosť zúčastniť sa aj so študentmi, ktorým otvorila obzory v oblasti muzeológie a umožnila im nadviazať kontakty s českými kolegami.

Konferencia

Kultúrne dedičstvo – komercia alebo ochrana

Marianna Janoštinová

Múzeum oravskej dediny, Zuberec

Conference Cultural Heritage – Commercialism or Preservation

In November 2008, the Conference on controversial problems of commercialism and preservation of cultural heritage in Slovakia, organized in Banská Bystrica brought several considerations and case studies on implementing museum potential in education and cultural tourism.

Zváz múzeí na Slovensku v spolupráci s Múzeom SNP v Banskej Bystrici a s MK SR boli hlavnými organizátormi konferencie *Kultúrne dedičstvo – komercia alebo ochrana*. Uskutočnila sa v dňoch 25.–27. 11. 2008 a zú-

častnilo sa na nej okolo stovky pracovníkov slovenských múzeí. Na úvod privítal prítomných riaditeľ Múzea SNP Stanislav Mičev. V priebehu rokovania prišiel účastníkov pozdraviť zástupca MK SR Pavol Šimunič, generálny riaditeľ Sekcie kultúrneho dedičstva, ktorý sa v príhovore o. i. dotkol problematiky legislatívy, úsilia o reštrukturalizáciu grantového systému MK SR, ale aj postavenia klubov sympatizantov múzeí, významným spôsobom pomáhajúcich múzeám v získavaní finančných prostriedkov na projekty zo štátnych zdrojov.

Ako uviedla Mgr. M. Janovičková, predsedníčka ZMS na úvod konferen-

cie, ponúknuté eventuality – komercia alebo ochrana – v názve konferencie mali byť určitou provokáciou k diskusií o tom, akým smerom ďalej orientovať múzejnú prezentáciu zbierok. Rokovanie konferencie prebiehalo v blokoch, zameraných na rôzne formy a typy múzejnej prezentácie.

Úvodný referát G. Podušelovej (MK SR) *Múzeum a jeho komerčný potenciál* polemizoval s názorom, či aktivity, za ktoré múzeá dostávajú peniaze, sú komerčnými aktivitami. Vyzdvihol tvorivý potenciál múzeí, ktorých prezentačné programy a iné odborné múzejné činnosti môžu byť zdrojom príjmov pomáhajúcim zachovávať kultúrne dedičstvo,

avšak dosahovanie finančného zisku nie je vlastným cieľom múzeí.

Dalibor Lesník (Múzeum SNP) v príspevku oboznámil účastníkov s marketingovým plánom Múzea SNP a jeho napĺňaním. Postupné kroky – profesný a personálny audit, vytvorenie interného dokumentu „príručka kvality“ a na ich podklade uplatnenie novej organizačnej štruktúry – umožnili získať certifikát kvality PQM, ktorého základným cieľom zvýšiť kvalitu všetkých činností, a tým dosiahnuť spokojnosť návštevníkov.

Tematický blok *Múzejná expozícia – základ múzejnej prezentácie* uviedla rovnomenným príspevkom M. Janovičková (MMB). Okrem vývoja múzejnej expozície sa dotkla súčasných fenoménov v oblasti voľnočasových aktivít a schopnosti múzeí konkurovať im okrem iného prezentačnými aktivitami (ako doplnkom expozičného programu múzea), ktoré však nemožno uskutočňovať na úkor odborných činností múzea. E. Labanič (STM Košice) na príklade expozícií STM demonštroval prednosti využitia historických objektov pre múzejné expozície i problémy súvisiace s osadením technickej expozície do historickej budovy.

Referát V. Drahošovej (Záhorské múzeum Skalica) *Múzeum v meste – ako ďalej* otvoril rovnomenný tematický blok. Autorka sa zamýšľala nad individuálnymi podmienkami jednotlivých múzeí jednak z hľadiska zabezpečenia základných múzejných činností, ale aj z pohľadu zriaďovateľa a jeho vízie postavenia múzea v regióne či meste. Vyzdvihla potrebu investície do rozvoja odbornosti pracovníkov, čo sa neskôr odzrkadlí na kredite inštitúcie. Prezentovala aj skúsenosti Záhorského múzea po jeho obnove. Z. Drugová (SM v B. Bystrici) vystúpila v tomto bloku s príspevkom *Komerca nekomerčne v Stredoslovenskom múzeu v Banskej Bystrici*. Predstavila tradičné i netradičné formy prezentácie múzea s dôrazom na ustriehnutie úrovne odbornosti v prezentačných aktivitách, aj keď podávajú informácie populárnou formou.

Dva tematické bloky boli venované

špecializovaným múzejným expozíciám a ich ponuke pre verejnosť. Blok o hradných a zámokových múzeách uviedol Ján Papco (SNM – Múzeum Bojnice) zamýšľajúcim sa nad dôvodmi úsilia múzeí o komerčné správanie a podielom zriaďovateľov na tomto procese. Attila Agócs (Hradné múzeum Fiľakovo) v príspevku *Cesta od ruiny po múzeum* prezentoval konzerváciu a rekonštrukciu častí Fiľakovského hradu a ich expozičné využitie. Rôznorodé aktivity pre návštevníkov na hrade Stará Lubovňa predstavil D. Mikulík. V tematickom bloku odznel aj príspevok J. Jačudovej (Katedra enviromentálneho managementu, UMB Banská Bystrica) o uchovávaní zbierok šľachtických rodín. Z príspevkov tohto bloku bola zreteľná výhoda hradných expozícií, spočívajúca v atraktivite samotných objektov i širokých možnostiach pre sprievodné programy – kostýmované prehliadky, poľovníctvo, strelba z historických zbraní, sokolarstvo a mnohé ďalšie.

Osobitosti špecializovaných expozícií – múzeí v prírode – boli zhrnuté v referáte M. Janoščínovej, na ktorý nadväzoval R. Janoščín (obaja Múzeum oravskej dediny Zuberec) príspevkom o návštevníckych programoch v MOD, usilujúcich sa spojiť atraktivitu prostredia s informovaním i formáciou návštevníka. Expozíciu Národnej kultúrnej pamiatky Kalište predstavil Roman Hradecký (M SNP) v príspevku spojenom s premietaním expresívneho video dokumentu o rekonštrukcii tragických udalostí v roku 1945.

Múzejnej výstave ako komunikačnému prostriedku múzea bol venovaný osobitný blok, uvedený referátom Hany Zelinovej (SNM-Múzeá v Martine) *Múzejná výstava – koniec alebo začiatok cesty*. Okrem podmienok, potrieb a prostriedkov výstavnej komunikácie sa zaoberala aj sprievodnými podujatiami, ktorých príprava, realizácia i vyhodnotenie by mali byť súčasťou manažmentu výstav. Konkrétne výstavy a sprievodné podujatia slovenských múzeí predstavili príspevky D. Šubovej (SMO-

PaJ, Liptovský Mikuláš) *Popularizácia vedy formou múzejných výstav*, Z. Leutenayovej (Múzeum telesnej kultúry Bratislava) *Umenie osloviť* a prezentácia E. Sitášovej a M. Fulína (Východoslovenské múzeum Košice) *Príroda v kultúrnom dedičstve – prírodovedná expozičná a výstavná činnosť – zdroj poznatkov pre všetkých*.

V poslednom tematickom bloku *Múzeum – miesto vzdelávania a poznávania* predstavila E. Kotlíriková (SNM Bratislava) prípravu a realizáciu zaujímavého projektu múzejnej školy pre deti. Marián Číž (Múzeum vo Sv. Antone) v príspevku *Vzdelávanie a poznávanie v múzeu – je možná komercia?* zdôraznil, že odbornosť a kultúrnosť odlišujú múzeá od zábavných parkov. Na príklade sprievodných podujatí zo slovenských múzeí vyzdvihol invenciu a vysokú profesionalitu kultúrno-vedných podujatí v našich múzeách, porovnateľnú s podobnými aktivitami v zahraničí. Ladislav Spalek (Múzeum Spiša Spišská Nová Ves) v príspevku *Múzeum miesto poznávania, vzdelávania a zábavy* prízvukoval nevyhnutnosť zotrvávania na logike definície múzea a absolútnej prioritě uchovávanía zbierok. Kvalitná prezentácia zbierok v spojení s hodnotnými animačnými programami je cestou k zvyšovaniu kultúrnosti, pričom by získavanie financií malo byť druhoradou záležitosťou.

Priebeh konferencie oživila aj návšteva expozícií Múzea SNP a SM v Banskej Bystrici. Pozitívnym javom na konferencii bola vysoká účasť mladej generácie, najmä z radov múzejných pedagógov. Možno aj porovnanie generáčnych názorov viedlo k veľmi živej a vecnej diskusii. K najčastejším témam diskusie patrili:

- nepriaznivý jav – hodnotenie múzeí z hľadiska počtu návštevníkov, ktoré sa neuplatňuje v iných „pamätových“ inštitúciách
- uprednostňovanie kultúrno-vedných aktivít, prinášajúcich finančný zisk, na úkor základných odborných činností múzeí

- nízke rozpočty, nútiace múzeá ku komerčnému správaniu
- nevyhnutnosť zdôrazňovať funkciu a poslanie múzeí a presadzovať ich do vedomia verejnosti i zriaďovateľov múzeí

- riešenie terminologických nedostatkov v múzejnej teórii a praxi.

Vydaný zborník príspevkov z konferencie *Kultúrne dedičstvo – komercia alebo ochrana*, je určite prínosom pre múzejnú verejnosť, môžeme však dú-

fať, že diskusia, ktorá sa na konferencii začala, bude pokračovať na rôznych úrovniach a pod záštitou ZMS prinesie potrebné úpravy v tejto oblasti aj v rovine ekonomickej a legislatívnej.

Pätnásty kongres poľnohospodárskych múzeí v Novom Sade

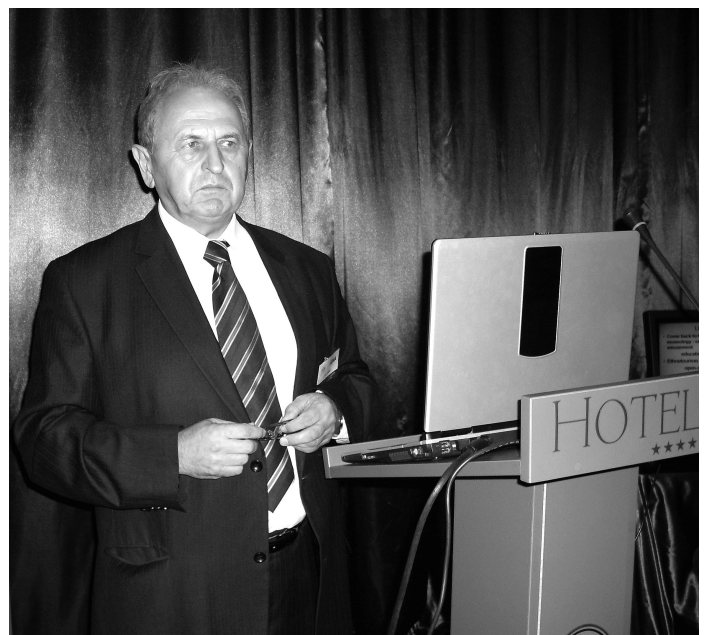
Ján Jančovic
Nitra

The 15th Congress of Agricultural Museums in Novi Sad

On September 22–27, 2008, in Novi Sad and Kulpín (Serbia) the Agricultural International Museums Association (the AIMA, member of ICOM) organized the 15th international congress of agricultural museums.

V rámci celosvetovej organizácie múzeí (ICOM), bolo v roku 1966 v Prahe založené Medzinárodné združenie poľnohospodárskych múzeí (AIMA). Slovenské poľnohospodárske múzeum je jeho zakladajúcim členom a odvtedy drží aktívnu účasť a kontakt so svetovými múzeami. Podľa štatútu, kongres AIMA si volí prezidenta na trojročné obdobie. Krajina a múzeum, z ktorej je zvolený prezident, v poslednom roku funkčného obdobia je usporiadateľom kongresu, ktorého súčasťou je vždy voľba nového prezidenta a štrnásťčlenného prezídia. Slovensko reprezentované Slovenským poľnohospodárskym múzeom v Nitre, bolo v roku 1992 zvolené na kongrese v Trente (Taliansko) a stalo sa tak predsedajúcim kongresu v rokoch 1992–1995, jeho prezidentom bol vtedajší riaditeľ SPM Ing. J. Vontorčík. Na základe dobrej spolupráce SPM Nitra s novozaloženým Poľnohospodárskym múzeom v Kulpíne (Srbsko), na čele ktorého stál iniciátor jeho založenia a jeho riaditeľ, Slovák z Báčskeho Petrovca Dr. Ján Kišgeci, odporúčenie Nitranov pre Kulpín prezídium AIMA rešpektovalo a na roky

2004–2007 zvolilo Kulpín za miesto konania kongresu a Dr. J. Kišgeciho za prezidenta na trojročné funkčné obdobie. Pre technické problémy uskutočniť kongres v Srbsku, jeho funkčné obdobie trvalo až štyri roky a tak kongres sa uskutočnil v dňoch 22. – 27. septembra 2008 v Novom Sade a Kulpíne. Účastníci tohto pätnásteho ročníka kongresu počas celého týždňa, okrem množstva prednášok, plenárnych zasadnutí navštívili Vojvodinské múzeum v Novom Sade, Múzeum chleba v Pečinci, Mestské múzeum v Petrovaradínskej pevnosti, súkromné včelárske múzeum v Sremskom Karlovci, Výskumný ústav špeciálnych plodín v Báčskom Petrovci a viaceré galérie s obrazmi z roľníckeho a dedinského prostredia. V priebehu kongresu sa zúčastnili na prijatí u primátora mesta Nový Sad. Záverečný kultúrno-spoločenský program sa uskutočnil v kulpínskom kaštieli, kde domáca folklórna skupina predstavila tradičnú svadbu a Galéria insitného umenia z Kovačice otvorila výstavu insitných umelcov. Podľa riaditeľa SPM v Nitre Ing. M. Švikruhu, ktorý na novosadskom kongrese viedol slovenskú delegáciu, účastníci získali množstvo nových informácií o stave

poľnohospodárskeho múzejníctva vo svete a nové námety pre odborných pracovníkov. Skonštatoval aj, že kongres umožňuje a vytvára podmienky pre nadviazanie nástupu novej generácie poľnohospodárskych odborníkov a umožňuje hľadanie spoločných projektov a nových postupov pri popularizácii poľnohospodárskej minulosti a tradícií. Za predsedajúcu krajinu 16. ročníka AIMA bolo určené Rumunsko a jeho Poľnohospodárske múzeum v Slobozii a prezidentom na ďalšie funkčné obdobie sa stal jeho riaditeľ Razvan Ciuca.

Prezident
AIMA
Dr. Ján
Kišgeci
pri prejave

Foto: autor

Osemnásť Valné zhromaždenie Zväzu múzeí na Slovensku

Želmíra Šípková

Lesnícke a drevárske múzeum Zvolen

The 18th Annual General Assembly of the Museums Union in Slovakia

On October 16th, 2008 the Annual General Assembly of the Museums Union in Slovakia took place in Banská Bystrica with program appraising participants of evaluation of functioning and economical agenda of the Union in the previous year. Delegates approved the articles of Union, elected new executive committee for coming three years and approved the program for the Union's activities.

Zväz múzeí na Slovensku popri svojich základných úlohách obhajovať a presadzovať záujmy slovenského múzejníctva vytvára prostredníctvom svojich aktivít každoročne viacero príležitostí pre stretanie pracovníkov múzeí. Význam tejto funkcie v poslednom čase vzrastá, keďže oproti minulosti sa z múzejného života vytrácajú reprezentatívne celoslovenské podujatia so širokospektrálnym obsahovým záberom. V takejto situácii ostáva valné zhromaždenie ZMS nechcene jednou z mála príležitostí pre stretanie múzejníckej obce a pre nastolenie aktuálnych otázok. Možno aj preto sa v posledných rokoch veľkú úlohu zohrávala Múzea SNP, priestor pre rokovanie valných zhromaždení, delegátmi a hosťami tak zaplňa. Nebolo to inak ani vo štvrtok 16. októbra 2008, keď sa slovenskí múzejníci stretli na 18. riadnom VZ ZMS. Na príťažlivosť mu pridala aj skutočnosť, že tohtoročný program okrem pravidelných bodov obsahoval tiež voľby predstaviteľov ZMS.

Povinné skladanie účtov za prácu Predstavenstva v poslednom roku prebehlo hladko v réžii predsedníčky Zväzu Mgr. Marty Janovičkovej – jej

správa o činnosti vecne a jasne definovala úspechy a slabiny zväzovej práce: k tým prvým tradične priradila najmä aktivity zamerané na prezentáciu a propagáciu múzeí. Osobitne vyzdvihla podiel ZMS na zorganizovaní *Súťaže Múzeum roka 2007*, ako aj na oslavy zverejnenia jej výsledkov v rámci májového *Festivalu múzeí* na Trenčianskom hrade. Rovnako ocenila spoluúčasť na koordinácii múzejných pracovísk a príprave mediálnej kampane k *Noci múzeí*, prezentáciu na Agrokomplexe, či vydanie *Kalendária výstav 2008*. Druhým svetlým bodom zväzovej práce roka 2008 bol nádejný rozbeh dvoch nových odborných komisií. Matnejší bol tón hodnotenia partnerskej spolupráce, kde sa nedarí rozšíriť rámec kooperujúcich organizácií múzejného zamerania. Z absencie aktivít na báze partnerstva možno nepriamo vyvodiť, že aj kontakty s dlhoročným kmeňovým partnerom Zväzu – Asociáciou múzeí a galérií ČR – zažívajú skúšku pevnosti. Výrok revíznej komisie, ktorý prítomným tlmočil jej predseda Mgr. Ján Weiss, harmonizoval s hlavnou správou. Konštatoval, že v hodnotenom období práca zväzu napredovala podľa prijatého programu bez vážnejších disproporcií. Malým prekvapením – zrejme aj pre samotných „revízorov“ – bolo zistenie, že až na jedinú výnimku múzeá v sledovanom zúčtovacom období vyrovnali svoje staré podlžnosti a tohtoročné záväzky v platení členských príspevkov.

Účasť a príhovory hostí, i keď zvyčajne zásadnejšie nezasiahnu do obsahu rokovania, dokresľujú spoločenský význam zhromaždenia. V roku 2008 sa garde obrátilo a delegáti sa museli uspokojiť so skromnejšou účas-

ťou oficiálnych hostí: pozdravný list prezidenta SR prečítal zástupca jeho kancelárie v B. Bystrici Miroslav Bancík, za Ministerstvo kultúry SR sa prihovori-la Mgr. Katarína Kamenská a kolegiálny pozdrav za nečlenské múzeá priniesol RNDr. Stanislav Pavlarčík z Múzea TANAPu. PhDr. Peter Maráky, generálny riaditeľ SNM, osobitne poďakoval ZMS za spoluprácu pri vydávaní časopisu MÚZEUM a pri organizovaní Noci múzeí.

Zaslúžený záujem vyvolalo vystúpenie Doc. PhDr. Dušana Katuščáka, Ph.D., generálneho riaditeľa Slovenskej národnej knižnice, ktorý vyslovil názor o nevyhnutnosti užšej spolupráce medzi múzejnou a knižničnou sférou a zároveň sa priklonil k myšlienke uzavrieť dohodu medzi reprezentantmi týchto oblastí kultúrneho života. Argumentoval blízkosťou problémov, ktoré knižnice a múzeá riešia osobitne pri ochrane kultúrneho dedičstva, ale predovšetkým potrebou koordinácie postupu pri deklarovaní priorit oboch oblastí a nadväzane na to pri definovaní požiadaviek na finančné zdroje zo štruktúrnych fondov.

Po vlnajšom neúspešnom pokuse o novelizovanie stanov predložilo Predstavenstvo ZMS delegátom návrh nových stanov. Nosnou myšlienkou predloženej úpravy bolo vytvoriť organizačný predpoklad pre zdynamizovanie vnútrozväzových mechanizmov a aktivizovanie členských múzeí. Vyjadrením tejto myšlienky v texte stanov bolo v prvom rade vytvorenie päťčlennej Rady ZMS ako výkonného orgánu Zväzu. Na druhom mieste sa precíznejšie ako doteraz definovali princípy fungovania územných sekcií ZMS. Aj keď sa predložený návrh obsahom značne pri-

blížil zmienenej minuloročnej neúspešnej novele, tentoraz bola diskusia k nemu krátka a konštruktívna. Hladinu auditória do istej miery rozčeril len návrh Mgr. Rezníka, presunúť sídlo ZMS do Bratislavy. Aj napriek tomu, že na zväzovej pôde táto téma už dlhší čas rezonuje najmä v podaní generálneho riaditeľa SNM PhDr. P. Marákyho, v následnom hlasovaní sa k nej prihlásila len necelá tretina prítomných delegátov, čo v konečnom dôsledku znamenalo, že predložený návrh stanov bol prijatý bezo zmien.

V 14 príspevkoch prítomných delegátov a hostí v diskusii prevládali aktuálne otázky každodennej múzejnej práce, hovorilo sa o možnostiach i problematických rovinách programového financovania činnosti múzeí, o potrebe podporiť vedeckovýskumnú prácu, o prípravách novej obsahovej

štruktúry časopisu MÚZEUM. Prítomných potešili novinky týkajúce sa financovania práce v programe pre katalógizáciu zbierok (ESEZ 4G) zo zdrojov SNM pre všetky zapojené múzeá.

Zostavenie kandidátky na voľby do Predstavenstva ZMS vytvorila predpoklad zásadnej obmeny tímu. Jej jadrom boli individuálne návrhy múzeí, ktoré sa následne čiastočne doplnili na pôde predstavenstva. Voľby nového predstavenstva a predsedu potvrdili dôveru členskej základne známym tváram zväzového diania. Spomedzi 25 kandidujúcich potvrdili delegáti všetkých 6 doterajších členov, ktorí sa uchádzali o post. Rovnako ustálili v pozícii doterajšiu predsedníčku ZMS Mgr. M. Janovičkovú. Podpredsednícke miesta vyhradili pre PhDr. Hanu Zelinovú a Mgr. Zuzanu Šullovú. Delegáti zároveň rozhodli, že v najbližšom trojročnom

období bude zacielenie a aktivity ZMS usmerňovať Predstavenstvo ZMS v zložení v poradí podľa počtu hlasov: Mgr. M. Janovičková, Mgr. J. Weiss, PhDr. H. Zelinová, PhDr. Z. Drugová, RNDr. J. Csütörtöky, PhDr. J. Dano, Ing. Z. Krempaská, PhDr. P. Maráky, PhDr. V. Drahošová, PhDr. P. Hyross, Mgr. Z. Šullová, Mgr. V. Majchrovičová, Ing. M. Sombathyová. Vzhľadom na novoprijaté stanov rozširujúce počet členov Predstavenstva, pribudnú k uvedeným odo dňa ich účinnosti aj Ing. Ladislav Klíma a PhDr. Daniela Čambálová.

Vďaka konštruktívnej rokovacej atmosfére a bohatému programu patrilo 18. VZ ZMS k najvydarenejším a najpodnetnejším v poslednom období. Treba vyjadriť nádej, že sa aj nastávajúca každodenná zväzová práca bude uberať v týchto intenciách.

Za Monikou Hatinovou

Monika Hatinová

Passed away

Shortly after a traffic accident died Ing. Monika Hatinová, museum zoologist of the Slovak Museum for Environmentalism and Speleology in Liptovský Mikuláš (born in 1967).

Her colleagues, zoologists, family as well as the museum audience will never forget her.

Tesne po najkrajších sviatkoch roka nás zaskočila a bolestne zasiahla neočakávaná správa o náhlom, tragickom úmrtí našej kolegyne Ing. Moniky Hatinovej, rod. Nagyovej. Navždy nás opustila po tragickej nehode, ktorej na mieste podľahla.

Monika sa narodila 19. marca 1967 v malej dedinke pri Zlatých Moravciach, kde vychodila Základnú školu. Pokračovala na Strednej škole poľnohospodárskej v Leviciach a vzdelanie úspešne ukončila v roku 1990 na Vysokej škole poľnohospodárskej v Nitre. Po materskej dovolenke nastúpila 1. novembra 1993 do svojho prvého zamestnania, do Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.

Práca zoológa sa stala i jej koníčkcom a dokázala pri nej zladíť

prácu v teréne s teoretickou vedeckou činnosťou, spolu s prácou v oblasti vzdelávania školskej mládeže a širokej verejnosti. Táto časť jej práce ju naplňovala asi najviac, keď mohla s nadšením odovzdávať vedomosti deťom, študentom i dospelým, pričom v tejto oblasti vykonala úžasný kus práce pre ochranu prírody.

Svoje úsilie zameriavala tiež na akvizičnú a dokumentačnú prácu, ktorá bola akoby vyústením jej výskumných prác v teréne, kde sa venovala skupine obojživelníkov a plazov a mapovala ich výskyt na skúmaných lokalitách. Monika pracovala cieľavedomo a s veľkým nasadením, bola veľmi usilovná a precízna. Postupne uverejnila viacero odborných článkov, čiastkových a záverečných správ z terénneho výskumu v odborných časopisoch, aj množstvo populárno-náučných článkov v rôznych regionálnych periodikách. Urobila veľa práce pre odbor, ale aj pre rozvoj a popularizáciu múzejníctva v regióne Liptova, ktorý sa jej stal druhým domovom a veľmi ho milovala.

Odišla pracovitá múzejníčka, úžasný človek, priateľka, kolegyňa, láskavá, milá, usmiata a predovšetkým vždy ochotná pomôcť tam, kde to bolo potrebné. Všetci sme ju mali radi a nebolo azda jediného pracovníka múzea, ktorý by si ju nevážil a nepovažoval ju za svoju kamarátku a spriaznenú dušu.

Monika, milá kolegyňa a priateľka, veľmi nám chýbaš. Chýba nám Tvoj úsmev, Tvoja láskavá a milá povaha, Tvoja nezištná pomoc. Budeme na Teba spomínať často a len v dobrom. Ostala po Tebe hlboká stopa v srdciach nás všetkých...

KRISTÍNA URBANOVÁ

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, L. Mikuláš

MÚZEUM

1/2009 ROČNÍK LV

Metodický, študijný a informačný časopis
pre pracovníkov múzeí a galérií*Guidance, information and study review
for museum and art gallery workers*Vychádza štvrtročne s finančným príspevkom
Ministerstva kultúry SR*Quarterly review, published with financial support of
the Ministry of Culture of the Slovak Republic***Redakcia – Correspondence with Editor**Slovenské národné múzeum, Časopis MÚZEUM
Žižkova 18, P.O. Box 13, 810 06 Bratislava 16
Telefón: + 421 2 592 07 238**Redakčná rada – Editorial Board**PhDr. Alexandra Homolová, Mgr. Gabriel Hushegyi,
Mgr. Andrea Jamrichová, Mgr. Marta Janovičková,
Mgr. Katarína Kamenská, Mgr. Monika Kapráliková,
Mgr. Ján Kautman, Mgr. Marcela Lukáčová,
Mgr. Viera Majchrovičová, Mgr. Katarína Očková,
Mgr. Branislav Reznik, Mgr. Zuzana Šullová**Zodpovedný redaktor – Editor-in-Chief**

Mgr. Viera Majchrovičová

Výkonní redaktori – Managing Editors Mgr. Martin Cibik, cibik@snm.sk
PhDr. Lubica Chorváthová, chorvathova@snm.sk
Tel.: + 421 2 592 07 234
Mgr. Gabriela Kochanová, gabika.kochanova@snm.sk
tel. + 421 2 592 07 232**Tajomníčka redakcie – Assistant of
the Editor, Subscription Address**Gizela Bendeová, public@snm.sk
Tel. + 421 2 592 07 231**Grafická úprava a sadzba
– Design and Typesetting/Layout**

Clara Design Studio, s. r. o.

Tlač – Printed by

SINEAL, spol. s. r. o., Kazanská 2, 821 06 Bratislava

Cena 1 čísla: 3,- EUR

Ročné predplatné: 10,- EUR + poštovné
Yearly Subscription: 10,- EUR + postage

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Registračné číslo: MK SR EV 2940/09, ISSN 0027-5263

© Slovenské národné múzeum, Bratislava
a Zväz múzeí na Slovensku, Banská Bystrica© The Slovak National Museum Bratislava, Slovakia
and the Museums' Association in Slovakia,
Banská Bystrica© Autorské práva vyhradené. Rozmnožovanie textu,
fotografií, peroviek a údajov v elektronickej podobe len
s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.**Na 1. strane obálky – Front Cover**Nádvorie hradu Červený Kameň – sídla SNM-Múzeum
Červený Kameň po rekonštrukcii. K článku A. Jamricho-
vej na s. 16–18. Foto: J. Tihányi.*The Courtyard of the Červený Kameň Castle – seat of
the SNM-Branch Museum Červený Kameň Castle after
Reconstruction. Photograph by: J. Tihányi, accompany-
ing the paper of A. Jamrichová on pp. 16–18.***Na 4. strane obálky – Back Cover**Nádvorie hradu Červený Kameň – sídla SNM-Múzeum
Červený Kameň počas rekonštrukcie v r.oku 1991.
K článku A. Jamrichovej na s. 16–18.
Fotoarchív SNM-MČK.*The Courtyard of the Červený Kameň Castle – seat of
the SNM-Branch Museum Červený Kameň Castle under
Reconstruction in 1991. An archive photography of
the SNM-MČK, accompanying the paper of
A. Jamrichová on pp. 16–18.***1**
Do nového ročníka...
*Starting New Volume...***HLAVNÁ TÉMA • MAIN TOPIC****3**
Gabriela Kochanová: Akvizičná činnosť nielen
v SNM*Gabriela Kochanová: Acquisition Activities
not just at the SNM***6**
Marta Janovičková: Nastal čas prehodnotiť
akvizičnú činnosť*Marta Janovičková: It's High Time to Reassess
Museum Acquisition Concept***8**
Martin Šmatlák: Akvizícia audiovizuálneho
dedičstva na Slovensku*Martin Šmatlák: Acquisition of Audiovisual
Heritage in Slovakia***13**
Daniel Hupko: Dámske pečatidlo zo zbierok
SNM-Múzea Červený Kameň*Daniel Hupko: The Ladies' Sealer from the SNM
– Červený Kameň Castle Museum Collections***VZDELÁVANIE A KOMUNIKÁCIA
V MÚZEÁCH • EDUCATION
AND COMMUNICATION IN MUSEUM****16**
Andrea Jamrichová: Novinky v múzejnej
komunikácii v SNM-Múzeu Červený Kameň*Andrea Jamrichová: New Approaches
in Museum Communication
at the SNM – Červený Kameň Castle Museum***19**
Marcela Lukáčová: Vzdelávanie v múzeách
a galériách*Marcela Lukáčová: Education in Museums***20**
Vladislav Malast: Výlety za umením*Vladislav Malast. Jaunts to the World of Art***RECENZIE A INFORMAČNÉ ZDROJE
• BOOK REVIEWS AND INFORMATION
SOURCES****23**
Zuzana Šullová: Mlynska L. – Haberlandová K.,
Technické pamiatky**24**
V. T.: Aillagon Jean-Jacques (ed.), Rome and
the Barbarians**25**
-mč-: Bibliografia článkov časopisu Pamiatky
a múzea /Vlastivedný časopis**MÚZEJNÉ ZBIERKY
• MUSEUM COLLECTIONS****26**
Michal Vaněk: Koruna na Tóru
*Michal Vaněk: Torah Crown***TEÓRIA A METODIKA
• THEORY AND METHODICS****27**
Zbyněk Zbyslav Stránský: Systém vzdelávání
pro muzejní profesi*Zbyněk Zbyslav Stránský: Educational System
for the Museum Profession***30**
Tibor Díte: Prachovnica a prachovnička
*Tibor Díte: Powder and Priming Flasks***33**
Viera Majchrovičová: Múzejný tezaurus
*Viera Majchrovičová: Museum Thesaurus***34**
Pavol Valachovič: Štefan Sommer.
Príspevok k dejinám slovenskej muzeológie
*Pavol Valachovič: Štefan Sommer
and his Contribution to History of Slovak
Museology***PREZENTAČNÁ ČINNOSŤ MÚZEÍ
• PRESENTATION ACTIVITIES****37**
Mária Ďurianová: Expozícia bulharského cára
Ferdinanda Coburga na Prednej Hore**39**
Libuša Goőzová – Jozef Roman:
Sieň elektrických výbojov**40**
František Gutek: Bardejovský betlehem
z roku 1914**42**
Zuzana Francová: Dve viedenské výstavy
o Wiener Werkstätte**43**
Dana Šubová: Výstava Bionika**44**
Barbora Pekáriková: Výstava Mytologické
a kresťanské príbehy v umení 19. storočia
zo zbierok múzeí SNM**46**
Magdaléna Pichlerová: Výstava Gerulata
– rímsky vojenský tábor v Rusovciach**48**
Ján Aláč: Výstava Ludové náhrobníky
Gemera-Malohontu a Novohradu**49**
Beáta Husová: MMB ukončilo jubilejný 140. rok
oslavou histórie a umenia**ODBORNÉ PODUJATIA • EVENTS****50**
Helena Ferencová: Hračky a hry v 21. storočí**52**
Mária Halmová: K Roku Andreja Kmeťa**54**
Jana Jaďudová: Muzeológia v 3. tisícročí**55**
Mariana Janoštinová: Konferencia Kultúrne
dedičstvo – komercia alebo ochrana**57**
Ján Jančovic: Pätnásty kongres
poľnohospodárskych múzeí v Novom Sade**58**
Želmíra Šípková: Osemnásť Valné
zhromaždenie ZMS**PERSONÁLIE • PERSONAL DATA****59**
Kristína Urbanová: Za Monikou Hatinovou